

6 ตุลาคม 2519 ในนวนิยายไทยหลังเหตุการณ์ทางการเมืองปี 2553

โดย

นางสาวสิรนนท์ ห่อหุ้ม

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทยและภาษาวัฒนธรรมตะวันออก

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ปีการศึกษา 2562

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

6 ตุลาคม 2519 ในนวนิยายไทยหลังเหตุการณ์ทางการเมืองปี 2553

โดย

นางสาวสิรนนท์ ห่อหุ้ม

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทยและภาษาวันออก

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ปีการศึกษา 2562

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

OCTOBER THE 6TH, 1976 IN THAI NOVELS
AFTER THE POLITICAL TURMOIL OF 2010

BY

MISS SIRANAN HOHUM

A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS
FOR THE DEGREE OF ARTS IN THAI LANGUAGE
DEPARTMENT OF THAI AND EAST ASIAN LANGUAGES AND CULTURES
FACULTY OF LIBERAL ARTS
THAMMASAT UNIVERSITY
ACADEMIC YEAR 2019
COPYRIGHT OF THAMMASAT UNIVERSITY

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

คณะศิลปศาสตร์

วิทยานิพนธ์

ของ

นางสาวสรินันท์ ห่อหุ้ม

เรื่อง

6 ตุลาคม 2519 ในนวนิยายไทยหลังเหตุการณ์ทางการเมืองปี 2553

ได้รับการตรวจสอบและอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

เมื่อ วันที่ 30 กันยายน พ.ศ. 2563

ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

วัชรินทร์ ดิษฐบ้าน

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วัชรินทร์ ดิษฐบ้าน)

กรรมการและอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

เสาวณิต จุลวงศ์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เสาวณิต จุลวงศ์)

กรรมการและอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

นันทนัย ประสานนาม

(รองศาสตราจารย์ ดร. นันทนัย ประสานนาม)

กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

นันทวัลย์ สุนทรภาระสถิตย์

(อาจารย์ ดร. นันทวัลย์ สุนทรภาระสถิตย์)

คณบดี

ณส ศร

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ณส ศร)

หัวข้อวิทยานิพนธ์	6 ตุลาคม 2519 ในนวนิยายไทยหลังเหตุการณ์ ทางการเมืองปี 2553
ชื่อผู้เขียน	นางสาวสิรนนท์ ห่อหุ้ม
ชื่อปริญญา	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชา/คณะ/มหาวิทยาลัย	ภาษาไทย ศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เสาวณิต จุลวงศ์
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม	รองศาสตราจารย์ ดร. นัทธนัย ประสานนาม
ปีการศึกษา	2562

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้ศึกษาความทรงจำ 6 ตุลาคม 2519 ในนวนิยายไทยที่เขียนขึ้นหลังเหตุการณ์ทางการเมืองปี 2553 การวิจัยครั้งนี้ใช้แนวคิดความทรงจำวัฒนธรรมเป็นกรอบทฤษฎี ผลการวิจัยพบว่านวนิยายกลุ่มนี้นำเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 มาใช้ในการแต่งเรื่อง โดยเน้นภาพความรุนแรง การปราบปรามและการเข้าป่า ความขัดแย้งทางอุดมการณ์ และประวัติศาสตร์ที่ไม่ถูกบันทึก นวนิยายทบทวน สร้าง และสื่อความทรงจำผ่านกลวิธีหลากหลายคือ การแกะรอยและบันทึกความทรงจำ การประสานความทรงจำหลากหลายกระแส และการแสดงจำลองเหตุการณ์ ความมุ่งหมายสำคัญของการถ่ายทอดความทรงจำ 6 ตุลาคม 2519 ในนวนิยายคือ เพื่อท้าทายความทรงจำทางการเมืองหรือประวัติศาสตร์กระแสหลักที่กดทับหลังล้มความรุนแรงทางการเมืองที่กระทำโดยรัฐและส่งผลกระทบต่อคนหลายรุ่นวัย ส่วนความเชื่อมโยงระหว่างความทรงจำ 6 ตุลาคม 2519 กับบริบทการเมืองไทยหลังเหตุการณ์ปี 2553 แสดงให้เห็นผ่านการเทียบเคียงความคลุมเครือของเหตุการณ์ ความขัดแย้งทางอุดมการณ์และชนชั้น และการจัดการความทรงจำ ผลการวิจัยยืนยันบทบาทของวรรณกรรมในฐานะสื่อความทรงจำที่ทำหน้าที่บันทึก ถ่ายทอด และต่อรองกับเรื่องเล่าหลากหลายกระแสโดยเฉพาะความทรงจำ 6 ตุลาคม 2519 และเหตุการณ์ทางการเมืองปี 2553 ที่ยังคงเป็นปัญหาในสังคมร่วมสมัย

คำสำคัญ: นวนิยายไทย, 6 ตุลาคม 2519, การเมืองไทยปี 2553, ความทรงจำวัฒนธรรม

Thesis Title	OCTOBER THE 6 TH , 1976 IN THAI NOVELS AFTER THE POLITICAL TURMOIL OF 2010
Author	Miss Siranan Hohum
Degree	Master of Arts
Major Field/Faculty/University	Thai Language Faculty of Liberal Arts Thammasat University
Thesis Advisor	Assistant Professor Saowanit Chunlawong, Ph.D.
Thesis Co-Advisor	Associate Professor Natthanai Prasannam, Ph.D.
Academic Year	2019

ABSTRACT

This thesis aims at studying memory of “October the 6th, 1976” in Thai novels written after the political turmoil of 2010. Cultural memory is applied as theoretical framework of the thesis. It is found that the novels employ October the 6th, 1976 events in crafting the texts with special reference to the spectacle of violence, the military crackdown, joining the Communist Party of Thailand (CPT) in the jungle, ideological conflicts, and unvoiced history. The novels revise, reconstruct, and mediate the memory through various devices: memory tracing and recording, intertwining of diverse memory, and re-enactment. The goal of the unearthed memory of October the 6th, 1976 is to subvert official memory or mainstream history omitting brutality sponsored by the state as such political violence leaves its marks over generations. The interplay between the memory of October the 6th, 1976 and Thailand’s context after the political crisis of 2010 is actualized through ambiguity of the events, class politics and ideological encounters, and memory manipulation. The research implies the role of literature as medium of memory. By literary texts, memory of October the 6th, 1976 can be recorded and transmitted; the memory can also negotiate with different narratives

of both October the 6th, 1976 and the socio-political crisis of 2010 which are still controversial within contemporary society.

Keywords: Thai novels, October the 6th 1976, Thai politics of 2010, cultural memory

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้เสร็จสมบูรณ์ได้ เพราะได้รับความเมตตา ความกรุณา การให้ออกาส และการให้อภัยอย่างสูงสุด จากอาจารย์ที่ปรึกษาทั้ง 2 ท่าน คือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เสาวณิต จุลวงศ์ และ รองศาสตราจารย์ ดร.นันทนัย ประสานนาม ผู้วิจัยรู้สึกขอบพระคุณอย่างยิ่ง ที่อาจารย์คอยชี้แนะการทำวิจัยในทุกขั้นตอน และให้กำลังใจในวันที่ผู้วิจัยหมดกำลังใจไปแล้วที่จะทำให้สำเร็จ และที่สำคัญอย่างยิ่ง ผู้วิจัยรู้สึกขอบพระคุณอย่างสูงสุด ที่หลายครั้งได้สร้างความลำบากกาย ลำบากใจ อย่างมากให้อาจารย์ที่ปรึกษาทั้งสอง ระหว่างการทำวิทยานิพนธ์นี้

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้แก่ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วัชรภรณ์ ดิษฐบ้าน และอาจารย์ ดร.นันทวัลย์ สุนทรภาระสริตย์ ที่กรุณาเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้คำแนะนำสำหรับปรับแก้ รวมถึงเสนอแนะแนวทางการวิเคราะห์ประเด็นในวิทยานิพนธ์จนครบถ้วน ชัดเจนยิ่งขึ้น

ขอบคุณพี่ต้า-ผู้ช่วยศาสตราจารย์คงกฤษ ไตรยวงศ์ ที่คอยช่วยเหลือสนับสนุนทุกอย่าง และเป็นกำลังใจสำคัญให้ผู้วิจัยตลอดเวลา แม้จะเจออุปสรรคต่างๆ ทั้งจากปัจจัยภายนอกและภายในก็ตาม ขอขอบคุณพี่ชื่น-ชินกมล ศรีสมโภชน์ ที่คอยช่วยเหลือด้านงานอื่นๆ แก่ผู้วิจัยอยู่เสมอ ขอขอบคุณบิดามารดา ร.ต.อ. จำเริญ ห่อหุ้ม และนางพวงทิพย์ ห่อหุ้ม ตลอดจนน้องสาว น้องชาย ที่คอยช่วยเหลือดูแลธุรกิจให้ โดยเฉพาะช่วงโค้งสุดท้ายของการทำวิทยานิพนธ์ ขอขอบคุณมิตรสหายทุกคน ทั้งกลุ่มเพื่อนปริญญาโทในคณะศิลปศาสตร์ สาขาภาษาไทย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กลุ่มเพื่อนสนิท เพื่อนร่วมงานทุกคน ที่คอยเคียงข้าง เป็นที่ปรึกษา และช่วยให้ผ่านพ้นปัญหาต่างๆ ในระหว่างการเรียนไปได้

ความสำเร็จในครั้งนี้ ผู้วิจัยขอมอบให้คุณตาผู้จากไป และคุณยายผู้เป็นที่รัก ซึ่งผู้วิจัยเคยสัญญาว่าคุณตาจะก่อนท่านจากไปไว้ว่า จะเรียนให้จบเพื่อท่าน

ประโยชน์ทั้งหมดในการศึกษาวิจัยในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณทั้งคณาจารย์ และครอบครัวเป็นอย่างมากที่มีส่วนทำให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จได้

ผู้วิจัยขออ้ออีกครั้งว่า วิทยานิพนธ์เล่มนี้ไม่มีทางปรากฏเป็นรูปเล่มอย่างสมบูรณ์เช่นนี้ได้ หากไม่ได้รับทั้งความเมตตา การให้อภัย และโอกาสจากอาจารย์ที่ปรึกษาทั้ง 2 ท่าน

นางสาวสิรนนท์ ห่อหุ้ม

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(1)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(2)
กิตติกรรมประกาศ	(4)
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	6
1.3 สมมติฐานของการวิจัย	6
1.4 ขอบเขตของการวิจัย	7
1.5 วิธีการดำเนินการวิจัย	7
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	8
1.7 นิยามศัพท์เฉพาะ	8
บทที่ 2 กรอบทฤษฎีและทบทวนวรรณกรรม	9
2.1 กรอบทฤษฎี	9
2.1.1 ความทรงจำร่วม/ความทรงจำวัฒนธรรม	9
2.1.2 วรรณกรรมในฐานะสื่อความทรงจำ	13
2.2 ทบทวนวรรณกรรม	15
2.2.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความทรงจำจากเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ในวรรณกรรม	16
2.2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความทรงจำจากเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ในบริบทสังคมและวัฒนธรรมไทย	21

บทที่ 3 บริบทของการวิจัย	29
3.1 ลำดับเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519	30
3.2 ความทรงจำ 6 ตุลาคม 2519 ในความทรงจำทางการ	33
3.3 การรำลึกความทรงจำ 6 ตุลาคม 2519 ในสังคมไทย	34
บทที่ 4 ผลการวิจัยและอภิปรายผล	46
4.1 นวนิยายความทรงจำ 6 ตุลาคม 2519 หลังเหตุการณ์ทางการเมืองปี 2553	46
4.1.1 ประวัติศาสตร์ของความเจ็บ	46
4.1.2 อนุสรณ์สถาน	47
4.1.3 เนรเทศ	49
4.1.4 หลงลบลืมสูญ	50
4.1.5 ดังนั้นจึงสิ้นสลาย	51
4.2 ความทรงจำ 6 ตุลาคม 2519 ในนวนิยาย	52
4.2.1 ภาพความรุนแรง	53
4.2.2 การปราบปรามและการเข้าป่า	57
4.2.3 ความขัดแย้งทางอุดมการณ์	60
4.2.4 ประวัติศาสตร์ที่ไม่ถูกบันทึก	64
4.3 กลวิธีการสร้างความทรงจำ 6 ตุลาคม 2519 ในนวนิยาย	68
4.3.1 การแกะรอยและการบันทึกความทรงจำ	69
4.3.2 การประสานความทรงจำหลากหลายกระแส	72
4.3.3 การแสดงจำลองเหตุการณ์	78
4.4 ความทรงจำ 6 ตุลาคม 2519 ในนวนิยายสู่บริบทการเมืองหลังปี 2553	82
4.4.1 ความคลุมเครือของเหตุการณ์	82
4.4.2 ความขัดแย้งทางอุดมการณ์และชนชั้น	83
4.4.3 การจัดการความทรงจำ	84
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	86

5.1 สรุปผลการวิจัย	86
5.2 ข้อเสนอแนะ	88
รายการอ้างอิง	89
ประวัติผู้เขียน	95

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เหตุการณ์การขอคืนพื้นที่และสลายการชุมนุมกลางเดือนพฤษภาคมในปี 2553 เป็นจุดแตกหักสำคัญของความขัดแย้งทางอุดมการณ์ทางการเมืองของไทย ซึ่งเป็นผลมาจากวิกฤตการณ์ทางการเมืองนับตั้งแต่ปี 2548 เป็นต้นมา ความขัดแย้งดังกล่าวเห็นได้จากการสลับกันชุมนุมระหว่างกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย และกลุ่มแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ ซึ่งมีความรุนแรงทางการเมืองเกิดขึ้นเป็นระยะๆ โดยเฉพาะหลังจากเดือนธันวาคม ปี 2551 ที่ศาลรัฐธรรมนูญสั่งยุบพรรคพลังประชาชน จึงทำให้นายสมชาย วงศ์สวัสดิ์ พ้นจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และผลการลงมติเลือกนายกรัฐมนตรีโดยรัฐสภาปรากฏว่านายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ และผู้นำฝ่ายค้านในสภาผู้แทนราษฎรได้รับเลือก ทำให้กลุ่มแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ กลับมาชุมนุมอีกครั้งในปี 2552 เพื่อกดดันให้นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

ความรุนแรงต่อเนื่องจากเหตุการณ์นั้นเริ่มปะทุตั้งแต่วันที่ 7 เมษายนปี 2552 จนเกิดเหตุปะทะกันระหว่างกลุ่มผู้ชุมนุมทั้งฝ่ายต่อต้านและฝ่ายสนับสนุนรัฐบาล มีทั้งผู้เสียชีวิตและบาดเจ็บ การประท้วงดำเนินอยู่เป็นระยะๆ จนถึงเดือนเมษายนปี 2553 กลุ่มแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติได้ยื่นข้อเสนอให้นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ ประกาศยุบสภาและเลือกตั้งใหม่ โดยมีการปะทะกันระหว่างผู้สนับสนุนรัฐบาลกับฝ่ายต่อต้านรัฐบาล ก่อนที่ในช่วงกลางเดือนพฤษภาคม รัฐบาลจะใช้มาตรการทางทหารเข้าขอคืนพื้นที่และสลายการชุมนุม จนทำให้มีผู้เสียชีวิต 91 ศพ ผู้บาดเจ็บมากกว่า 2,100 คน และในวันที่ 19 พฤษภาคมปี 2553 กลุ่มแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติได้ประกาศยุติการชุมนุม

หลังจากเหตุการณ์การขอคืนพื้นที่และสลายการชุมนุมกลางเดือนพฤษภาคมปี 2553 นวนิยายไทยหลายเรื่องได้ใช้เหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 เป็นส่วนหนึ่งของนวนิยาย โดยเชื่อมโยงกับบริบททางการเมืองไทยร่วมสมัย แม้ว่าหลังจากเหตุการณ์รัฐประหารในเดือนกันยายนปี 2549 ความขัดแย้งในสังคมไทยก็ปรากฏชัดแล้ว โดยมีการชุมนุมประท้วงรัฐบาลพลตำรวจโททักษิณ ชินวัตรอย่างต่อเนื่อง จนเป็นเงื่อนไขให้เกิดการรัฐประหารขึ้นมา ทว่าหลังช่วงเวลาดังกล่าว ปรากฏนวนิยายที่นำเสนอเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 เพียงเรื่องเดียวเท่านั้นคือ *เหมือนฟ้ามีพระอาทิตย์สองดวง* ของ ชัยมัยกร บางคมบาง (แสงกระจ่าง) ซึ่งเขียนในปี 2552 ผู้วิจัยจึงตั้งข้อสังเกตว่าเหตุการณ์การสลายการ

ชุมนุมเดือนพฤษภาคมปี 2553 เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้นักเขียนสร้างสรรค์นวนิยายจำนวนหนึ่งขึ้น โดยเลือกใช้ความทรงจำจากเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 มาเชื่อมโยงกับบริบทความขัดแย้งในการเมืองไทยร่วมสมัย เหตุผลสำคัญที่ทำให้เกิดปรากฏการณ์ดังกล่าว เป็นเพราะความทรงจำบางส่วนที่สังคมมีต่อ 6 ตุลาคม 2519 มีลักษณะที่ชวนให้นักเขียนกลับไปเทียบความเหมือนคล้ายกับเหตุการณ์ในเดือนพฤษภาคมปี 2553 เป็นต้นว่า ความรุนแรงที่รัฐกระทำต่อประชาชน ความคลุมเครือของข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น และความขัดแย้งในการตีความข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเหตุการณ์ดังกล่าวของสังคม

ตัวอย่างที่น่าสนใจจากนวนิยายกลุ่มนี้คือ นวนิยายเรื่อง *หลงลืมสูญ* โดย วิภาส ศรีทอง (นักเขียนที่ได้รับรางวัลวรรณกรรมซีไรต์หรือรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน ประจำปี 2555) *หลงลืมสูญ* เล่าเหตุการณ์การเมืองร่วมสมัยคือ การชุมนุมทางการเมืองในเดือนพฤษภาคมปี 2553 การสลายการชุมนุม และกิจกรรมบ๊ิก คลีนนิ่ง เดย์หลังการสลายการชุมนุม นวนิยายเชื่อมโยงเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 และการประกาศใช้พระราชบัญญัตินิรโทษกรรม โดยเล่าผ่านความสับสนในจิตใจของตัวละครซึ่งเป็นชนชั้นกลางในสังคมไทย ที่ต้องใช้ชีวิตอยู่ท่ามกลางความคลุมเครือของข้อมูลข่าวสารต่างๆ ทั้งในอดีตและปัจจุบัน และพยายามที่จะหาข้อเท็จจริงจากความทรงจำต่างๆ เพื่อเยียวยาตัวเอง

อีกตัวอย่างหนึ่งคือ นวนิยายเรื่อง *อนุสรณ์สถาน* โดย วีรพงษ์ สุนทรฉัตรวัฒน์ เล่าเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ผ่านมุมมองของฝ่ายอนุรักษ์นิยมหรือฝ่ายขวา ที่ไม่ต้องการให้เหตุการณ์ที่เคยเกิดขึ้นในอดีตของปัจเจกบุคคลถูกค้นพบ ทว่าสุดท้ายแล้ว ความลับของครอบครัวที่ถูกฝังไว้ในความทรงจำของแต่ละคนกลับถูกรื้อฟื้นอีกครั้งโดยลูกหลานของตัวเอง ผ่านเหตุการณ์การเมืองไทยร่วมสมัยที่ตัวละครรุ่นลูกกำลังประสบอยู่ในปัจจุบันคือ การสลายการชุมนุมที่แยกราชประสงค์ในเดือนพฤษภาคมปี 2553 โดยมีการใช้บุคคลจริงในประวัติศาสตร์มาเป็นส่วนหนึ่งของการเล่า เพื่อร้อยอดีตเข้ากับปัจจุบัน แต่ในขณะเดียวกันน้ำเสียงของตัวละครซึ่งเป็นฝ่ายอนุรักษ์นิยม ก็กลับวิพากษ์ฝ่ายอนุรักษ์นิยมทั้งในอดีตและปัจจุบัน

จากตัวอย่างที่ยกมาข้างต้น ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่า นวนิยายไทยหลังปี 2553 นำเสนอความทรงจำเกี่ยวกับเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 โดยเชื่อมโยงกับการเมืองไทยร่วมสมัยในบริบทเหตุการณ์การ “ขอคืนพื้นที่” ซึ่งกองทัพได้เข้ากระชับพื้นที่และประกาศให้พื้นที่การชุมนุมดังกล่าวเป็น “เขตใช้กระสุนจริง” ในการสลายการชุมนุมปี 2553 แม้ว่าจะมีการเล่าผ่านกลวิธีการประพันธ์ในรูปแบบหลากหลาย และการตีความที่แตกต่างกันออกไปก็ตาม

ภาพอดีตหรือความทรงจำจากเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ในนวนิยายไทยหลังวิกฤตการเมืองปี 2553 เป็นผลผลิตจากความรุนแรง ความคลุมเครือ และความขัดแย้งที่กล่าวถึงข้างต้น ใน

ฐานะเรื่องแต่ง นวนิยายมีศักยภาพในการสร้างและเป็นแบบพิมพ์ภาพของอดีตที่จะส่งต่อในสังคมได้หลายรุ่น ความเที่ยงตรงทางประวัติศาสตร์หรือการสอบสวนข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์อาจไม่ใช่เป้าหมายหลักของนวนิยายที่มุ่งสร้างความทรงจำ งานเขียนลักษณะดังกล่าวสร้างภาพอดีตที่สะท้อนตอบโต้อดีตสิ่งที่คนในสังคมจดจำร่วมกัน (Erl, 2008, p. 389)

คนในสังคมจดจำอดีตผ่านการแสดงออกทางวัฒนธรรมรูปแบบต่างๆ และในการจดจำนั้นเองที่คนในสังคมสร้างความสัมพันธ์ที่เขามีต่ออดีต ความทรงจำในวัฒนธรรมหลากหลายรูปแบบเผยแพร่ผ่านสถาบันทางสังคมและประดิษฐกรรมทางวัฒนธรรม (cultural artifact) นอกจากวรรณกรรมแล้ว ภาพยนตร์ อนุสาวรีย์ รูปปั้น ของที่ระลึก เป็นต้น นักวิชาการเรียกปรากฏการณ์นี้ว่าความทรงจำวัฒนธรรม (cultural memory) ยิ่งไปกว่านั้น ความทรงจำวัฒนธรรมอาจปรากฏในภาคปฏิบัติที่เกิดขึ้นซ้ำๆ เป็นต้นว่า งานรำลึก พิธีการ พิธีกรรม และงานเทศกาล (Misztal, 2003, pp. 12-13)

อดีตที่สังคมจดจำร่วมกันมีความสำคัญยิ่งเพราะมีส่วนในการสร้างความเป็นกลุ่มก้อนของคนในสังคมหรืออัตลักษณ์ของกลุ่ม แนวคิดที่ศึกษาความทรงจำที่สัมพันธ์กับกลุ่มทางสังคมนี้เรียกว่าความทรงจำร่วม (collective memory) ความทรงจำร่วมสัมพันธ์กับความทรงจำวัฒนธรรมอย่างแน่นแฟ้น เป็นส่วนเติมเต็มของกันและกัน เปรียบเสมือนหน้า-หลังของกระดาดแผ่นเดียวกัน (Rigney, 2016, p. 66 cited in นัทธนี ประสานนาม, 2561, น. 53) เช่นเดียวกับความทรงจำวัฒนธรรม ความทรงจำร่วมมิใช่เพียงองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์ เพราะความทรงจำร่วมคือประสบการณ์ที่ถ่ายทอดด้วยภาพแทน (representation) ของอดีตเพื่อสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่ม (Misztal, 2003, p. 15) ลักษณะดังกล่าวนี้คือความสัมพันธ์ที่คนสังคมมีต่ออดีตและเครื่องมือในการถ่ายทอดประสบการณ์เหล่านั้นก็คือวัฒนธรรมที่กล่าวถึงข้างต้นนั่นเอง

การศึกษาเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ที่ถ่ายทอดผ่านนวนิยายไทยหลังวิกฤตการเมืองปี 2553 จึงมิใช่การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับประวัติศาสตร์เพื่อเปรียบเทียบเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์กับเหตุการณ์ที่ปรากฏในนวนิยาย เพราะเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ในประวัติศาสตร์ไทยถูกปิดผนึกด้วย “ความรุนแรง ความคลุมเครือ และความขัดแย้ง” มีความพยายามที่จะปิดกั้นการบอกเล่าหรือถ่ายทอดความทรงจำจากเหตุการณ์ดังกล่าว นอกจากนั้นยังมีการนำเสนอความทรงจำจากเหตุการณ์ดังกล่าวในฉบับที่แตกต่างกัน จากคนกลุ่มต่างๆ ทั้งที่แบ่งตามความสัมพันธ์ที่บุคคลมีต่อเหตุการณ์นั้น และที่แบ่งตามอุดมการณ์ทางการเมือง (ธงชัย วินิจจะกุล, 2558)

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงเห็นว่าแนวคิดเรื่องความทรงจำวัฒนธรรมจะช่วยให้เข้าใจการนำเสนอภาพอดีตจากเหตุการณ์ดังกล่าวในนวนิยายไทยได้ดียิ่งขึ้นมากกว่าที่จะพึ่งพาวิธีการทางประวัติศาสตร์เท่านั้น เพราะในกรณีเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ที่นักประวัติศาสตร์ยังคงถกเถียงกัน

อยู่นั้น ความทรงจำอาจมีบทบาทในฐานะช่องทางในการเข้าถึงความจริงบางประการในอดีตได้ ในกรณีที่ มีอำนาจทางการเมืองมากดทับหรือเซ็นเซอร์อดีต รวมทั้งภาคปฏิบัติที่ทำให้อดีตบางเรื่องพร่าเลือนใน ประวัติศาสตร์แห่งชาติ (Misztal, 2003, p. 14) โดยการสร้างภาพอดีตหรือการกลับไปทบทวนเหตุการณ์ ในอดีตนั้นกระทำการประกอบสร้างทางวัฒนธรรมของภาษา (Misztal, 2003, p. 11) ในฐานะที่ วรรณกรรมเป็นงานศิลปะที่แสดงออกผ่านภาษา วรรณกรรมยังทำหน้าที่อีกอย่างคือ วรรณกรรมเป็น “สื่อ” และภาษาที่อยู่ในวรรณกรรมเองก็มีลักษณะพิเศษด้วยวรรณศิลป์ การเลือกสื่อและรูปแบบจึงมี ผลกระทบโดยตรงต่อความทรงจำที่สร้างขึ้นมานำเสนอใหม่ (Erl, 2008, p. 390)

ในนวนิยายเรื่อง *หลงลืมสูญ* ตัวละคร “วิทย์” นักศึกษาแพทย์ผู้ล้มเหลวเรื่องการ เรียนค้นพบข้อมูลบางอย่างเกี่ยวกับเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ผ่านการอ่านหนังสือประวัติศาสตร์ ต้องห้าม วันหนึ่งเขากลายเป็นประจักษ์พยานต่อการฆาตกรรมแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จ การแห่งชาติ (นปช.) ในช่วงการชุมนุมปี 2553 แต่เพราะความพยายามที่จะทดลองหลงลืมตนเองด้วย การเสพยาเสพติด ทำให้ไม่อาจแยกแยะได้ว่าใครเป็นผู้ประกอบอาชญากรรมครั้งนั้น ทว่าในช่วงเวลา แห่งการประจักษ์พยาน สิ่งที่อยู่ในห้วงคำนึงของวิทย์คือ ภาพถ่ายของผู้ชายที่ถูกแขวนคอและถูกฟาด ด้วยเก้าอี้

[...] รูปถ่ายร่างไร้วิญญาณของชายหนุ่มถูกแขวนคอจากต้นไม้ ชายในชุดซาฟารี กระเทียมกระหือรือจางเก้าอี้ฟาดใส่ ท่ามกลางคนมุงดูอ้อมกันรอบด้านซึ่งมีเด็กๆ ปะปน อยู่ด้วยหลายคนมองดูอย่างหลากหลาย บางวงหน้าปรากฏรอยยิ้ม หัวเราะครื้น เบ่งตามอง ระทึก บางสีหน้า หวาดหวั่น ตะลึงงัน หลายอารมณ์แสดงออกมากลละเคล้ากัน [...]

และแล้วเขาก็ประจักษ์ว่า การจับจ้องเพียงเสี้ยววินาทีของเหตุการณ์ที่ถูกบันทึก กลับ ยิ่งให้ความรู้สึกกลวงที่ลัดทอนโดยไม่อาจเผยความจริงใดได้ [...] (วิภาส ศรีทอง, 2558, น. 273-274)

ในนวนิยายเรื่อง *อนุสรณ์สถาน* วัตถุที่เป็นสื่อกลางความทรงจำต่างๆ เช่น อนุสาวรีย์ บันทึกลงไอรี บทความ ภาพถ่าย และโปสการ์ด แสดงให้เห็นความทรงจำของปัจเจกบุคคลอย่าง “พ่อ” ผู้มีส่วนพัวพันในเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ที่ถูกจัดการและตัดต่อ หรือถูก “ชำระ” ในความหมาย ของการหลงลืม

พ่อเล่าว่าพ่อมีรถยนต์ตอนอายุสิบเจ็ด แต่เรื่องราวชีวิตพ่อในช่วงต่อจากนี้กลับ ขาดแหวกไปเหมือนฟิล์มภาพยนตร์ถูกตัดแล้วต่อ...มีบางฉากหายไป นี่คืออดีตที่ไม่ถูก

เลือก พ่อหย่าขาดจากอดีตที่พ่อไม่พร้อมที่จะมีมันไว้กับตัว ผมไม่รู้เลยว่าพ่อเดินเข้าสู่เหตุการณ์ในปี 2519 ได้อย่างไร ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นในการถือกำเนิดของผม เพราะเหตุการณ์นั้นนำพามาพบกับแม่ (วีรพงษ์ สุนทรฉัตรวัฒน์, 2556, น. 44)

เหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ที่ปรากฏในนวนิยาย เป็นความทรงจำสังคมที่ผู้แต่งนำมาใช้เพื่อพูดถึงการเมืองไทยร่วมสมัย การทำความเข้าใจนวนิยายที่เล่าเรื่องการเมืองไทยร่วมสมัยผ่านเหตุการณ์ดังกล่าว จึงอาจศึกษาได้โดยใช้แนวคิดเรื่องความทรงจำ ซึ่งแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างความทรงจำของเหตุการณ์ทางการเมืองในสองช่วงเวลา

ความเข้าใจของสังคมที่มีต่อเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 มีความแตกต่างหลากหลาย กล่าวคือ ในขณะที่ฝ่ายรัฐบาลตีความเป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคง อีกฝ่ายหนึ่งก็สามารถตีความเป็นความรุนแรงที่รัฐบาลกระทำต่อประชาชน เมื่อนวนิยายที่เขียนขึ้นหลังเดือนพฤษภาคมปี 2553 นำเสนอเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 เหตุการณ์ดังกล่าวได้กลายเป็นความทรงจำที่สัมพันธ์กับสถานการณ์ทางการเมืองจากจุดยืนปัจจุบัน อาทิ เหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 เป็นความรุนแรงซึ่งเป็นการเมืองอย่างสุดขั้ว ระหว่างขว่อนุรักษนิยม (ฝ่ายขวา) และฝ่ายเสรีนิยมหัวก้าวหน้า (ฝ่ายซ้าย) เหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 เป็นประวัติศาสตร์บาดแผลที่ไม่ลงรอยกับประวัติศาสตร์ชาติ ดังการวิเคราะห์ของ ธงชัย วินิจจะกูล (2558, น.12-19) ทำให้เหตุการณ์ความรุนแรงทางการเมืองครั้งนี้ไม่มีที่ทางในประวัติศาสตร์กระแสหลัก หลังเหตุการณ์การขอสันติภาพที่จากรัฐบาลนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ จนนำไปสู่ความรุนแรงทางการเมือง แล้วติดตามมาด้วยกิจกรรมบ๊ิก คลีนนิ่ง เดย์ ซึ่งมีนัยหมายถึงการลบล้างเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ทำให้นวนิยายกลุ่มนี้ย้อนทบทวนถึงการ “ลบ” การ “ล้าง” หรือทำให้เหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ถูกหลงลืม

อย่างไรก็ตาม แม้วนวนิยายกลุ่มนี้จะเชื่อมโยงความรุนแรงทางการเมืองในอดีตเข้ากับความรุนแรงทางการเมืองในเวลาที่นักเขียนสร้างสรรค์นวนิยายขึ้น แต่ผู้วิจัยสังเกตเห็นการนำเสนอความทรงจำที่แตกต่างกันในหลายประเด็น เป็นต้นว่า ความคลุมเครือของเหตุการณ์ ซึ่งจะนำไปสู่การหลงลืมเกี่ยวกับประวัติศาสตร์บาดแผล ที่มีความพยายามทำให้เกิดการหลงลืม ตั้งแต่หลังเกิดเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ยังไม่มีการไต่สวนเพื่อสืบหาผู้กระทำผิด (ธงชัย วินิจจะกูล, 2558, น. 5-55) เบเนดิกต์ แอนเดอร์สัน (Benedict Anderson) วิเคราะห์ว่า การลืมก็เป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความทรงจำร่วม เพราะการที่สังคมจะมีความทรงจำร่วมไม่ใช่เพียงการมีบางอย่างร่วมกัน หากแต่ยังรวมถึงการหลงลืมบางอย่างร่วมกัน (collective amnesia) ด้วย แอนเดอร์สันยังวิเคราะห์ให้เห็นอีกว่า ชุมชนจินตกรรม (imagined community) ที่เรียกว่าชาตินั้น เกิดจากทั้งการหลงลืม

และความทรงจำ การหลงลืมหรือรวมหมู่เป็นสิ่งที่ถูกจัดระบบขึ้นอย่างมีแบบแผน ทำให้ลืมทั้งอดีตและปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมที่ปิดและมีความเป็นประชาธิปไตยน้อย (แอนเดอร์สัน, 2552, น. 341-381)

นอกจากนี้ นวนิยายกลุ่มนี้ยังนำเสนอปัญหาทางโครงสร้างของสังคม ที่ทำให้เกิดเหตุการณ์ความรุนแรงเกิดขึ้นซ้ำรอยเดิม โดยเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ถูกนำมาเทียบเคียงกับเหตุการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองในปัจจุบัน ซึ่งแม้ว่าจะเกิดขึ้นในช่วงเวลาและมีลักษณะของเหตุการณ์ที่แตกต่างกัน แต่มีบางส่วนที่คาบเกี่ยวและซ้อนทับกันอยู่ โดยเฉพาะในประเด็นของสาเหตุปัญหาที่เกี่ยวข้องกับปัญหาเชิงโครงสร้างทางอำนาจในสังคมไทย และวิธีการแก้ไขปัญหาดังกล่าวของอำนาจรัฐในแต่ละยุค

การศึกษานวนิยายไทยกลุ่มนี้ที่นำความทรงจำ 6 ตุลาคม 2519 มานำเสนอในบริบทการเมืองไทยร่วมสมัย คือหลังเหตุการณ์ทางการเมืองปี 2553 ด้วยแนวคิดความทรงจำวัฒนธรรมและซึ่งมองว่าวรรณกรรมเป็นตัวสื่อความทรงจำ จะทำให้เห็นความทรงจำที่ถูกคัดสรรและผลิตซ้ำเกี่ยวกับเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างความทรงจำจากเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 กับการเมืองไทยปี 2553 ผ่านกลวิธีการประพันธ์ในนวนิยายซึ่งสื่อความหมายถึงเหตุการณ์ทางการเมืองไทยในปี 2553 ลักษณะดังกล่าวแสดงให้เห็นการตีความอดีตที่คั่งค้างกับประวัติศาสตร์ฉบับทางการ วรรณกรรมจึงเป็นสื่อที่ทั้งสร้าง เผ่าสังเกตุความทรงจำ และใคร่ครวญกระบวนการสร้างภาพแทนของอดีต (Erll, 2008, p. 391) การศึกษาครั้งนี้จะเป็นแนวทางในการศึกษาวรรณกรรมในฐานะสื่อความทรงจำต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความทรงจำที่ถูกคัดสรรและผลิตซ้ำเกี่ยวกับเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ในนวนิยายไทยที่เขียนขึ้นหลังเหตุการณ์ความรุนแรงทางการเมืองเดือนพฤษภาคมปี 2553 โดยใช้แนวคิดเรื่องความทรงจำวัฒนธรรม
2. เพื่อศึกษากลวิธีการนำเสนอเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ในนวนิยายไทย

1.3 สมมติฐานการวิจัย

นวนิยายไทยที่เขียนขึ้นหลังเหตุการณ์ทางการเมืองเดือนพฤษภาคมปี 2553 นำความทรงจำเกี่ยวกับ 6 ตุลาคม 2519 ที่ถูกคัดสรรแล้วมาใช้สื่อความหมายถึงเหตุการณ์ทางการเมืองไทยในปี 2553 ผ่านกลวิธีทางการประพันธ์ ซึ่งแสดงให้เห็นความเชื่อมโยงของความรุนแรงทางการเมืองไทย

ระหว่างสองช่วงเวลา ความทรงจำเกี่ยวกับ 6 ตุลาคม 2519 ในนวนิยายเป็นความทรงจำของความรุนแรงทางการเมืองที่คัดง้างกับความทรงจำจากประวัติศาสตร์ฉบับทางการ โดยมีความสัมพันธ์กับการลืมและการจดจำที่ส่งผลสะท้อนกลับมาถึงการทำความเข้าใจบริบทไทยการเมืองปัจจุบัน

1.4 ขอบเขตการวิจัย

ศึกษานวนิยายไทยที่ตีพิมพ์หลังเหตุการณ์เดือนพฤษภาคมปี 2553 จำนวนทั้งสิ้น 5 เรื่อง โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกคือ นวนิยายต้องใช้ความทรงจำเกี่ยวกับเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 นำเสนอการเมืองไทยในปี 2553 โดยผู้วิจัยค้นพบว่านวนิยายกลุ่มนี้สิ้นสุดลงในปี 2558 แม้ว่าในช่วงเวลาระหว่างนั้นและหลังจากนั้นจะมีนวนิยายเรื่องอื่นๆ ที่นำเสนอความทรงจำเกี่ยวกับเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 แต่ไม่ได้เชื่อมโยงกับบริบทของการเมืองไทยร่วมสมัยในช่วงปี 2553 นวนิยายทั้ง 5 เรื่อง มีดังนี้

1. ประวัติศาสตร์ของความเจ็บ โดย อติภพ ภัทรเดชไพศาล ตีพิมพ์เดือนมีนาคมปี 2555
2. อนุสรณ์สถาน โดย วีรพงษ์ สุนทรฉัตรวัฒน์ ตีพิมพ์เดือนมีนาคมปี 2556
3. เนรเทศ โดย ภู กระดาษ ตีพิมพ์เดือนตุลาคมปี 2557
4. หลงลบลืมสูญ โดย วิภาส ศรีทอง ตีพิมพ์เดือนมีนาคมปี 2558
5. ดังนั้นจึงสิ้นสลาย ของ นิธิ นิธิวีรกุล ตีพิมพ์เดือนมีนาคมปี 2558

1.5 วิธีดำเนินการวิจัย

1. ค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับวรรณกรรมในฐานะตัวสื่อความทรงจำ
2. ศึกษาและรวบรวมข้อมูลนวนิยายที่ตีพิมพ์หลังเหตุการณ์เดือนพฤษภาคมปี 2553 ซึ่งมีการนำความทรงจำเกี่ยวกับเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 มาใช้
3. ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความทรงจำและเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519
4. ศึกษาตัวบทนวนิยายหลังเหตุการณ์เดือนพฤษภาคมปี 2553 ที่ใช้ความทรงจำจากเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 มาเชื่อมโยงกับการเมืองไทยร่วมสมัย
5. ศึกษาบริบทของเหตุการณ์ทางการเมืองปี 2553 ที่ทำให้เกิดนวนิยายไทยซึ่งใช้ความทรงจำจากเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519
6. สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผล

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้เข้าใจนวนิยายไทยที่สะท้อนความขัดแย้งทางอุดมการณ์ทางการเมืองในปัจจุบันโดยเชื่อมโยงกับความทรงจำเกี่ยวกับเหตุการณ์ความรุนแรงทางการเมือง 6 ตุลาคม 2519
2. ทำให้เข้าใจกลวิธีการนำเสนอเหตุการณ์การเมืองไทยปัจจุบัน โดยใช้ความทรงจำจากเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519
3. ทำให้เข้าใจความทรงจำ 6 ตุลาคม 2519 และเหตุการณ์การเมืองปี 2553 ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นสาธารณะ
4. เป็นแนวทางในการศึกษาวรรณกรรมไทยในฐานะสื่อความทรงจำ

1.7 นิยามศัพท์เฉพาะ

ความทรงจำวัฒนธรรม (cultural memory) หมายถึง ความทรงจำสร้างและถ่ายทอดผ่านวัฒนธรรมรูปแบบต่างๆ โดยผู้ที่มีความทรงจำนั้นไม่จำเป็นต้องมีประสบการณ์เกี่ยวกับเหตุการณ์โดยตรง ซึ่งกินความหมายทั้งปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลกับสังคมในการสร้างความทรงจำ และวัฒนธรรมในฐานะปรากฏการณ์ความทรงจำ ในแง่นี้ ความทรงจำวัฒนธรรมจึงหมายถึงปฏิบัติการทางสังคมวัฒนธรรมต่างๆ ที่แสดงออกถึงความทรงจำ เช่น จดหมายเหตุ พิธีร่วมรำลึก (Misztal, 2003, p. 3; นัทธนัย ประสานนาม, 2562, น. 52-53)

ความทรงจำร่วม (collective memory) หมายถึง การนำเสนออดีตของกลุ่ม ชุมชน และสังคม ทั้งอดีตที่มีร่วมกันและอดีตที่รำลึกร่วมกัน เพื่อสร้างอัตลักษณ์ร่วมของกลุ่ม (Misztal, 2003, p. 158)

บทที่ 2

กรอบทฤษฎีและทบทวนวรรณกรรม

จุดประสงค์ของบทที่ 2 ของวิทยานิพนธ์เรื่อง 6 ตุลาคม 2519 ในนวนิยายไทยหลังเหตุการณ์ทางการเมืองปี 2553 คือการวางกรอบทฤษฎีที่จะใช้วิเคราะห์นวนิยายในกลุ่มที่เป็นกรณีศึกษา กรอบทฤษฎีสำคัญสังเคราะห์จากสาขาความทรงจำวัฒนธรรมศึกษา (cultural memory studies) โดยเน้นที่ความสัมพันธ์ระหว่างความทรงจำกับวรรณกรรมโดยเฉพาะ การนำเสนอกรอบดังกล่าวจะกระทำโดยเน้นความคิดว่าด้วย 1) ความทรงจำร่วม (collective memory)/ความทรงจำวัฒนธรรม (cultural memory) และวรรณกรรมในฐานะสื่อความทรงจำ ซึ่งวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ใช้ทฤษฎีที่นำเสนอโดยอัสทริด แอร์ล (Astrid Erll) นักวิชาการด้านความทรงจำชาวเยอรมันเป็นหลัก หลังจากกรอบทฤษฎีแล้ว ผู้วิจัยจะสำรวจทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยครั้งนี้ โดยจำแนกวรรณกรรมออกเป็นสองกลุ่ม ได้แก่ 1) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความทรงจำจากเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ในวรรณกรรม และ 2) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความทรงจำจากเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ในบริบทสังคมและวัฒนธรรมไทย

2.1 กรอบทฤษฎี

2.1.1 ความทรงจำร่วม/ความทรงจำวัฒนธรรม

ความแตกต่างและความสัมพันธ์ระหว่างความทรงจำร่วมกับความทรงจำวัฒนธรรมเกิดจากการที่นักวิชาการแบ่งการศึกษาความทรงจำออกเป็นสองสาย โดยย้าว่ากระแสความคิดทั้งสองสายเปรียบเสมือนหน้า-หลังของกระดาดแผ่นเดียวกัน เป็นส่วนเติมเต็มของกันและกัน มากกว่ากระบวนทัศน์ที่แยกขาดออกจากกัน (Rigney, 2016, p. 66 cited in นัทรนัย ประสานนาม, 2561, น. 53) คือ

- 1) สายความทรงจำร่วมหรือความทรงจำสังคม (social memory) ที่นักสังคมศาสตร์ศึกษาการจดจำของกลุ่มคนและผลกระทบที่ความทรงจำมีต่อความสัมพันธ์ทางสังคม เช่น การรวมกลุ่มของชุมชน อัตลักษณ์ของบุคคลและชุมชน ตลอดจนกระบวนการขัดเกลาทางสังคม (socialization) ที่เกิดขึ้นผ่านการสร้างและถ่ายทอดความทรงจำ
- 2) สายความทรงจำวัฒนธรรม (cultural memory) ที่นักวิชาการด้านสื่อและวรรณกรรมศึกษามุ่งพิจารณาพื้นฐานทางวัฒนธรรมของความทรงจำร่วม (วัฒนธรรมรูปแบบต่างๆ) หมายรวมถึงการใช้สื่อและเทคโนโลยีของสื่อในการถ่ายทอดความทรงจำ

ในหนังสือ *Theories of Social Remembering* บาร์บรา เอ. มิซตัล (Miztal, 2003, pp. 76-77) เสนอว่าความทรงจำเป็นของปัจเจกบุคคลก็จริง แต่กระบวนการจดจำนั้นไม่อาจแยกออกจากความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล สังคม และวัฒนธรรม ดังจะเห็นได้จากการจำเรื่องราววัยเยาว์ของปัจเจกบุคคลในฐานะส่วนหนึ่งของครอบครัว มิซตัลยกตัวอย่างที่เห็นได้ชัดอีกกรณีหนึ่งคือ งานศึกษาเกี่ยวกับความทรงจำที่ผิดพลาด (false memory syndrome) ของเจฟฟรีย์ ปราเกอร์ (Jeffrey Prager, 1998 cited in Miztal, 2003) เขายกตัวอย่างผู้ป่วยที่เข้ารับการบำบัดทางจิตวิเคราะห์คือ คุณ A ซึ่งมีความทรงจำว่าเธอถูกล่วงละเมิดทางเพศในตอนเป็นเด็ก ทั้งที่จริงแล้วไม่เคยเกิดเรื่องดังกล่าว ปราเกอร์วิเคราะห์ว่าสาเหตุที่เธอมีความทรงจำที่ผิดเกี่ยวกับอดีตก็เพราะในช่วงเวลาที่เธอยังเยาว์ สังคมอเมริกันให้ความสำคัญกับประเด็นเรื่องการล่วงละเมิดทางเพศต่อเยาวชน ในกรณีนี้แสดงให้เห็นว่าสังคมมีผลต่อการก่อรูปความทรงจำของปัจเจกบุคคล

มิซตัลชี้ให้เห็นว่ากระบวนการการจดจำนั้นมีสองด้าน ในด้านหนึ่ง สังคม วัฒนธรรมปลูกฝังและหล่อหลอมความทรงจำของปัจเจกบุคคล (embeddedness) ในอีกด้านหนึ่งปัจเจกบุคคลสามารถเลือกสรรความทรงจำเพื่อประกอบสร้างอัตลักษณ์ของตนเองขึ้นมา (embodiedness) มิซตัลเห็นว่าสำหรับปราเกอร์แล้ว การจดจำเป็นกระบวนการของปัจเจกบุคคลที่ดีความอดีตโดยอิงกับสังคม ผลก็คือปัจเจกบุคคลสามารถต่อต้านวิถีคิดเชิงวัฒนธรรมที่ครอบงำสังคมได้ ขณะเดียวกันสังคมก็มีอิทธิพลต่อความเข้าใจของปัจเจกบุคคลในการวาดภาพอดีตขึ้นมา (Miztal, 2003, p. 78) ความทรงจำจึงเป็นการประกอบสร้างใหม่ (reconstruction) ไม่ใช่การผลิตซ้ำ (reproduction) (Miztal, 2003, pp. 79-80)

ในหนังสือ *Memory in Culture* อัสทริด แอร์ล (Erll, 2011, pp. 160-161) มองว่าวรรณกรรมในฐานะสื่อความทรงจำจะต้องส่งผลกระทบหรือก่อรูปประสบการณ์ของผู้อ่านตัวบทสามารถทำให้เราเทียบตัวเองได้ว่า เรามีมุมมองต่อโลกไม่เหมือนกัน วรรณกรรมทำหน้าที่อย่างน้อยสองประการคือ 1) เก็บสิ่งสมความทรงจำ และ 2) เผยแพร่ความทรงจำ แอร์ลเขียนไว้ว่าอนุสาวรีย์และวรรณกรรมไม่ใช่ความทรงจำหากแต่เป็นตัวสื่อของความทรงจำวัฒนธรรมซึ่งสร้างรหัสข้อมูล รวมทั้งกระตุ้นความจำ ศูนย์เอกสารมหาวิทยาลัยก็ไม่ใช่ความทรงจำเช่นกัน หากแต่เป็นสิ่งที่ทำหน้าที่เป็นสถาบันความทรงจำวัฒนธรรมซึ่งรวบรวมจัดการแล้วก็ส่งต่อข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม ประเด็นที่แอร์ลเสนอคือเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างความทรงจำของปัจเจกบุคคลกับความทรงจำวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับสื่อที่หรือวัฒนธรรมแขนงต่างๆ อันเป็นผลผลิตทางความคิดของมนุษย์ที่ทำหน้าที่กักเก็บสิ่งสมความทรงจำและสถาบันความทรงจำวัฒนธรรมซึ่งทำหน้าที่ถ่ายทอดสื่อและวัฒนธรรมแขนงนั้นออกสู่ชุมชนหรือสังคม

อย่างไรก็ตาม การที่บุคคลจะจดจำหรือเข้าใจความทรงจำได้นั้นต้องกระทำผ่านอุปลักษณ์ (Erll, 2011, p. 95) กระบวนการดังกล่าวเริ่มอธิบายได้จาก ขั้นที่ 1 การจำแนกระหว่างความทรงจำร่วมกับความทรงจำที่ถูกเก็บรวม (collected memory) ผู้ศึกษาจะต้องแยกความแตกต่างของสองมโนทัศน์นี้ก่อน จากนั้นจึงไปขั้นที่ 2 คือ ขั้นอรรถศาสตร์วัฒนธรรม (cultural semantics) ซึ่งโยงอยู่กับการศึกษาสัญลักษณ์ (sign) ที่เป็นสื่อความหมายต่างๆ ความทรงจำวัฒนธรรมต้องสื่อผ่านตัวกลางหรือสื่อซึ่งอธิบายได้จากสามมิติ ได้แก่ มิติทางวัตถุ (material dimension) มิติทางสังคม (social dimension) และมิติทางจิต (mental dimension) ทั้งสามมิตินี้จะขึ้นอยู่กับ การให้ความหมาย หรืออรรถศาสตร์ ซึ่งเป็นศัพท์ของนักภาษาศาสตร์ที่ใช้ตีความและอธิบายความหมายของสัญลักษณ์ในระบบวัฒนธรรม

ขั้นที่ 3 ก็คือโยงไปขั้นที่เรียกว่าจิตวิทยาร่วม (collective psychology) ซึ่งเป็นการอธิบายกระบวนการจดจำ การสร้างหรือหล่อหลอมความทรงจำของปัจเจกในกรอบของสังคมวัฒนธรรม นี่คือนามกระบวนการที่จะทำให้เกิดสิ่งที่เรียกว่าความทรงจำวัฒนธรรมขึ้น แต่ประเด็นที่นักวิจารณ์อย่างมาร์ก บล็อก (Marc Bloch) วิเคราะห์ว่าการเข้าใจความทรงจำร่วมกันมีปัญหาการศึกษาความทรงจำของปัจเจกของกระบวนการจำของปัจเจกบุคคลกระบวนการการหลงลืม แต่เป็นการศึกษาในระดับปัจเจกแล้วนำไปพบกับปรากฏการณ์ในทางสังคมนั้นก็คือบล็อกเห็นว่าการใส่คำว่า “collective” เข้าไปในคำว่า “memory” เพื่อให้ความเข้าใจในสิ่งที่เรียกว่าความทรงจำร่วมในมุมมองที่เรามองว่าความทรงจำทางวัฒนธรรมไม่ว่าจะเป็นคำที่มีความหมายโยงกับความทรงจำความจำร่วม หรือความทรงจำและการลืมในระดับสังคม (social forgetting) เมื่อกล่าวถึงประเด็นเหล่านี้ แอร์ลเห็นว่าต้องพิจารณาในเชิงอุปลักษณ์ ไม่ใช่ความหมายตามตัว เพราะการเข้าใจในความหมายได้ไม่ใช่จากการนิยามความหมายโดยตรง แต่ไปพิจารณาการทำงานเชิงอุปลักษณ์ของมัน (Erll, 2011)

นอกจากนั้นแล้ว ยังมีสถาบันซึ่งกลุ่มคนและสังคมสถาปนาระบบความรู้และอดีตในรูปแบบต่างๆ จนกลายเป็นความทรงจำของ “พวกเรา” ส่วนการมองการศึกษาความทรงจำร่วมนี้ เราอาจจะดูได้จากการศึกษาในเชิงสังคมวิทยาหรือประวัติศาสตร์จากงานศึกษาของ ปีแยร์ นอรา (Pierre Nora) หรือวัฒนธรรมศึกษาจากมุมมองของอาไลดา อัสมันน์ (Aleida Assmann) ประเด็นที่ยังอธิบายเพิ่มเติมได้คือ กระบวนการจดจำของปัจเจกบุคคลในกรอบหรือบริบททางสังคมวัฒนธรรม ซึ่งจะเห็นได้จากประวัติศาสตร์บอกเล่า (oral history) จิตวิทยาสังคม รวมทั้งประสาทวิทยาศาสตร์ (neuroscience) เพราะฉะนั้นนักวิชาการเห็นว่า อันที่จริงแล้ว ความทรงจำมีนิยามที่กว้างมาก เป็นร่วมกับความหมายที่ครอบคลุมหลายความหมาย ความทรงจำร่วมเป็นเรื่องที่สัมพันธ์กับระบบ

สัญลักษณ์ สื่อ สถาบัน กลุ่มคน หรือสังคมที่สถาปนาความรู้ขึ้นมาเกี่ยวกับอดีตของตนเอง (Erll, 2011, p. 99)

ระบบสัญลักษณ์กับสื่อความหมายต่าง ๆ เหล่านี้ก่อรูปความทรงจำของปัจเจกในขณะเดียวกันระบบตัวสื่อความหมายพวกนี้มันอยู่เฉยๆ ไม่สามารถเกิดขึ้นเป็นจริงได้ ทั้งนี้ต้องทำให้เกิดเป็นความทรงจำจริงๆ ผ่านในระดับของปัจเจกบุคคล นั่นก็คือในระดับที่เรียกว่า ในการมองความทรงจำวัฒนธรรมในแง่มุมนามนัยแล้วกระบวนการจดจำของปัจเจกบุคคล ดังนั้น ความทรงจำระดับปัจเจกบุคคลมีปฏิสัมพันธ์กับสัญลักษณ์ สื่อและสถาบันที่เป็นตัวสร้างโครงของความทรงจำในระดับสังคม ถ้าสองสิ่งนี้มีปฏิสัมพันธ์โยงกันไปโยงกันมา กล่าวในอีกนัยหนึ่งได้ว่า ความทรงจำที่ถูกเก็บรวมเป็นอัตวิสัยเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในกระบวนการจดจำของปัจเจกบุคคลนั่นเอง

ความทรงจำในระดับปัจเจกกับความทรงจำร่วมมีความสำคัญต่อกัน มีหน้าที่เดียวกันคือมีหน้าที่เป็นตัวสื่อไม่ใช่ตัวความทรงจำเอง ความทรงจำระดับปัจเจกกับความทรงจำร่วมมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันเพราะสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมและกรอบทางวัฒนธรรมมีส่วนในการก่อรูปความทรงจำของปัจเจกบุคคล ในขณะเดียวกันความทรงจำของปัจเจกบุคคลก็ทำให้ความทรงจำทางวัฒนธรรมนั้นเกิดขึ้นจริง ถ้าไม่มีตัวคนจำความทรงจำนั้นมันจะส่งผ่านหรือเกิดขึ้นจริงไม่ได้ ถ้ามีแต่กรอบเชิงสัญลักษณ์ ความหมาย ตัวสื่อรวมทั้งสถาบันที่สร้างกรอบของความทรงจำขึ้นมาสิ่งเหล่านี้มีปฏิสัมพันธ์กัน

แอร์ลยังได้อธิบายต่อได้ด้วยว่าความทรงจำวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่นำมาแย้งกับประวัติศาสตร์ ความทรงจำวัฒนธรรมจึงเป็นความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมกับความทรงจำที่กินความรวมถึงการจัดเอกสารไว้ในพื้นที่ดิจิทัล หรือพื้นที่ดิจิทัลอาจจะคล้ายระบบประสาท การพูดคุยในครอบครัว อนุสาวรีย์ สื่อ สิ่งต่างๆ เหล่านี้ล้วนแต่อยู่ในกรอบของความทรงจำวัฒนธรรมทั้งสิ้น ประเด็นต่อมาที่สำคัญก็คือแม่แบบของการศึกษาของความทรงจำนั้น แอร์ลพัฒนามาจากสัญศาสตร์วัฒนธรรม (cultural semiotics) (Erll, 2011, p. 99)

คำว่าวัฒนธรรมในระบบสัญศาสตร์จะมีสามมิติดังที่ได้กล่าวถึงตอนต้นแล้วคือ มิติวัตถุ มิติสังคม และมิติทางจิต เวลาคนที่เราจะใช้สัญญะ สัญญะในที่นี้หมายถึงมีมิติสังคม จะต้องถูกโยงเข้ารหัสที่มีมิติทางจิต ความทรงจำวัฒนธรรมครอบคลุมทั้งมิติทางวัตถุ มิติทางสังคม มิติทางจิตใจ ดังนั้น มิติวัตถุ จึงเชื่อมโยงกับวัตถุหรือสิ่งของที่เชื่อมกับความทรงจำ สื่อเทคโนโลยีในการจดจำ ตัวอย่างเช่นสัญลักษณ์ ภูมิทัศน์ (landscape) สถานที่ สมุดบันทึก อนุสาวรีย์ หมดคณะราษฎร เอกสารลายลักษณ์ ส่วนมิติสังคมก็คือการส่งผ่านและปฏิบัติการการจดจำ เช่น บุคคลผู้มีบทบาทสำคัญอย่างพ่อมดในสมัยอดีต พระ (นักบวช) ศาสนจักร อาจารย์มหาวิทยาลัย นักวิชาการ

ปัญญาชน ตลอดจนพิธีกรรม และมีทิศทางจิตหมายถึงคตินิยม อุดมการณ์ ความเชื่อ กรอบมโนทัศน์ (Erll, 2011, p. 99)

การทำความเข้าใจความทรงจำร่วมและความทรงจำวัฒนธรรมในด้านที่สัมผัสกับศาสตร์จะนำไปสู่การอธิบายวรรณกรรมในฐานะสื่อความทรงจำในหัวข้อต่อไป

2.1.2 วรรณกรรมในฐานะสื่อความทรงจำ

หากพิจารณาตัวบทวรรณกรรมในกรอบความทรงจำวัฒนธรรม ตัวบทวัฒนธรรม (cultural text) หมายถึงตัวบทที่สั่งสมและถ่ายทอดความทรงจำทางวัฒนธรรม และตัวบทเองก็เป็นความทรงจำด้วยนั้น อัสทริด แอร์ลชี้ว่ามีความสำคัญในฐานะสิ่งที่เก็บสั่งสมความทรงจำหรือเป็นวรรณกรรมในฐานะสื่อความทรงจำร่วม ซึ่งเจาะจงหมายถึงตัวบทหลักหรือผลงานในทำเนียบวรรณกรรม (canon)

นักวิชาการศึกษากระบวนการทำให้ตัวบทวรรณกรรมกลายเป็นตัวบทหลัก โดยใช้คำว่าตัวบทวัฒนธรรม ในกรอบความทรงจำวัฒนธรรม ตัวบทประเภทนี้สามารถนำมาใช้ใหม่ได้เสมอ อาทิ นิทานมุขปาฐะ เอกสารทางกฎหมาย ตัวบททางศาสนา สนธิสัญญาทางการเมือง ตัวบทประเภทนี้ไม่จำเป็นต้องอยู่ในรูปลักษณ์ แต่จะต้องมีคุณลักษณะคือเก็บสั่งสมและถ่ายทอดความทรงจำ ซึ่งทำให้แตกต่างจากคำพูดในบริบททั่วไป กล่าวอีกนัยหนึ่ง เป็นวัจนกรรม (speech act) ที่ขยายบริบทไปให้กว้างข้ามพื้นที่และเวลา ในแง่นี้ ปกรณ์ต่าง ๆ ในรูปมุขปาฐะก็จัดเป็นตัวบทวัฒนธรรมเช่นกัน (Erll, 2011, p. 161)

แอร์ลเห็นว่าตัวบทวัฒนธรรม สามารถกำหนดบรรทัดฐานของสังคมและกำกับพฤติกรรมของปัจเจกบุคคล โดยสื่อผ่านหลายทาง อาทิ สื่อลายลักษณ์ วัฒนธรรมการมองเห็น และมุขปาฐะ ตัวอย่างเช่น เรื่องเล่ามุขปาฐะ ภาพวาด พิธีกรรม และเอกสารทางกฎหมาย สิ่งสำคัญของตัวบททางวัฒนธรรมไม่ใช่ตัวสื่อ แต่เป็นหน้าที่เชิงสัญลักษณ์ ตัวบททางวัฒนธรรมจึงไม่ใช่ประเภทวรรณกรรม แต่เป็นกรอบของการรับตัวงาน (reception framework) กล่าวคือ การจะเป็นหรือไม่เป็นตัวบททางวัฒนธรรมนั้น ขึ้นอยู่กับผู้อ่านว่าจะเน้นมิติทางวัฒนธรรมหรือวรรณกรรม (Erll, 2011, p. 162) ในบรรดาตัวบทจำนวนมากนั้น มีไม่มากนักที่ถูกระบุเป็นตัวบททางวัฒนธรรม โดยเป็นตัวบทที่มีสถานะเป็นตัวบทหลัก (canonical status) หากพิจารณาในกรอบของความทรงจำทางวัฒนธรรม ตัวบทวัฒนธรรมจะกำหนดมาตรฐานและบรรทัดฐานของสังคม จะเห็นได้ว่าตัวบทวัฒนธรรมได้แก่ ตัวบททางศาสนา ตัวบทสำคัญที่ก่อรูปความเป็นชาติ และตัวบทที่นำเสนอผ่านระบบการศึกษา ซึ่งเป็นสิ่งที่สังคมใช้นิยามตัวเอง ความแตกต่างระหว่างตัวบทวรรณกรรมกับตัวบททางวัฒนธรรมขึ้นอยู่กับการอ่าน นั่นคือ ไม่ได้มุ่งเน้นความใหม่ แต่เน้นการยกย่อง ศึกษาซ้ำ และ

ความเคร่งขรึม ตัวบททางวัฒนธรรมจึงเป็นต้นกำเนิดทางวัฒนธรรม อัตลักษณ์ คุณค่าและบรรทัดฐานของสังคม ขณะที่ตัวบทวรรณกรรมเน้นความเป็นเรื่องแต่งที่เปิดให้ตีความ ตัวบททางวัฒนธรรมกลับสูญเสียความเป็นวรรณกรรม และถูกกำหนดความหมายอย่างชัดเจน มีพระคัมภีร์ไบเบิลเป็นอาทิ (Erll, 2011, pp. 162-163)

การจะเข้าใจวรรณกรรมที่มีบทบาทในการสร้างความทรงจำของสังคม เราจะต้องถอยห่างจากสมมติฐานที่ว่าวรรณกรรมชั้นสูงสัมพันธ์กับความทรงจำวัฒนธรรม ในทางตรงข้าม วรรณกรรมชั้นรอง (trivial literature) จะใช้สัญลักษณ์และปรณัมจำนวนมาก เช่น นวนิยาย แนวจินตนิมิตหรือแฟนตาซี วรรณกรรมจากทุกต้นกำเนิดสามารถสร้างและถ่ายโอนความทรงจำได้ในแง่หนึ่ง ตัวบทรวมนับเป็นตัวสื่อสำคัญสำหรับมองอดีต แต่ก็ไม่ใช่วัตถุที่เราจะจดจำเหมือนตัวบทวัฒนธรรม ตัวบทรวม (collective text) เน้นที่ข้อถกเถียงเรื่องความทรงจำในปัจจุบัน ซึ่งเป็นตัวบทที่ได้รับความนิยม และถูกใช้เป็นกรอบโครงในการทำความเข้าใจอดีต

การจะระบุว่าตัวบทวรรณกรรมใดเป็นตัวบทรวมหรือไม่นั้น ขึ้นอยู่กับผู้อ่าน หน้าที่สำคัญของตัวบทประเภทนี้ คือการก่อรูปความคิดของเราเกี่ยวกับอดีต ซึ่งช่วยเติมเต็มช่องว่างของการแบ่งระหว่างเรื่องจริงกับเรื่องแต่ง นับเป็นการท้าทายมุมมองแบบหลังโครงสร้างนิยม (Poststructuralism) ที่เห็นว่าข้อเท็จจริงก็คือเรื่องแต่ง และเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ล้วนเป็นวรรณกรรม ซึ่งแอร์ลชี้ว่าเป็นการมองที่ตื้นเขินเกินไป แอร์ลเห็นว่าวรรณกรรมในฐานะสื่อความทรงจำวัฒนธรรม เกิดขึ้นผ่านการอ่านผสมกับองค์ประกอบของจินตนาการ ทว่าก็อ้างอิง (reference) ถึงบางสิ่ง แต่ไม่ใช่เหตุการณ์ในอดีตก่อนที่จะกลายเป็นเรื่องเล่า สิ่งที่วรรณกรรมประเภทนี้อ้างอิงถึงได้แก่ความหมายที่ถูกผลิตขึ้นโดยความทรงจำวัฒนธรรม อีกนัยหนึ่งก็คือความเป็นจริงที่ถูกทำให้เป็นสัญลักษณ์ โครงสร้างของเรื่องเล่า และประเภทของวรรณกรรม (Erll, 2011, pp. 164-165)

นอกจากนี้แอร์ล (Erll, 2011, pp. 156-160) ยังอธิบายว่า ตัวบทวรรณกรรมทำหน้าที่ส่งผ่านความทรงจำร่วมในสังคม โดยรูปแบบต่างๆ ของเรื่องเล่าไม่ได้เป็นเพียงรูปแบบการนำเสนอเท่านั้น หากแต่รูปแบบยังเป็นตัวสื่อความหมายเองด้วย ซึ่งหมายความว่า การเลือกรูปแบบของการนำเสนอ ย่อมมีนัยสำคัญต่อการถ่ายทอดความทรงจำร่วมในสังคม ไม่ว่าจะเป็นเสียงเล่า (narrative voice) อุปลักษณ์ มุมมอง รวมทั้งจุดเน้นในการเล่าเรื่อง ปัจจัยต่างๆ เหล่านี้มีส่วนสำคัญในการก่อให้เกิด “ชุมชนแห่งการตีความ” (interpretative communities) ตามทัศนะของสแตนลีย์ ฟิช (Stanley Fish) นั่นคือ กลุ่มทางสังคมที่ตีความตัวบทที่เห็นพ้องและเห็นต่าง โดยแอร์ลแบ่งวิธีการนำเสนอ (mode) เป็น 3 ประเภท ได้แก่

1) วิธีเสนอเชิงประสบการณ์ (experience mode) เราจะเห็นได้จากการนำเสนอภาพอดีตผ่านประสบการณ์ชีวิต เป็นความทรงจำที่มีชีวิต (living experience) ของ

ประวัติศาสตร์ร่วมสมัย อาทิ อัตชีวประวัติของประจักษ์พยานของเหตุการณ์ ความทรงจำของครอบครัว เสียงเล่าเรื่องที่ใช้เป็นตัว “ฉัน” ผู้มีประสบการณ์ตรง เช่น เสียงเล่าเรื่องของผู้ผ่านค่ายกักกันหูกโหด

2) วิธีเสนอแบบเสียงตรงข้าม (antagonistic mode) หมายถึงประสบการณ์ของกลุ่มคนที่เล่าเรื่องราวอดีตผ่านสรรพนาม “เรา” อาทิ งานเขียนของกลุ่มสตรีนิยม หรืองานเขียนหลังอาณานิคม ซึ่งสะท้อนพันธกิจทางสังคม

3) วิธีเสนอแบบสะท้อนคิด (reflexive mode) หมายถึงการสะท้อนความคิดเชิงวิพากษ์ต่อกระบวนการนำเสนอความทรงจำ โดยมุ่งชี้ปัญหาหรือวิจารณ์งานเขียนเกี่ยวกับความทรงจำ อุปสรรคเกี่ยวกับความทรงจำ ตลอดจนการเทียบเคียงเรื่องราวในอดีตที่แตกต่างกัน เรื่องเล่าที่ใช้วิธีสะท้อนคิดที่สำคัญในปัจจุบัน ได้แก่ เรื่องแต่งซ้อนเรื่องแต่งที่เล่าเรื่องเชิงประวัติศาสตร์นิพนธ์ (historiographic metafiction)

จะเห็นได้ว่าทฤษฎีที่ใช้ศึกษาความทรงจำก็บวกรวมของแอร์ลใน *Memory in Culture* ทำให้เข้าใจประเด็นเรื่องความทรงจำเกี่ยวกับเหตุการณ์ในอดีตได้ครอบคลุมสื่อหลายแขนง ทฤษฎีเรื่องเล่าและสัญศาสตร์ที่พัฒนาต่อยอดการศึกษาเรื่องความทรงจำ ทำให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างประวัติศาสตร์กับวรรณกรรม เนื่องจากต้นธารของการศึกษาความทรงจำได้รับอิทธิพลจากความคิดแบบปฏิฐานนิยม (positivism) ของสังคมวิทยาที่แบ่งแยกงานเขียนทางประวัติศาสตร์ออกจากความทรงจำ โดยถือว่าประวัติศาสตร์ศึกษาข้อเท็จจริงในอดีต ส่วนความทรงจำเกี่ยวข้องกับการมองอดีตจากจุดยืนปัจจุบัน นอกจากนี้ แนวทางของแอร์ลยังสลายการแบ่งแยกระหว่างวรรณกรรมที่เป็นตัวบทหลักกับวรรณกรรมชั้นรอง ทำให้เอื้อต่อการศึกษาวรรณกรรมไทยร่วมสมัยที่ไม่ใช่ตัวบทหลักเท่านั้น ยิ่งไปกว่านั้น การศึกษาวรรณกรรมในฐานะสื่อความทรงจำวัฒนธรรมตามกรอบทฤษฎีของแอร์ล นอกจากเอื้อให้ใช้งานเขียนทางประวัติศาสตร์กับวรรณกรรมควบคู่กันไปได้แล้ว ยังทำให้เห็นถึงความเป็นไปได้ที่จะนำเสนอการตีความอดีตที่แตกต่างกัน ทั้งนี้เพราะวรรณกรรมในฐานะสื่อความทรงจำวัฒนธรรม เชื่อมโยงกับบริบททางสังคมในช่วงเวลาที่มีการเขียนงานวรรณกรรมเรื่องนั้นๆ ขึ้นมา

2.2 ทบทวนวรรณกรรม

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเรื่องความทรงจำที่มีผู้ศึกษามาแล้ว โดยเรียงลำดับการศึกษาจากก่อนหลัง ผู้วิจัยพบว่า ความสนใจเรื่องความทรงจำศึกษาในวงวิชาการไทยเพิ่งเริ่มต้นไม่นานนัก ผลงานการศึกษาส่วนใหญ่ที่ดีพิมพ์จึงมีเป็นประเภทบทความ

มากกว่าวิทยานิพนธ์ นอกจากนี้การศึกษาเกี่ยวกับความทรงจำยังปรากฏในพื้นที่สหวิทยาการ (นัทรนัย ประสานนาม, 2561) อาทิ สังคมวิทยาและมานุษยวิทยาโดยส่วนใหญ่ โดยศึกษาพื้นที่หรือตัวบทความความทรงจำประเภทต่างๆ เป็นต้นว่า เอกสารทางประวัติศาสตร์ กิจกรรมรำลึก เครือข่ายชุมชน อนุสรณ์สถาน อนุสาวรีย์ อย่างไรก็ตาม การทบทวนวรรณกรรมเพื่อเป็นพื้นฐานในการวิจัยเรื่อง 6 ตุลาคม 2519 ในนวนิยายไทยหลังเหตุการณ์ทางการเมืองปี 2553 ผู้วิจัยจะเริ่มต้นจากงานวิจัยในสาขาวรรณกรรมศึกษาก่อนจากนั้นจึงเชื่อมโยงไปสู่งานวิจัยจากสาขาวิชาอื่นๆ ซึ่งมีส่วนช่วยในการทำความเข้าใจการดำรงอยู่ของความทรงจำจากเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ในบริบทสังคมและวัฒนธรรมไทย

2.2.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความทรงจำจากเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ในวรรณกรรม

งานวิจัยเรื่องสำคัญในสาขาวรรณกรรมศึกษาว่าด้วยเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ที่จะกล่าวถึงเป็นลำดับแรกคือ วิทยานิพนธ์เรื่อง *เรื่องสั้นบันทึกเหตุการณ์ทางการเมือง 14 ตุลาคม 2516 และ 6 ตุลาคม 2519* โดย นันทวัลย์ สุนทรภาระสถิตย์ (2547) วิทยานิพนธ์ดังกล่าวมุ่งศึกษาเรื่องสั้นบันทึกเหตุการณ์ทางการเมือง 14 ตุลาคม 2516 และ 6 ตุลาคม 2519 ในด้านองค์ประกอบ กลวิธีการประพันธ์ และบทบาทหน้าที่ที่มีต่อวรรณกรรม ประวัติศาสตร์ และการเมือง ในด้านองค์ประกอบ ผู้ศึกษาได้วิเคราะห์เรื่องสั้น 61 เรื่อง ซึ่งแต่งระหว่างปี 2516 และ 2545 พบว่าเรื่องสั้นบันทึกเหตุการณ์ทางการเมือง 14 ตุลาคม 2516 และ 6 ตุลาคม 2519 มีแก่นเรื่องสำคัญแบ่งได้เป็น 4 กลุ่ม คือกลุ่มความเปลี่ยนแปลงของคนและอุดมการณ์ที่เกิดขึ้นเสมอเมื่อเวลาผ่านไป กลุ่มเผยแพร่ความรุนแรงโหดร้ายของเหตุการณ์ 6 ตุลาคม กลุ่มปลุกจิตสำนึกให้ต่อสู้ และกลุ่มยกย่องเชิดชูการกระทำของผู้เสียสละในทั้ง 2 เหตุการณ์ ตัวละครที่พบมากที่สุดคือ ตัวละครสมมติซึ่งผู้แต่งสร้างขึ้นโดยนำรายละเอียดข้อเท็จจริงบางประการในเหตุการณ์มาผสมผสานไว้

นอกจากนี้ยังมีตัวละครที่นำมาจากบุคคลจริงในประวัติศาสตร์ซึ่งช่วยสร้างความสมจริงให้กับเรื่อง ส่วนของโครงเรื่องมี 2 แบบ คือโครงเรื่องแบบลำดับปกติและโครงเรื่องแบบลำดับสลับเหตุการณ์โดยใช้กลวิธีการเล่าย้อนหลัง ความขัดแย้งหลักของเรื่องคือความขัดแย้งระหว่างตัวละครฝ่ายรัฐกับฝ่ายนิสิตนักศึกษา ในส่วนของฉาก มีฉากเฉพาะที่ตรงกับสถานที่และเวลาของเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ แต่ส่วนมากถูกนำเสนอในลักษณะของการไม่ระบุเวลาและสถานที่ แต่การให้รายละเอียดของเหตุการณ์การเมืองช่วยให้ผู้อ่านสามารถเชื่อมโยงเข้ากับเวลาและสถานที่จริงตามประวัติศาสตร์ได้ องค์ประกอบต่าง ๆ จึงลักษณะสำคัญของงานเขียนประเภทเรื่องสั้นและบันทึกเข้าด้วยกัน ส่วนด้านกลวิธีนั้นผู้วิจัยใช้ทฤษฎีศาสตร์แห่งเรื่องเล่ามาเป็นแนวทางการ

วิเคราะห์ และพบว่าผู้เล่าเรื่องชั้นในแบบสัมพันธ์เป็นกลวิธีที่ใช้มากที่สุด มุมมองที่ใช้ในการนำเสนอเรื่องราวเป็นมุมมองภายในของตัวละครที่อยู่ฝ่ายนิสิตนักศึกษา การรับรู้ของผู้อ่านจึงจำกัด ซึ่งการเลือกใช้ผู้เล่าเรื่องและมุมมองในลักษณะดังกล่าวเป็นกลวิธีที่สอดคล้องกับกลวิธีของบันทึกประเภทอัตชีวประวัติ บันทึกความทรงจำและอนุทิน นอกจากนี้เรื่องสั้นบันทึกเหตุการณ์ทางการเมือง 14 ตุลาคม 2516 และ 6 ตุลาคม 2519 ยังมีบทบาทหน้าที่ต่อวรรณกรรมคือก่อให้เกิดงานเขียนประเภทเรื่องสั้นบันทึกเหตุการณ์ทางการเมืองซึ่งเป็นประเภทย่อยของงานวรรณกรรมเพื่อชีวิต อีกทั้งยังแสดงคุณค่าในเชิงมนุษยนิยมของวรรณกรรมเพื่อชีวิตในแง่ที่แสดงให้เห็นการต่อสู้ของประชาชนเพื่อความถูกต้อง เป็นธรรม และต่อต้านการใช้ความรุนแรง รวมถึงมีบทบาททั้งในด้านประวัติศาสตร์และการเมือง โดยมีหน้าที่ส่วนหนึ่งในการสร้างตัวตนของนิสิตนักศึกษาผู้ผ่านเหตุการณ์เดือนตุลาในสองลักษณะคือ ผู้บริสุทธิ์ที่ถูกทำร้าย และวีรชนผู้เสียสละของชาติ ตัวตนทั้งสองนี้ส่งผลให้เรื่องสั้นมีบทบาทในการวิพากษ์วิจารณ์การกระทำของรัฐ และเรียกร้องความเป็นธรรม และตอกย้ำให้เห็นถึงความสำคัญของเหตุการณ์ดังกล่าว

จากวิทยานิพนธ์ดังกล่าว นันทวัลย์ สุนทรภาระสฤติย์ (2548) ได้เขียนบทความเรื่อง “เรื่องสั้นบันทึกเหตุการณ์เดือนตุลา: ทวิวิจรรย์ระหว่างวรรณกรรมกับประวัติศาสตร์” โดยได้อธิบายว่าเรื่องสั้นบันทึกเหตุการณ์เดือนตุลาเป็นเรื่องสั้นที่บันทึกและถ่ายทอดภาพความรุนแรงของเหตุการณ์ทางการเมือง 14 ตุลาคม 2516 และ 6 ตุลาคม 2519 ที่เน้นที่การถูกกระทำของนักศึกษาและประชาชน โดยแสดงรายละเอียดผ่านเหตุการณ์ที่อยู่ในเรื่องและผ่านแก่นเรื่อง ในกรอบการเล่าผ่านมุมมองของนิสิตและนักศึกษา หรือผู้ที่อยู่ข้างนักศึกษา อีกทั้งมีโครงสร้างหลักของเรื่องสั้นที่ชัดเจนและเป็นแบบฉบับคือมีตัวละครฝ่ายรัฐและฝ่ายนักศึกษา ซึ่งสวมบทเป็นพระเอกและผู้ร้าย หรือผู้กระทำกับผู้ถูกกระทำ โดยการบันทึกเหตุการณ์โดยเน้นที่ความรุนแรงและบทบาทของการเป็นผู้ถูกกระทำของนักศึกษานั้น ทำให้เรื่องสั้นบันทึกเหตุการณ์เดือนตุลาผลิตความหมายหรือความเข้าใจต่อประวัติศาสตร์เหตุการณ์เดือนตุลาขึ้นมาชุดหนึ่งคือ เป็นเหตุการณ์รุนแรงที่เกิดการต่อสู้อย่างยุติธรรมระหว่างนักศึกษา ประชาชน และรัฐ ความเข้าใจหรือความหมายของเหตุการณ์ ซึ่งอาจเรียกว่าเป็นวาทกรรมเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เรื่องสั้นผลิตขึ้นมานี้ มีทวิวิจรรย์ต่อประวัติศาสตร์ทั้งในระดับประวัติศาสตร์รัฐชาติและประวัติศาสตร์เหตุการณ์เดือนตุลาโดยนักวิชาการประวัติศาสตร์เอง กล่าวคือ วาทกรรมที่เรื่องสั้นกลุ่มนี้ผลิตได้ปะทะและสั่นคลอนความเจ็บปวดหรือการหลีกเลี่ยงที่จะอธิบายประวัติศาสตร์เดือนตุลาในกระแสของการอธิบายประวัติศาสตร์ชาติไทย ซึ่งมีโครงเรื่องหลักที่การรักษาเอกราช มีความสามัคคี และมีสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นสถาบันหลักของชาติ ในระดับประวัติศาสตร์เหตุการณ์เดือนตุลาที่ศึกษากันในหมู่นักประวัติศาสตร์โดยเฉพาะนักประวัติศาสตร์ที่ผ่านเหตุการณ์เดือนตุลามา วาทกรรมที่เรื่องสั้นผลิตนี้ก็ร่วมตอกย้ำความรุนแรงจากการใช้อำนาจรัฐ

กับประชาชน แต่ไม่ได้ให้คำอธิบายหรือมูลเหตุของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างที่น่าประวัติศาสตร์พยายามศึกษา

วิทยานิพนธ์เรื่อง *กวีนิพนธ์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 และ 6 ตุลาคม 2519* ของ วริศรา อนันต์โท (2547) แสดงให้เห็นว่า กวีนิพนธ์เกี่ยวกับเหตุการณ์ทั้งสองเหตุการณ์มีความสืบเนื่องจากวรรณกรรมเพื่อชีวิตและเป็นการต่อสู้ของประชาชนกับอำนาจที่ไม่เป็นธรรม เพื่อให้ประชาชนเสรีภาพ นอกจากนี้ กวีนิพนธ์เกี่ยวกับเหตุการณ์เดือนตุลาคมยังเป็นแม่แบบให้การเขียนกวีนิพนธ์เกี่ยวกับเหตุการณ์ “พฤษภาทมิฬ” อีกด้วย ยิ่งไปกว่านั้น กวีนิพนธ์เดือนตุลาคมทั้งสองเหตุการณ์ยังยืนยันความถูกต้องชอบธรรมของขบวนการนิสิตนักศึกษาในการเรียกร้องประชาธิปไตย และวิจารณ์ความไม่ชอบธรรมของรัฐบาล อีกทั้งยังยกย่องให้ผู้เสียชีวิตในเหตุการณ์เดือนตุลาคมเป็นวีรชน ต่อมาเมื่อมีการนำมาใส่คำร้องเป็นเพลงปลุกใจในการเรียกร้องประชาธิปไตยก็ยิ่งตอกย้ำผลของการรำลึกความทรงจำเกี่ยวกับเหตุการณ์เดือนตุลาคมได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

วิทยานิพนธ์เรื่อง *ขบวนการนักศึกษาระหว่าง พ.ศ. 2511-2519: ภาพตัวแทนที่ปรากฏในนวนิยายไทย* ของ สิริวิทย์ สุขกันต์ (2550) ชี้ให้เห็นว่า นักศึกษาเริ่มมีบทบาทมากขึ้นในยุคจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เนื่องจากการเปิดมหาวิทยาลัยใหม่ทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด อีกทั้งมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญในปี 2511 งานศึกษาชิ้นนี้ทำให้เห็นถึงภาพตัวแทนหรือภาพแทน (representation) ของนักศึกษาในผลงานนวนิยาย จำกัดขอบเขตการศึกษาเป็น ช่วงก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 และหลัง 14 ตุลาคม 2516 ไปจนถึง 6 ตุลาคม 2519 โดยชี้ให้เห็นว่า ภาพตัวแทนนักศึกษาในช่วงก่อน 14 ตุลาคม 2516 เป็นผู้รักชาติอย่างบริสุทธิ์ใจ นักศึกษาเป็นผู้นำทางปัญญา และนักศึกษาเป็นวีรชนประชาธิปไตย ขณะเดียวกันก็มีการนำเสนอภาพแทนนักศึกษาด้านลบเช่นกัน ได้แก่ นักศึกษาเป็นเด็กที่ขาดประสบการณ์และตกเป็นเครื่องมือกลุ่มผลประโยชน์ นักศึกษาที่เป็นผู้นำกิจกรรมทางการเมืองล้วนมีปัญหาอย่างใดอย่างหนึ่ง และนักศึกษาเป็นคนก้าวร้าว หยาบกระด้าง ส่วนภาพแทนนักศึกษาช่วงหลัง 14 ตุลาคม 2516 ไปจนถึง 6 ตุลาคม 2519 มีด้านลบคือ เป็นพวกฝักใฝ่ลัทธิคอมมิวนิสต์ รวมทั้งภาพนักศึกษาที่เป็นเด็ก และไม่ได้ทำเพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวมอย่างแท้จริง ซึ่งสองประการหลังเป็นภาพตัวแทนที่ปรากฏมาก่อน 14 ตุลาคม 2516 วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ชี้ว่าภาพตัวแทนของนักศึกษาที่ปรากฏในนวนิยายเป็นการคัดง้างวาทกรรมด้านลบเกี่ยวกับนักศึกษาในช่วงเวลาเดียวกัน

นอกจากนี้ ปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองที่ปะทุขึ้นในปี 2553 ทำให้มีผู้ศึกษา กวีนิพนธ์ที่เขียนโดยกวีทั้งสองฟากฝั่งการเมือง ทั้งเสื้อเหลืองและเสื้อแดง โดยย้อนกลับไปพิจารณาต้นธารทางอุดมการณ์ของกวีทั้งสองฝ่ายในช่วง 2507-2523 คือก่อน 14 ตุลาคม 2516 และหลัง 6 ตุลาคม 2519 เล็กน้อย บทความเรื่อง “รอยแยกของความคิดในกวีนิพนธ์ยุคแบ่งสีแบ่งข้าง” ของ

เสาวณิต จุลวงศ์ (2555) มุ่งเสนอสมมติฐานว่าในลักษณะตรงกันข้ามของกวีนิพนธ์สองฝ่ายการ เมืองไทยร่วมสมัย แต่ที่จริงแล้วนั้นความคิดทางการเมืองที่ปรากฏในกวีนิพนธ์สองฝ่ายมีต้นทางมา จากสายธารเดียวกันคืออุดมการณ์ทางการเมืองในกลุ่มปัญญาชนหัวก้าวหน้าในยุค 2507-2523 คือ อุดมการณ์ประชาธิปไตย ลัทธิมาร์กซ์ และอุดมการณ์ชาตินิยม ทว่าอุดมการณ์ทางการเมืองเดียวกัน นี้กลับแตกเป็นแนวคิดชั่วคราวข้ามเมื่อปรากฏในกวีนิพนธ์กลุ่มเสื้อเหลืองและเสื้อแดง โดยจากการ สำนวนบทกวีจำนวนหนึ่งจากทั้งสองฝ่าย พบว่ามีสองแนวคิดใหญ่ที่ปรากฏ คือ แนวคิดที่ว่าด้วย ความทุกข์ของประชาชน และแนวคิดที่ว่าด้วยความทุกข์จิตของฝ่ายผู้ปกครอง ซึ่งทั้งสองแนวคิดนี้ไป ด้วยกันได้ดีเมื่อสมัยทศวรรษ 2500-2530 แต่ในกลางทศวรรษ 2540 หลังพ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ชนะการเลือกตั้งอย่างถล่มทลายและติดๆกัน แนวคิดทั้งสองก็ค่อยแยกตัวออกจากกัน และแยกตัว อย่างเห็นได้ชัดเมื่อเกิดความขัดแย้งทางการเมืองบนท้องถนน ซึ่งแม้จะยังคงสืบทอดและแฝงอยู่ใน กวีนิพนธ์ร่วมสมัยปรากฏเป็นแนวคิดบทกวีการเมืองยุคปัจจุบัน แต่ด้วยสถานการณ์ทางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองที่เปลี่ยนแปลงไป แนวร่วมทางความคิดจึงกลับกลายแยกทางไปคนละชั่ว โดย มองสภาพการณ์ปัจจุบันไปกันคนละมุม และต่างวิพากษ์วิจารณ์ซึ่งกันและกัน โดยจากกวีนิพนธ์ที่ นำเสนอแนวคิดต่างขั้วนี้สามารถเห็นถึงความคิดทางการเมืองที่อยู่เบื้องหลังวาทกรรมหลากหลายที่ กวีนิพนธ์แต่ละกลุ่มสร้างขึ้น

วาทกรรมที่ปรากฏในกวีนิพนธ์กลุ่มฝ่ายเสื้อเหลือง คืออุดมการณ์ตามลัทธิ มาร์กซ์ที่มองทุนนิยมในด้านลบ ในลักษณะที่นายทุนใช้อำนาจครอบครองการผลิตเพื่อผลประโยชน์ แก่ตนและพวกพ้อง อุดมการณ์ชาตินิยมเป็นอุดมการณ์สำคัญในกลุ่มนี้ โดยยังคงแถมเติมกับยุค อดีต คือมองว่าการร่วมมือกับประเทศอื่นในบางกรณีเป็นการนำผลประโยชน์ไปแลกกับผลประโยชน์ ของตนและพวกพ้อง และมองว่าการเรียกร้องประชาธิปไตยของประชาชนคือการมุ่งเปลี่ยนระบอบ การปกครองและล้มล้างสถาบันกษัตริย์ซึ่งเป็นศูนย์กลางของชาติ และอุดมการณ์ประชาธิปไตย กลุ่ม นี้เรียกร้องระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่บริสุทธิ์ รัฐบาลที่ให้ประโยชน์แก่ประชาชน โดยตรงแบบนโยบายประชานิยม จึงเป็นการติดสินบนประชาชน ทำให้ได้นักการเมืองไม่ดีมาบริหาร ประเทศ ส่วนวาทกรรมที่ปรากฏในกวีนิพนธ์กลุ่มฝ่ายเสื้อแดงนั้น แม้ว่าอุดมการณ์ทางการเมืองที่ เป็นฐานแนวคิดในกวีนิพนธ์กลุ่มนี้จะมีที่มาชัดเจนจากลัทธิมาร์กซ์และอุดมการณ์ประชาธิปไตย แต่ แตกต่างจากกลุ่มเสื้อเหลืองโดยสิ้นเชิง

ในด้านลัทธิมาร์กซ์ ความคิดที่เด่นชัดคือเรื่องชนชั้น แต่มีพัฒนาที่แตกต่างไปคือ การต่อสู้ระหว่างชนชั้นไม่ใช่เพื่อแย่งอำนาจครอบครองปัจจัยการผลิต แต่เป็นการแย่งอำนาจควบคุม และกำหนดทิศทางของสังคมและประเทศ ในด้านอุดมการณ์ประชาธิปไตย สืบต่อจากยุค 2516 คือ เรียกร้องให้ประชาชนมีสิทธิอำนาจทางการเมือง แต่เพราะบริบทประวัติศาสตร์เปลี่ยนแปลงไป การ

เรียกร่องสิทธิทางการเมืองและรัฐธรรมนูญจึงสันสะท้อนความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคมที่มีมาแต่เดิม ดังนั้นวิวาทะระหว่างกวีนิพนธ์การเมืองร่วมสมัยจึงสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจทางการเมืองในสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป และผลจากวิวาทะทำให้ความเป็นวาทกรรมของกวีนิพนธ์ปรากฏอย่างชัดเจน โดยไม่ได้ตีแผ่หรือเปิดเผยสิ่งใหม่ แต่เป็นเพียงการพูดซ้ำความคิดความเชื่อของผู้อ่านด้วยถ้อยคำใหม่

วิทยานิพนธ์เรื่อง *การนำเสนอภาพแทนความตายในเรื่องสั้นไทยร่วมสมัยระหว่าง พ.ศ. 2547-2556* ของ นันทวัลย์ สุนทรภาระสถิตย์ (2559) อธิบายภาพแทนของความตายโดยพิจารณาจากกรอบของสังคมเสี่ยงภัย (risk society) และการทบทวนความเป็นสมัยใหม่ (reflexive modernity) งานศึกษาชิ้นนี้แสดงให้เห็นว่าเรื่องสั้น ในช่วง 2547-2556 นำเสนอความเปลี่ยนแปลงของบทบาทตัวแสดงทางการเมือง ประชาชนในฐานะปัจเจกบุคคลมีบทบาทในสังคมการเมืองมากขึ้น นอกจากนี้ ความตายที่เกิดจากความขัดแย้งทางอุดมการณ์การเมือง รัฐมักเป็นส่วนหนึ่งของการกระทำความรุนแรงและใช้อำนาจปิดบังและบิดเบือนความเป็นจริงต่อประชาชน ซึ่งเป็นทั้งความรุนแรงเชิงกายภาพและความรุนแรงเชิงโครงสร้าง โดยเฉพาะเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 และเหตุการณ์เดือนพฤษภาคม 2553 การนำเสนอเรื่องความตายมาสัมพันธ์กับความขัดแย้งทางอุดมการณ์ทางการเมืองทำให้ผู้อ่านซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของความขัดแย้งต้องกลับมาทบทวนประเด็นดังกล่าว

งานวิจัยที่วิเคราะห์ความทรงจำ 6 ตุลาคม 2519 ในวรรณกรรมไทยผ่านมุมมองความทรงจำวัฒนธรรมอย่างเด่นชัดที่สุดคือ “ประพันธศาสตร์ของความหลัง: ความทรงจำวัฒนธรรมกับวรรณกรรมศึกษา” ของ นัทธนี ประสานนาม (2562) นัทธนีใช้แนวคิดความทรงจำวัฒนธรรมมาวิเคราะห์นวนิยายเรื่อง *เวลาในขวดแก้ว* ของประภัสสร เสวิกุล โดยอธิบายบทบาทของความทรงจำเกี่ยวกับเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ในนวนิยายเรื่องดังกล่าว ข้อค้นพบของนัทธนีต่างจาก “แนวการอ่านที่มีร่วมกันในสังคม” (socially shared ways of reading) ที่จัดวรรณกรรมเรื่องนี้เป็นวรรณกรรมเยาวชนสะท้อนปัญหาครอบครัว นอกจากนี้ งานวิจัยดังกล่าวยังชี้ว่า ในมุมมองความทรงจำวัฒนธรรม นวนิยายเรื่องนี้จัดเป็นนวนิยายความทรงจำ (memory novel) โดยใช้การเล่าเรื่องแบบอิงประสบการณ์ (experiential mode) เพราะตัวละครเป็นผู้เล่าเรื่องเอง วิธีการเล่าเรื่องดังกล่าวจูงใจผู้อ่านให้เห็นคล้อยตามว่าประสบการณ์นั้นเป็นของแท้ที่ตัวละครได้ประสบ และส่งผลกระทบเชิงความทรงจำ

2.2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความทรงจำจากเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ในบริบทสังคมและวัฒนธรรมไทย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความทรงจำ 6 ตุลาคม 2519 ปรากฏในหลากหลายสาขาวิชา โดยเฉพาะประวัติศาสตร์ งานวิจัยชิ้นสำคัญได้แก่ 6 ตุลาในความทรงจำของฝ่ายขวา 2519-2549: จากชัยชนะสู่ความเจ็บ (แต่ยังชนะอยู่ดี) ของธงชัย วินิจจะกุล (2558) งานวิจัยดังกล่าวศึกษาความทรงจำของฝ่ายขวามีส่วนกระทำการโดยตรงและโดยอ้อมในเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 งานวิจัยดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าตลอดเวลาสามทศวรรษ (จนถึงช่วงเวลาที่ทำวิจัย) เสียงของฝ่ายขวาเลือนหายไป ไม่ได้ออกมาเล่าเรื่อง 6 ตุลาคม 2519 ตามทัศนะของตน เหมือนที่เคยเกิดขึ้นในช่วงหลัง 6 ตุลาคม 2519 ซึ่งเป็นเรื่องเล่าที่แสดงความภาคภูมิใจในการปกป้องสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์จากภัยคอมมิวนิสต์ อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยชี้เห็นว่า ความเจ็บของฝ่ายขวามีได้เกิดจากความสำนึกผิด บางคนยังคงภาคภูมิใจกับวีรกรรมของตน บางคนจดจำเหตุการณ์ดังกล่าวว่าคนถูกหลอกใช้ บางคนมองว่าเป็นการ “ทำคุณบูชาโทษ” บางคนหลงลืมไปแล้วว่าเคยทำอะไร

งานวิจัยความทรงจำเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 จากสาขาสังคมวิทยาที่โดดเด่นคือวิทยานิพนธ์เรื่อง *Mediating Memories of The 1970S in Thai Cultural Production* ของสุดาร์ตน์ มุสิกวงศ์ (Sudarat Musikawong, 2006) ศึกษาความทรงจำทั้งจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 และ 6 ตุลาคม 2519 โดยอาศัยพื้นที่ความทรงจำประเภทต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นทัศนศิลป์ ภาพยนตร์ และวรรณกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาพยนตร์ที่สัมพันธ์กับการรำลึกเหตุการณ์เดือนตุลาในช่วงเวลาต่างๆ โดยสุดาร์ตน์ยังได้ใช้แนวทางชาติพันธุ์วรรณา (ethnography) ในการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับพิธีร่วมรำลึกอีกด้วย

กล่าวเฉพาะภาพยนตร์ซึ่งเป็นวัฒนธรรมแขนงหนึ่ง สุดาร์ตน์เสนอว่าภาพยนตร์เป็นรูปแบบหนึ่งของความทรงจำวัฒนธรรม ภาพยนตร์จึงโยงกับอดีตหรือประวัติศาสตร์ช่วงใดช่วงหนึ่งเสมอ ภาพยนตร์ทำหน้าที่นำเสนอภาพแทนอุดมการณ์ ตัวเอกของเรื่องเป็นตัวแทนบุคคลในสังคม ภาพยนตร์เกี่ยวกับ 6 ตุลาคม 2519 จะนำเสนอภัยคอมมิวนิสต์นับตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 2530 ถึงปี 2540 ทักษิณ ชินวัตร ชนะการเลือกตั้งเพราะนโยบายประชานิยม พร้อมกันนั้นก็ปรากฏแนวคิดพึ่งพาตนเองโดยกลุ่ม NGO การปลุกกระแสความเป็นไทยในภาพยนตร์เกิดขึ้นในบริบทเช่นนี้ ตัวละครหลักสะท้อนถึงภาวะตัวตนของไทย ได้แก่ คนที่ต่อสู้กับภัยคอมมิวนิสต์ และนักศึกษาที่มีอุดมคติ เรื่องเล่าหลัก (meta-narrative) ในสังคมได้แก่ภาพยนตร์แนวสัจสังคมนิยม และภาพยนตร์ต่อสู้ผจญภัย (action adventure film) ซึ่งแสดงถึงความขัดแย้งของอุดมการณ์ อย่างแรกนำเสนอมุมมองฝ่ายซ้าย อย่างหลังนำเสนอภัยคอมมิวนิสต์ (Musikawong, 2006, pp. 171-72)

สูตรรัตน์เสนอว่าภาพยนตร์สะท้อนถึงโครงสร้างของอารมณ์ความรู้สึกของสังคม ผ่านประเภท (genre) และสไตล์ (Musikawong, 2006, p. 176) ตัวอย่างเนื้อหาของภาพยนตร์แนวสังคมนิยม เช่น สะท้อนปัญหาโสเภณี (เทพธิดาโรงแรม, 2517) ปัญหาสังคมอันเกิดจากการพัฒนา เช่นเรื่อง ทองปาน ปี 2519) บทบาทของฝ่ายซ้ายในประวัติศาสตร์ชาติ ขณะเดียวกับรัฐบาลเองก็สร้างภาพยนตร์โฆษณาชวนเชื่อออกมาตอบโต้ เช่น ภาพยนตร์เรื่อง เก้ายอด (2520) หลังปี 2536 ก็มีการสร้างภาพยนตร์เรื่อง 14 ตุลา สงครามประชาชน เพื่อร่วมรำลึกเหตุการณ์ตุลาคมทั้ง 14 ตุลาคม 2516 และ 6 ตุลาคม 2519

หลัง 14 ตุลาคม 2516 ไม่นาน พระกิตติคุณโฒ ทมยันตี และสมักร สุนทรเวช ออกมากล่าวหานักศึกษาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ (Musikawong, 2006, p. 177) หนังสือพิมพ์ฝ่ายขวาอย่าง บ้านเมือง ประกาศรับสมัครคนออกตามล่าสัตว์สองขาเหล่านี้ ในช่วงทศวรรษ 2540 อีสานถูกมองว่าเป็นภูมิภาคที่แห้งแล้ง ภาพยนตร์เรื่อง ทองปาน (2519) เป็นภาพยนตร์ที่ได้รับการยอมรับในระดับนานาชาติในช่วงทศวรรษ 2520 นักประวัติศาสตร์และนักวิชาการไทยพูดถึงมากในช่วงทศวรรษ 2540 แต่เป็นที่รับรู้ของสาธารณชนในปี 2539 และ 2557 จนกลายเป็นภาพยนตร์ที่รำลึกเหตุการณ์เดือนตุลาในเทศกาลภาพยนตร์ที่จัดขึ้นที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในปี 2539 และเป็นภาพยนตร์ชาติพันธุ์วรรณนาในปี 2547 ในการประชุมวิชาการที่จัดโดยศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร สูตรรัตน์เห็นว่า ภาพยนตร์เรื่องนี้เล่าเรื่องชีวิตของทองปาน ชาวนาอีสานที่กลายมาเป็นแรงงาน ต่อสู้ดิ้นรนและยากจนข้นแค้นในเมือง เป็นภาพยนตร์ที่วิพากษ์การพัฒนาตามแบบทุนนิยม รวมทั้งการตั้งคำถามว่านักศึกษาปัญญาชนในปากเสียงของประชาชนหรือไม่ เพลงที่ใช้ประกอบคือเพลง “คนกับควาย” ที่ร้องโดย สุรชัย จันทิมาธร

ภาพยนตร์เรื่อง เก้ายอด สร้างขึ้นหลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 โดยรัฐบาลสนับสนุนการสร้างเป็นภาพยนตร์สารคดีที่เผยแพร่ทางโทรทัศน์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงความจริงเกี่ยวกับ 6 ตุลาคม 2519 ภาพยนตร์สะท้อนถึงจุดยืนของฝ่ายขวาที่มองว่าคนในเหตุการณ์ 6 ตุลาเป็นปีศาจร้าย นักศึกษาและนักกิจกรรมล้วนถูกทำให้หลงผิด ภาพยนตร์เหตุการณ์ที่นำมาใช้ผ่านมุมมองของฝ่ายขวาแสดงถึงความวุ่นวายที่เกิดจากภัยคอมมิวนิสต์ แทนที่จะนำเสนอเหยื่อของเหตุการณ์ความรุนแรง (Musikawong, 2006, pp. 188-190) ภาพยนตร์เรื่องนี้สะท้อนบรรยากาศความหวาดกลัวต่อภัยคอมมิวนิสต์ และต่อต้านคอมมิวนิสต์ในนามของสถาบันหลักของสังคมไทย ได้แก่ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ สูตรรัตน์เห็นว่าภาพยนตร์เหล่านี้เติบโตขึ้นมาได้เพราะในยุคธานินทร์ กรัยวิเชียร มีการเซ็นเซอร์ภาพยนตร์ของฝ่ายซ้าย ประกอบกับภาพยนตร์ฮอลลีวูดเข้ามาน้อย จึงเปิดทางให้กับภาพยนตร์ไทยในช่วงหลัง 6 ตุลาคม 2519

สำหรับภาพยนตร์แนวสังคมนิยมได้แก่ภาพยนตร์ที่ได้รับการยกย่องในเทศกาลภาพยนตร์นานาชาติ หม่อมเจ้าชาตรีเฉลิม ยุคลเองก็เคยสร้างภาพยนตร์สังคมนิยม ได้แก่ *เทพธิดาโรงแรม* (2517) และในวาระครบรอบ 10 ปี 6 ตุลาคม 2519 ก็สร้างภาพยนตร์เรื่อง *ครูสมศรี* (2529) ซึ่งทั้งสองเรื่องใช้ภาพเหตุการณ์จริงเดือนตุลา ทั้ง 14 ตุลาคม 2516 และ 6 ตุลาคม 2519 *เทพธิดาโรงแรม* นำเสนอเรื่องราวกับลูกน้องเป็นโสเภณี รวมทั้งความล้มเหลวของนักศึกษาและขบวนการประชาธิปไตย (pp. 195-196) ซึ่งมีลักษณะเดียวกับ *ทองปาน* คือสุดท้ายแล้วปัจเจกบุคคลต้องดิ้นรนหาทางออกด้วยตนเอง ส่วน *ครูสมศรี* แสดงถึงความพ่ายแพ้ของฝ่ายซ้ายหลัง 6 ตุลาคม 2519 ซึ่งเหตุการณ์ครั้งนั้นยังตามหลอกหลอน แต่แทนที่จะเรียกร้องความยุติธรรม กลับนำเสนอว่าหากทำทนายอำนาจแบบสุดโต่งจะต้องถูกลงโทษ (Musikawong, 2006, p. 199) สุदारัตน์เห็นว่า สถานะของ 6 ตุลาคม 2519 ในภาพยนตร์ปี 2529 นั้นสะท้อนถึงความเงียบของสาธารณชน (public silence) ในปีเดียวกันนั้นปกหนังสือพิมพ์อย่าง *มติชน* *สยามรัฐ* และ *เดลินิวส์* ร่วมรำลึกเหตุการณ์ 14 ตุลา แต่กลับไม่ปรากฏเรื่อง 6 ตุลาคม 2519 (Musikawong, 2006, p. 200)

ภาพยนตร์วัยรุ่นอย่าง *เวลาในขวดแก้ว* เป็นการอ่าน 14 ตุลาคม 2516 ผ่านเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 เรื่อง *คู่กรรม 2* พูดถึงเหตุการณ์เดือนตุลาคมทั้งสองเหตุการณ์ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพูดถึงเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2519 ได้หากไม่นำไปสู่ความขัดแย้ง สุदारัตน์สัมภาษณ์ “ทมยันตี” ผู้เขียนเรื่อง *คู่กรรม 2* บอกว่างานเขียนเป็นบันทึกเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ เธอและนักชาตินิยมต่อสู้เพื่อปกป้องสถาบันกษัตริย์จากภัยคอมมิวนิสต์ (Musikawong, 2006, p. 211) โดยเน้นถึงมือที่สามที่ลงมือนักศึกษาผู้บริสุทธิ์ โดยไม่ได้มองว่าเป็นการกระทำโดยรัฐ เห็นได้ว่าเป็นความทรงจำที่ถูกรับรู้โดยทั่วไป (popular memory) (Musikawong, 2006, p. 211)

สำหรับภาพยนตร์เรื่อง *14 ตุลา สงครามประชาชน* (2544) แสดงถึงความขัดแย้งระหว่างฝ่ายชาตินิยม บวกกับการสนับสนุนของสหรัฐอเมริกาต่อบุคคลการณ์ฝ่ายซ้าย เป็นความทรงจำวัฒนธรรมที่เกิดจากการเกิดขึ้นของ “คนเดือนตุลา” ภาพยนตร์เรื่องนี้เป็นผลงานกำกับของบัณฑิต ฤทธิ์ถกล เขียนบทภาพยนตร์ร่วมโดยเสกสรรค์ ประเสริฐกุล บัณฑิตเขียนฉากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 จากมุมมองของเสกสรรค์ ส่วนเสกสรรค์เขียนฉากในป่า ภาพยนตร์เน้นความขัดแย้งภายในของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย และลดความรุนแรงที่รัฐกระทำต่อประชาชน (Musikawong, 2006, pp. 219-220) เป็นความทรงจำส่วนบุคคลของเสกสรรค์ในฐานะผลผลิตทางวัฒนธรรมในเงื่อนไขของการค้า ซึ่งได้กลายมาเป็นความทรงจำสาธารณะผ่านตัวผู้ชม สุदारัตน์เห็นว่าภาพยนตร์เรื่องนี้ลดทอนองค์ประกอบของความเปื้อนฝ่ายซ้ายจนกลายเป็นชาตินิยมไป

วิทยานิพนธ์เรื่อง *การซ่อมสร้างประวัติศาสตร์และความทรงจำหลอน: การศึกษากิจกรรมจากความทรงจำกรณีถึงแดง ในชุมชนลำสินธุ์ อ.ศรีนครินทร์ จ.พัทลุง* ผลงานของ

จุฬารัตน์ ดำรงวิถีธรรม (2552) ซึ่งต่อมาตีพิมพ์เป็นหนังสือ *ถึงแดง: การซ่อมสร้างประวัติศาสตร์และความทรงจำหลอนในสังคมไทย* (2559) ศึกษาถึงกระบวนการสร้างและการจัดการความทรงจำของคนและชุมชนที่ผ่านเหตุการณ์ความรุนแรงในพื้นที่ชุมชนลำสินธุ์ อ.ศรีนครินทร์ จ.พัทลุง ซึ่งเคยเป็นเขตเคลื่อนไหวของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยมาก่อน และเป็นที่ตั้งของกองบัญชาการทหารส่วนหน้าในการสู้รบกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) โดยมีการปราบปรามด้วยวิธีการเผาถึงแดง ทำให้เฉพาะในชุมชนลำสินธุ์มีคนตายด้วยวิธีนี้ถึงเกือบ 200 คน แม้ว่าจะเป็นเวลากว่า 40 ปีแล้วที่เหตุการณ์เผาถึงแดงเกิดขึ้น โดยปัจจุบันเหตุการณ์ความรุนแรงได้ยุติลงแล้ว แต่สิ่งที่เหลือไว้เป็นความทรงจำที่คนในชุมชนยากจะลืม ผู้ศึกษาได้ใช้แนวคิดเรื่องความทรงจำและเรื่องเล่า (narrative) เป็นหลักในการศึกษาถึงกระบวนการสร้างและการจัดการความทรงจำในเหตุการณ์ดังกล่าว โดยให้เหตุผลว่าเรื่องเล่าเป็นเครื่องช่วยอธิบายความคิดความทรงจำของแต่ละคน หรือว่าเรื่องเล่าที่ชุมชนผลิตมีลักษณะอย่างไร โดยแนวคิดทั้งสองนั้นถูกวิเคราะห์ผ่านทฤษฎีใหญ่ คือ การวิเคราะห์ตามแนวโครงสร้างนิยม ซึ่งมุ่งตรวจสอบการทำงานของเรื่องเล่าหลัก 3 ประเภท ซึ่งมีกระบวนการในการอธิบายเรื่องเล่าและความทรงจำภายใต้โครงสร้างชุดเดียวกัน และศาสตร์การตีความเพื่อใช้ตีความความทรงจำของปัจเจก ว่าขณะที่คนในชุมชนอยู่ในโครงสร้างของเรื่องเล่าหลักและความทรงจำร่วมนั้น พวกเขาตีความและเข้าใจเรื่องเล่าของตนและของชุมชนอย่างไร ผ่านการเล่าเรื่องของพวกเขาเอง โดยผู้ศึกษาได้ศึกษาเรื่องเล่าที่มีลำดับของเรื่องราว สถานะ หรือบทบาทผู้เล่า ช่วงเวลา และลำดับของเรื่องเล่า โดยเฉพาะเรื่องเล่าของผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์หรือผ่านเหตุการณ์ความรุนแรงในยุคการปราบปรามคอมมิวนิสต์ในพื้นที่ศึกษา โดยการศึกษาเรื่องเล่านั้น นอกจากจะคำนึงถึงโครงสร้าง องค์ประกอบในเรื่องเล่า ลำดับเวลา ผู้เล่า ผู้ฟัง ปฏิสัมพันธ์ บริบท ท่วงทำนองและจังหวะแล้วนั้น ผู้ศึกษายังเห็นว่าการทำความเข้าใจเรื่องเล่าเหล่านั้น ควรใช้วิธีการที่เน้นปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกด้วย เพราะนอกจากจะทำให้เข้าใจความหมายที่ผู้ถูกศึกษาพยายามบอกแล้ว ยังช่วยให้เข้าใจมายาคติและอคติที่ผู้ศึกษามีเองด้วย ซึ่งทำให้การตีความมีความรอบด้านและถี่ถ้วนมากขึ้น นอกจากนี้ผู้ศึกษายังศึกษาอนุสาวรีย์ วิทยุชุมชน เครือข่าย เพราะองค์ประกอบวัฒนธรรมเหล่านี้ เป็นสิ่งที่ตกผลึกมาจากความทรงจำ และมีผลต่อคน อีกทั้งยังเป็นทั้งสัญลักษณ์และความทรงจำที่ส่งผลต่อเรื่องเล่าในปัจจุบันอีกด้วย

วิทยานิพนธ์เรื่อง *เรื่องเล่าจากสหาย: รูปแบบและการปรากฏตัวของความทรงจำร่วมจากชุมชนอดีตแนวร่วม พคท.* ของ อังกูร หงษ์คณานุเคราะห์ (2552) ศึกษาเงื่อนไขของความทรงจำที่ปรากฏขึ้นในสังคมว่า ความทรงจำของชุมชนอดีตแนวร่วมขบวนการคอมมิวนิสต์ที่บ้านโคกเขา อ.ปะคำ จ.บุรีรัมย์ มีความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ในพื้นที่อย่างไร และสิ่งที่เกิดขึ้นจากความทรงจำดังกล่าวมีผลกับสัมพันธ์ภาพของสังคมอย่างไร เพราะแม้ว่าความทรงจำร่วมที่

เกิดขึ้นจะมีความสำคัญในการก่อให้เกิดการรับรู้ ประสบการณ์ หรือความทรงจำที่ยึดโยงสัมพันธ์ภาพของคนในสังคมไว้ด้วยกันโดยมีเหตุการณ์หรืออดีตเป็นฐานนั้น แต่ด้วยความหลากหลายของการตีความเรื่องราวจากความทรงจำซึ่งเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นแล้วนั้นน่าจะมีผลต่อเอกภาพของความสัมพันธ์ภายในสังคมที่เกิดขึ้นจากความทรงจำ หรือมีลักษณะที่ถ้อยห่างออกจากความเป็นเอกภาพ ผลการศึกษาพบว่าแม้ว่าการปรากฏขึ้นของความทรงจำของบ้านโคกเขาจะไม่ได้แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างของความทรงจำที่มีผลต่อการแย่งชิงพื้นที่นำเสนอความทรงจำให้กับหมู่บ้านของคนกลุ่มต่างๆ ก็ตาม แต่สิ่งที่ปรากฏในกิจกรรมต่างๆ แสดงให้เห็นถึงความพยายามทำให้ความทรงจำเกี่ยวกับขบวนการที่สร้างขึ้นจากกลุ่มสหายและผู้เกี่ยวข้องนั้นให้คงอยู่ต่อ แม้ว่าในระดับที่กว้างจากพื้นที่บ้านโคกเขาออกไปก็พบเรื่องเล่าหรือสัญลักษณ์ในเหตุการณ์ที่เกี่ยวกับขบวนการคอมมิวนิสต์จากมุมมองที่แตกต่าง

ภิญญพันธุ์ พจนะลาวัณย์ (2557) เขียนบทความเรื่อง “พื้นที่ความทรงจำเดือนตุลาในภาคเหนือ ประวัติศาสตร์การเมืองแบบลักปิดลักเปิด” โดยมีจุดประสงค์คือ เพื่ออธิบายการเขียนประวัติศาสตร์ของภาคเหนือที่สัมพันธ์กับเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 และ 6 ตุลาคม 2519 ซึ่งที่ผ่านมาประวัติศาสตร์ดังกล่าวถูกผลิตและอธิบายซ้ำอย่างผูกขาดกับศูนย์กลางอย่างกรุงเทพฯ และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ผ่านงานรำลึกถึงเกี่ยวกับเดือนตุลารวมถึงพื้นที่ความทรงจำต่างๆ ซึ่งได้รับการสถาปนาเป็นประวัติศาสตร์นิพนธ์อันทรงพลัง ในขณะที่ประวัติศาสตร์เดือนตุลาภาคเหนือ นั้นพบว่าเป็นเพียงความทรงจำที่กระจัดกระจาย แม้จะมีการสถาปนาประวัติศาสตร์ช่วงนั้นขึ้นแต่ก็เป็นไปโดยคนนอกไม่สามารถเกิดพลังเชื่อมโยงกับการเคลื่อนไหวทางการเมืองหลังปี 2549 ที่มีการตื่นตัวทางการเมืองสูง ในทางตรงกันข้าม มวลชนกลับเลือกชุดความทรงจำอีกชุดหนึ่งการปฏิวัติสยาม 2475 และการพิทักษ์รัฐธรรมนูญ นายของความทรงจำชุดนี้มีท่าทีที่ขัดแย้งกับความทรงจำช่วง 14 ตุลาคม 2516

ในบทความ “การต่อสู้บนพื้นที่ความทรงจำของคนหลากหลายชาติพันธุ์ในประเทศไทย” ของ สายชล สัตยานุรักษ์ (2558) ผู้เขียนวิเคราะห์ว่า ท่ามกลางการแย่งชิงทรัพยากรและความขัดแย้งที่สูงขึ้นในสังคมไทย ในบริบทที่ความสัมพันธ์เชิงอำนาจขาดความเสมอภาคและเป็นธรรม ชาติพันธุ์ต่างๆ ในประเทศไทยเช่น มอญ เขมร ไทใหญ่ กะเหรี่ยง มลายู ได้สร้างความทรงจำด้วยโครงเรื่องหลายแบบ อาทิ เชื่อมโยงตนเองเข้ากับชาติไทย ความเป็นไทย เน้นภาพอดีตที่เคยร่วมมือกับชาติไทยในการต่อสู้เพื่อเอกราชมาด้วยกัน ผู้เขียนเสนอว่าชาติพันธุ์ของตนอยู่ในแผ่นดินไทยมานานเพื่อยืนยันว่าเป็นเจ้าของแผ่นดินไทยเช่นกัน เน้นความรู้เรื่องในอดีตและอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ที่ช่วยให้เกิดเอกภาพและพลังต่อสู้ เน้นว่าชาติพันธุ์ของคนถูกชาติไทยกดขี่ตลอดมาในประวัติศาสตร์ เพื่อสร้างพลังในการต่อสู้กับรัฐไทยทั้งในปัจจุบันและอนาคต การต่อสู้บนพื้นที่ความ

ทรงจำของชาติพันธุ์ต่างๆ แม้จะยังไม่ปรากฏผลกระทบอย่างชัดเจนต่อการเปลี่ยนแปลงความหมายของชาติไทยและความเป็นไทยกระแสหลัก แต่ผู้วิจัยมองว่าเป็นเสมือนคลื่นใต้น้ำที่จะส่งผลสะท้อนในอนาคต เพราะในยุคเทคโนโลยีสารสนเทศ ความทรงจำที่สร้างขึ้นสามารถไหลไปสู่สังคมวงกว้างได้อย่างรวดเร็ว โดยที่รัฐและชนชั้นนำไม่สามารถผูกขาดอำนาจในการสร้างความทรงจำและอัตลักษณ์ได้ดังในอดีต รวมทั้งนัยสำคัญของการดิ้นรนต่อสู้ในพื้นที่ความทรงจำ มิติสำคัญของการเมืองคือเรื่องของการต่อสู้ในการนิยามความหมายที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา

ผู้ศึกษายังได้อธิบายด้วยว่าบทความชิ้นนี้แม้จะดูเหมือนเป็นอคติที่มีต่อการชุมนุมของกลุ่ม กปปส. และกลุ่มกวี นักเขียนที่เข้าร่วมกันรังสรรค์ผลงานเล่มนี้ขึ้นมา ในฐานะบทความวิชาการจึงควรเป็นกลางมากกว่านี้ แต่ด้วยบริบททางสังคมประวัติศาสตร์ เรียกร้องให้ผู้ศึกษาต้องทำการตัดสินใจด้วยมุมมองดังที่กล่าวมาทั้งหมด การตีความผ่านบริบททางสังคมเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้ศึกษาไม่สามารถอ่านกวีนิพนธ์เล่มนี้เป็นอย่างอื่นได้

ศรัณยู หมั่นทรัพย์ (2559) วิเคราะห์ในบทความเรื่อง “ความทรงจำร่วมของการต่อสู้ของประชาชน มองผ่านรูปหล่อแกนนำอนุรักษ์ท้องถิ่นบ่อนอก และเครือข่ายประชาชนภาคตะวันออก” ว่าความทรงจำส่งผลถึงการกระทำทั้งปัจจุบันและอนาคตของผู้จดจำ ไม่ใช่เป็นเพียงการจดจำรำลึกเท่านั้น โดยความทรงจำร่วมหรือความทรงจำสังคม เป็นความทรงจำที่ต้องใช้สื่อกลางทำให้ความทรงจำเป็นรูปธรรมและสื่อสารออกสู่กลุ่มหรือสังคม เพื่อให้สังคมมีความทรงจำต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่งร่วมกัน ความทรงจำร่วมจึงถูกนำมาใช้ประโยชน์ทางการเมืองและสังคม โดยการสื่อสารผ่านทางรูปธรรมเช่น สิ่งก่อสร้าง อนุสาวรีย์ และประติมากรรมต่าง ๆ ในบทความนี้ได้ศึกษาถึงความทรงจำร่วมของกลุ่มเคลื่อนไหวประชาชนสองกลุ่ม คือกลุ่มอนุรักษ์ท้องถิ่นบ่อนอก อ.บ่อนอก จ.ประจวบคีรีขันธ์ และกลุ่มเครือข่ายประชาชนภาคตะวันออก ตำบลมาบตาพุด อำเภอมือง จังหวัดระยอง โดยทั้งสองกลุ่มในต่างพื้นที่ต่างเวลาได้ใช้เวลาต่อสู้ปกป้องชุมชนของตนเอง และได้สถาปนาอัตลักษณ์ประชาชนนักสู้ขึ้น กลายเป็นความทรงจำร่วมของทั้งชุมชนทางกายภาพของพวกเขาเองและชุมชนอื่นที่รับรู้เรื่องราวการต่อสู้ โดยหลังการเสียชีวิตของแกนนำเคลื่อนไหวทั้งสองกลุ่มได้มีการสร้างรูปหล่อเพื่อเป็นรูปธรรมของความทรงจำในการต่อสู้ และกลายเป็นพื้นที่ของความทรงจำ ซึ่งผู้วิจัยวิเคราะห์ว่าอนุสาวรีย์กับความสามารถในการสร้างความทรงจำนั้น ต้องประกอบด้วยสถานที่ตั้งสาธารณะ พบเห็นง่าย เข้าถึงง่าย และสามารถสื่อให้เห็นถึงความหมายหรือสร้างแรงบันดาลใจด้วยการจัดกิจกรรมที่เชื่อมโยงความทรงจำร่วมกับอนุสาวรีย์ได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งลักษณะดังกล่าวพบในอนุสาวรีย์พระนาง ณ ธรณี ไกล่บริเวณจุดพินายเจริญ วัดอักษร แกนนำอนุรักษ์ท้องถิ่นบ่อนอกถูกยิงเสียชีวิต แต่ไม่พบในอนุสาวรีย์รูปหล่อของสุทธิ อัจฉาสัย แกนนำเครือข่ายประชาชนภาคตะวันออก

ธนาวิ โชติประดิษฐ์ (2559) เขียนบทความเรื่อง “แผ่นดินไทยได้ร่มพระบารมี อนุสาวรีย์อันเนื่องมาแต่การต่อสู้กับคอมมิวนิสต์ในภาคเหนือตอนบน กับปฏิบัติการสร้างความทรงจำของรัฐไทย”) โดยอธิบายว่าบทความชิ้นนี้ต้องการนำเสนอว่า โวหารของอนุสาวรีย์ผู้เสียสละในภาคเหนือตอนบนช่วงยุคสงครามเย็น มีความสัมพันธ์อย่างแน่นแฟ้นกับวาทกรรมราชาชาตินิยมว่าด้วยการเสียดินแดน ความเป็นชาติอันแบ่งแยกไม่ได้ และการเสียสละเพื่อชาติ หากประชาชนชาวไทยไม่ร่วมแรงร่วมใจกัน “ปกป้อง บ้านเมือง คุ่มเหยา” ตามกลอนเรารู้ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชพระราชทานเป็นของขวัญปีใหม่ พ.ศ. 2519 และกลายเป็นเพลงพระราชนิพนธ์เรารู้ที่แพร่หลายในหมู่ฝ่ายขวาใน พ.ศ. 2519 ประเทศไทยจะเป็น “ตายแลนด์” จากภัยของคอมมิวนิสต์ที่ขยายตัวอย่างรวดเร็วในอินโดจีน การศึกษาบทบาทและพลังทางการเมืองของอนุสาวรีย์ในยุคสงครามเย็นในพื้นที่ชายแดน จึงชี้ให้เห็นว่าอนุสาวรีย์เหล่านี้ไม่ได้เป็นเพียงภาชนะบรรจุความทรงจำ แต่เป็นกลไกในการสถาปนาอำนาจนำของรัฐไทยในยุคคอมมิวนิสต์

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า การศึกษาความทรงจำยังเน้นไปทางการศึกษาความทรงจำร่วมหรือความทรงจำสังคมมีงานวิจัยจากหลากหลายสาขาวิชา แม้จะมีงานที่ศึกษาเกี่ยวกับเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 แต่ก็ไม่ใช่ว่าแนวทางความทรงจำศึกษา การศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวกับเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ในมุมมองความทรงจำวัฒนธรรมโดยตรงมีเพียงเรื่องเดียว ได้แก่ งานวิจัยของ นัทธนัย ประสานนาม (2562) โดยใช้ข้อมูลต่างจากตัวบทที่อยู่ในขอบเขตของการวิจัยในครั้งนี้ นอกจากนั้น หลังจากเหตุการณ์สลายการชุมนุมปี 2553 มีวรรณกรรมประเภทนวนิยายจำนวนหนึ่งปรากฏขึ้น โดยมีประเด็นสำคัญร่วมกันประการหนึ่งได้แก่ การย้อนกลับไปรื้อฟื้นและตีความเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 เพื่อเปรียบเทียบกับเหตุการณ์สลายการชุมนุมปี 2553 ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงเห็นความจำเป็นที่จะต้องศึกษานวนิยายไทยหลังปี 2553 ที่กล่าวถึงเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 โดยใช้กรอบทฤษฎีความทรงจำวัฒนธรรมจะช่วยเป็นส่วนเติมเต็มทั้งความทรงจำศึกษาและวรรณกรรมศึกษาในบริบทไทย โดยเฉพาะความทรงจำเกี่ยวกับเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ที่สื่อผ่านตัวสื่อความทรงจำอย่างนวนิยายไทยร่วมสมัยในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา

ผู้วิจัยจะนำกรอบทฤษฎีเรื่องความทรงจำวัฒนธรรมที่นำเสนอไว้ข้างต้นประกอบกับข้อเสนอทางวิชาการว่าด้วยความทรงจำ 6 ตุลาคม 2519 จากการทบทวนวรรณกรรมหลากหลายสาขาไปประสานกับแนวทางในการศึกษาวรรณกรรมกับความทรงจำที่ นัทธนัย ประสานนาม (2561, น. 71-78) เสนอไว้คือ

1) ความทรงจำในวัฒนธรรมวรรณศิลป์ มุมมองนี้คือการกลับมาพิจารณามิติทางสุนทรียะของตัวบทวรรณกรรม ผู้วิจัยจะอธิบายความทรงจำจากเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ผ่านการวิเคราะห์องค์ประกอบและกลวิธีทางวรรณศิลป์ของนวนิยายในการนำเสนอหรือสร้างความทรงจำ เช่น การเล่าเรื่องและการนำเสนอความทรงจำผ่านเหตุการณ์ บุคคล และวัตถุ การวิเคราะห์ดังกล่าวนี้จะปรากฏชัดในบทที่ 4 ของวิทยานิพนธ์

2) วรรณกรรมในวัฒนธรรมความทรงจำ (memory culture) ในมุมมองนี้ ผู้วิจัยจะพิจารณาว่า วรรณกรรมเขียนขึ้นและดำรงอยู่อย่างไรท่ามกลางการแสดงออกของความทรงจำในรูปแบบอื่น เช่น จดหมายเหตุ แบบเรียน พิธีกรรมรำลึก อนุสาวรีย์ และพิพิธภัณฑ์ แนวทางดังกล่าวจะเห็นได้จากผลงานศึกษาทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาที่น่าเสนอไปก่อนหน้านี้ งานเหล่านั้นศึกษาการเดินทางของเรื่องเล่าความทรงจำผ่านพื้นที่ความทรงจำอันหลากหลาย โดยวิเคราะห์ให้เห็นว่าเรื่องเล่าเหล่านั้นทั้ง “ประสานเสียง” หรือ “โต้กลับ” เรื่องเล่าในพื้นที่ความทรงจำอื่นๆ อย่างไร มุมมองนี้จะประยุกต์ในบทที่ 3 เรื่องบริบทของการวิจัยที่สัมพันธ์กับการรำลึกความทรงจำ 6 ตุลาคม 2519 ในสังคมไทย อันจะเป็นฐานสำคัญในการวิเคราะห์ความทรงจำที่สัมพันธ์กับมิติด้านสุนทรียะของตัวบท และจะเป็นมุมมองหลักในการการเชื่อมโยงนวนิยายที่อยู่ในขอบเขตการวิจัยกับบริบทการเมืองหลังปี 2553 ในบทที่ 4 ต่อไป

บทที่ 3

บริบทของการวิจัย

ในหนังสือ *The Memory Phenomenon in Contemporary Historical Writing: How the Interest in Memory Has Influenced Our Understanding of History* (2016) แพทริก เอช. ฮัตตัน (Patrick H. Hutton) อธิบายลักษณะเด่นของการศึกษาวิจัยประวัติศาสตร์ในมุมมองความทรงจำไว้ให้เข้าใจอย่างง่ายว่า ประวัติศาสตร์ความทรงจำ (mnemohistory) เป็นทางเลือกหนึ่งในการเล่าประวัติศาสตร์ กล่าวคือ การเล่าประวัติศาสตร์ตามขนบจะนำเสนอเค้าโครงของอดีตด้วยการเล่าเหตุการณ์หรือลำดับเหตุการณ์ ในขณะที่ประวัติศาสตร์ความทรงจำจะเล่าเค้าโครงของอดีตเท่าที่ปรากฏหรือหลงเหลืออยู่ในสิ่งตกทอดทางวัฒนธรรมอันเป็นที่จดจำของชุมชนหรือสังคม (Hutton, 2016)

ประวัติศาสตร์ความทรงจำจำแนกสิ่งที่ชุมชนหรือสังคมให้คุณค่าและสิ่งที่สังคมเลือกรักษาไว้ ประวัติศาสตร์แนวนี้อาจศึกษาเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งหรือบุคคลสำคัญที่ถูกจดจำและส่งผ่านในสิ่งตกทอดทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ความทรงจำแกะรอยอิทธิพลของความทรงจำวัฒนธรรมในฐานะ “มรดก” ผู้ศึกษาประวัติศาสตร์ตามแนวทางดังกล่าวจะนิยมตั้งคำถามดังต่อไปนี้

1. ในปัจจุบันเรารู้อะไรเกี่ยวกับอดีตบ้าง (เหตุการณ์ในอดีตหรือบุคคลในอดีต)
2. เหตุใดอดีตบางฉบับจึงเป็นที่จดจำ ในขณะที่อดีตบางฉบับลบลืมเลว (ไม่เป็นที่จดจำ)
3. เหตุการณ์ใดหรือปรากฏการณ์อื่นใดจากอดีตที่ถูกเลือก สิ่งที่ถูกเลือกนั้นถูกนำเสนอใหม่อย่างไร
4. อดีตถูกใช้อย่างไรในการสร้างความชอบธรรมหรืออธิบายปรากฏการณ์ในปัจจุบันหรือแผนการในอนาคต
5. เหตุใดผู้คนจึงชมชอบภาพอดีตภาพใดภาพหนึ่งมากกว่าภาพอื่นๆ
6. พิธีกรรมรำลึกแบบใดที่ใช้ในการรำลึกอดีตหรือความทรงจำเรื่องใดเรื่องหนึ่ง (Hutton, 2016, p. 209)

ในบทที่ 3 ของวิทยานิพนธ์เรื่อง *6 ตุลาคม 2519 ในนวนิยายไทยหลังเหตุการณ์ทางการเมืองปี 2553* ผู้วิจัยจะนำเสนอและอธิบายบริบทของการวิจัย (contextualization) ก่อนที่จะนำสู่การวิเคราะห์ตัวบทนวนิยายในบทที่ 4 การนำเสนอบริบทในที่นี้ใช้วิธีการดั้งเดิมของประวัติศาสตร์คือการให้ความสำคัญแก่เหตุการณ์และลำดับเหตุการณ์ ผนวกกับวิธีการของประวัติศาสตร์ความทรงจำที่จะสำรวจการรำลึกความทรงจำ 6 ตุลาคม 2519 ในแต่ละช่วงเวลาและโดยคนกลุ่มต่างๆ ในสังคมไทย ทั้งกลุ่มที่อ้างอิงอยู่กับความทรงจำทางการ (official memory) และ

กลุ่มที่เชื่อว่าการรำลึกความทรงจำจากเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 เป็นหนทางในการกลับไปทำความเข้าใจประวัติศาสตร์การเมืองไทย ทำให้ความทรงจำจากเหตุการณ์นั้นสมบูรณ์ที่สุด และรวมไปถึงการใช้ความทรงจำ 6 ตุลาคม 2519 ในการ “อธิบายปรากฏการณ์ในปัจจุบัน” (Hutton, 2016, p. 209) ซึ่งในที่นี้หมายถึงช่วงเวลาหลังปี 2553 อันเป็นบริบทที่นวนิยายที่อยู่ในขอบเขตการวิจัยเผยแพร่ออกไปในวงกว้าง

3.1 ลำดับเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519

หลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 สังคมไทยมีเสรีภาพทางการเมืองสูงมาก การชุมนุมทางการเมืองปรากฏให้เห็นได้บ่อยครั้ง แต่ความขัดแย้งทางการเมืองระดับโลกในช่วงหลังสงครามเย็นก็ส่งผลต่อบรรยากาศทางการเมืองในสังคมไทยด้วยเช่นกัน ความหวาดระแวงภัยคอมมิวนิสต์แผ่ซ่านไปทั่วสังคม ไม่เว้นแม้แต่ชนชั้นสูง โดยเฉพาะการแสดงความไม่ไว้วางใจภัยคอมมิวนิสต์จากประเทศเวียดนาม การแสดงความกังวลต่อจุดยืนของนิสิตนักศึกษาที่เข้มข้นขึ้นเรื่อย ๆ ดังจะเห็นได้จากในวันที่ 19 มกราคม 2519 ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยเปิดเผยผลการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนในกรุงเทพฯ พบว่าทหาร ตำรวจ และข้าราชการพลเรือนร้อยละ 50 เชื่อว่านักศึกษาสะสมอาวุธ ติดอาวุธให้ชาวบ้านและปลุกระดมเพื่อบ่อนทำลายชาติ (เกรียงศักดิ์ เชษฐพัฒนวนิช, 2541, น. 330)

ในปี 2519 ก่อนถึงเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 มีเหตุการณ์ที่ทำให้สถานการณ์ตึงเครียดขึ้น อาทิ การปะทะเปิดเข้าสู่ผู้ชุมนุมฝ่ายตรงข้าม การวางระเบิด การลอบสังหารฝ่ายตรงข้ามเช่น ผู้นำกรรมการ ขาวนา ปัญญาชนและนักศึกษา โดยเฉพาะกรณีการลอบสังหาร ดร.บุญสนอง บุญโยทยาน เลขาธิการพรรคสังคมนิยมแห่งประเทศไทย ในวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2519 ซึ่งต่อมาก็ไม่มีความคืบหน้าเรื่องคดี ความหวาดกลัวภัยคอมมิวนิสต์เห็นได้จากในวันที่ 18 มีนาคม พล.ต. ประमाण อติเรกสาร ประกาศใช้กฎอัยการศึกใน 28 จังหวัดไปอีก 1 ปี เพราะเห็นว่าผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ปฏิบัติการรุนแรงยิ่งขึ้น โดยเฉพาะภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นอกจากนี้ การกลับมาประเทศไทยของจอมพลประภาส จารุเสถียรก็นำไปสู่การชุมนุมขับไล่จอมพลประภาส และมีการวางระเบิดใส่ผู้ชุมนุม จนมีผู้ได้รับบาดเจ็บและเสียชีวิต (เกรียงศักดิ์ เชษฐพัฒนวนิช, 2541, น. 346-383)

นับจากวันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2519 ที่สามเณรอนอมเดินทางจากสิงคโปร์ถึงดอนเมือง และตรงไปยังวัดบวรนิเวศมหาวิหารเพื่อบวชเป็นพระและได้ฉายาว่า สุกิตติขจร ภิคุชุนัน มีความเคลื่อนไหวต่อต้านในลักษณะต่าง ๆ กันไปจากฝ่ายซ้าย และการโต้กลับจากฝ่ายขวา จนวันที่ 23 กันยายน พ.ศ. 2519 ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ประกาศลาออกกลางสภา เพราะไม่สามารถควบคุม

สถานการณ์ในบ้านเมืองได้ (สมัยศ เชื้อไทย, 2531, น. 14) มีเหตุการณ์ความรุนแรงและความขัดแย้งจากแต่ละฝ่ายเกิดขึ้นทุกวัน ทั้งความรุนแรงที่ถึงแก่ชีวิต การชุมนุม การแสดงละครล้อเลียน การยื่นข้อเสนอเรียกร้องต่อรัฐบาล จนวันที่ 5 ตุลาคม 2519

หนังสือพิมพ์ดาวสยามและบางกอกโพสต์ รายงานข่าวทำนองว่าภายในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มีการแสดงละครหมิ่นพระบรมโอรสาธิราช สถานีวิทยานเกราะ ชมรมวิทยุเสรี และโทรทัศน์กองทัพบกได้ประกาศข่าวให้ลูกเสือชาวบ้านในเขตกรุงเทพมหานคร ทุกวันประชุมด่วนเวลา 19.00 น. ณ ศูนย์ปฏิบัติการลูกเสือชาวบ้าน กก.ตชด. เวลา 21.30 น. ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ออกปราศรัยทางโทรทัศน์ว่าเรื่องการแสดงละครในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้สั่งการให้เจ้าหน้าที่ตำรวจดำเนินการตามกฎหมายในข้อหาดูหมิ่น อาฆาตมาดร้ายต่อองค์รัชทายาทแล้ว (สมัยศ เชื้อไทย, 2531, น. 18-19)

ในวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 เวลา 01.00 น. เริ่มมีการยิงระเบิดและอาวุธสงครามที่ใช้ในราชการสงครามเอ็ม 79 เข้าไปในที่ชุมนุมภายในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 05.00 น. มีระเบิดยิงจากภายนอกมาตกลงกลางที่ชุมนุม ทำให้นักศึกษาประชาชนตาย 9 คน บาดเจ็บ 13 คน นายสุธรรมแสงประทุม เลขาธิการศูนย์กลาโหมนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ติดต่อขอเข้าพบรัฐบาล ซึ่ง ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรี โดยผ่านนายเจริญ คันธวงศ์ เพื่อให้รัฐบาลสั่งการให้บุคคลที่อยู่ภายนอกมหาวิทยาลัยหยุดยิงเข้าไปในที่ชุมนุม รัฐบาลได้สั่งให้เจ้าหน้าที่ (พ.ต.ท.ธีรชัย เจริญเจริญสวน.ชนะสงคราม) มารับตัวไปบ้าน ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช โดยออกทางด้านประตูท่าพระจันทร์ พร้อมกับผู้แสดงละครอีก 5 คน ขณะนั้นมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ถูกล้อมไว้แล้ว 07.00 น. กลุ่มคนที่อยู่ภายนอกพยายามใช้รถยนต์โดยสารประจำทาง 2 คัน ขนประตุมหาวิทยาลัย เพื่อจะเข้าไปในมหาวิทยาลัย 07.45 น. นักศึกษาที่อยู่ในมหาวิทยาลัยวิ่งออกมา และถูกกลุ่มต่อต้านที่อยู่ภายนอกประหารชีวิต 08.10 น. พล.ต.ต. เสน่ห์ สิทธิพันธ์ ได้บัญชาการให้ตำรวจตระเวนชายแดนพร้อมอาวุธครบมือบุกเข้าไปในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ทางเจ้าหน้าที่ตำรวจใช้อาวุธทุกชนิดยิงเข้าไปในมหาวิทยาลัย มีนักศึกษาได้รับบาดเจ็บและเสียชีวิตหลายคน เอ็ม. 79 เอช.เค. 33 เอ็ม.16 11.00 น. เจ้าหน้าที่ตำรวจเข้าเคลียร์พื้นที่ภายในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และจับกุมนักศึกษาประชาชนประมาณ 3,000 คน 11.35 น. เจ้าหน้าที่ตำรวจนำผู้ต้องหาทั้งหมดขึ้นรถออกจากมหาวิทยาลัย เพื่อนำไปควบคุมตัวที่ รร. พลตำรวจบางเขน 12.00 น. ลูกเสือชาวบ้านชุมนุมที่ลานพระบรมรูปทรงม้าเรียกร้องให้รัฐบาลปลดนายสุรินทร์ มาศดิตถ์ นายชวน หลีกภัย นายดำรง ลัทธพิพัฒน์ ออกจากรัฐมนตรี 18.00 น. คณะทหารทำการเข้ายึดอำนาจ เรียกตนเองว่าคณะปฏิรูปการปกครองฯ 19.10 น. คณะปฏิรูปฯ ประกาศใช้กฎอัยการศึกทั่วประเทศ (สมัยศ เชื้อไทย, 2531, น. 18-19)

หลังการปราบปรามการจลาจลและสังหารหมู่ในนิสิต นักศึกษา และประชาชนที่เพิ่มขึ้น ปกครองมองว่าเป็นฝ่ายฝักใฝ่คอมมิวนิสต์ ในเช้าวันที่ 6 ตุลาคม 2519 พลเรือเอก สงัด ชลออยู่ ผู้บัญชาการทหารสูงสุดในขณะนั้น ได้แจ้งต่อมรว.เสนีย์ ปราโมช นายกรัฐมนตรีว่า เพื่อความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง ทหารกลุ่มของตนในนามของ “คณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน” มีความจำเป็นที่จะต้องรัฐประหาร ในเวลา 18:00 น. มิฉะนั้นจะมีทหารอีกกลุ่มหนึ่งก่อการในเวลา 04.00 น. และการรัฐประหารครั้งที่ 9 ของประเทศไทยก็ได้เกิดขึ้น โดยในแถลงการณ์ฉบับแรกของคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน ได้ระบุหนึ่งในเหตุผลสำคัญคือ เพื่อรักษา “ความมั่นคง” ของ “สถาบันชาติและสถาบันพระมหากษัตริย์” ดังตัวอย่างต่อไปนี้

บัดนี้ คณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน ได้ประจักษ์ถึงภัยพิบัติที่เกิดขึ้นอยู่ในขณะนี้ เช่นเดียวกับประชาชนทั่วไป กล่าวคือ ได้มีกลุ่มบุคคลซึ่งประกอบด้วยนิสิตนักศึกษาบางกลุ่ม ได้กระทำการหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ อันเป็นการเหยียดหยามจิตใจของคนไทยทั้งชาติ โดยเจตจำนงทำลายสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของแผนการของคอมมิวนิสต์ที่จะเข้ายึดครองประเทศไทย เมื่อเจ้าหน้าที่ตำรวจเข้าจับกุม ก็ได้ต่อสู้ด้วยอาวุธร้ายแรงที่ใช้ในราชการสงคราม โดยร่วมมือกับผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ชาวเวียดนามต่อสู้กับเจ้าหน้าที่ตำรวจด้วย (ธารรงค์ดี เพชรเลิศอนันต์, 2561, น. 163)

ความเสียหายจากเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ตามตัวเลขทางการระบุว่า มีผู้เสียชีวิต 39 คน บาดเจ็บ 145 คน ในจำนวนนี้เป็นตำรวจเสียชีวิต 2 คน บาดเจ็บ 23 คน นักศึกษาประชาชนถูกจับกุม 3,094 คน เป็นชาย 2,432 คน หญิง 662 คน ขณะที่แหล่งข่าวอ้างอิงจากการเก็บศพของเจ้าหน้าที่มูลนิธิร่วมกตัญญู ประมาณว่ามีนักศึกษาประชาชนเสียชีวิต 530 คน ส่วนทรัพย์สินจากการสำรวจของคณะกรรมการของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มีครุภัณฑ์และวัสดุของคณะต่างๆ เสียหายเป็นมูลค่า 50 กว่าล้านบาท ร้านสหกรณ์มีสินค้าและทรัพย์สินเสียหาย 1 ล้าน 3 แสนบาท (ลำดับเหตุการณ์กรณี 6 ตุลาคม 2519, 2561)

หลังจากเหตุการณ์สิ้นสุดลงในคืนวันที่ 6 ตุลาคม 2519 คณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดินได้แต่งตั้งให้นายธานินทร์ กรัยวิเชียรดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีซึ่งนายธานินทร์ กรัยวิเชียร นายกรัฐมนตรี ได้เผยกับหนังสือพิมพ์ดาวสยาม ในวันที่ 19 พฤศจิกายน 2519 ว่า ผู้ที่ถูกจับกุมมีทั้งหมด 3,146 คน และขณะนี้ได้ให้มีการประกันตัวไปหมดแล้ว มีที่ยังค้างประกันอยู่เพียง 323 คน เท่านั้น แต่อย่างไรก็ตามเรื่องนี้นายธานินทร์กล่าวว่า ทางแก้ไขขั้นต้นรัฐบาลจะแก้เกี่ยวกับตำรวจ

การศึกษาและหนังสือทางด้านการเมืองก่อน จะต้องเสริมสร้างให้นิสิตนักศึกษารู้คุณค่าความสำคัญของระบอบประชาธิปไตย

3.2 ความทรงจำ 6 ตุลาคม 2519 ในความทรงจำทางการ

หากพิจารณาในแง่ความทรงจำทางการเกี่ยวกับเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ที่ถูกผลิตซ้ำโดยรัฐที่มีเป้าหมายเพื่ออ้างความเป็นชาติผ่านกระบวนการคัดสรรความทรงจำและการลืม สามารถพิจารณาได้จากกระบวนการศึกษา (แอนเดอร์สัน, 2552, น. 369-369) ประเด็นดังกล่าวเห็นได้ชัดจากตำราหรือหนังสือเรียน รวมทั้งเอกสารและหนังสือที่ตีพิมพ์เผยแพร่ในนามของหน่วยงานของรัฐ แม้ว่าในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา จะมีการพยายามรื้อฟื้นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเพื่อหาข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ที่หายไป แต่ 6 ตุลาคม 2519 ก็เป็นเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ที่หนังสือเรียนให้ความสำคัญไม่มากนักก็อยู่ดี โดยเฉพาะเมื่อเทียบกับเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกันอย่าง 14 ตุลาคม 2516 ในหนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 เล่ม 1 *ประวัติศาสตร์ไทย* กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ซึ่งเป็นหนังสือเรียนที่จัดทำขึ้นโดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการนั้น ให้ความสำคัญกับเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 รวมทั้งสิ้น 9 หน้า คือหน้า 124-132 และอธิบายเหตุการณ์เบื้องต้นอย่างครอบคลุม ส่วนเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 นั้น ปรากฏอยู่ในหน้า 132 ประมาณครึ่งหน้า และ 133 อีก 3 บรรทัด โดยอธิบายถึงเหตุการณ์ในเช้าวันที่ 6 ตุลาคม 2519 ทั้งหมดว่า “ในเช้าวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ขณะที่ผู้ชุมนุมประท้วงประมาณ 2-3 พันคน อยู่ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปรากฏกองกำลังบุกเข้าไปโจมตีในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มีผู้บาดเจ็บล้มตายอย่างทารุณโหดร้ายจำนวนมาก”

สำหรับความทรงจำฉบับทางการที่เผยแพร่โดยสถาบันที่อยู่ในการกำกับดูแลของรัฐสภา อย่างสถาบันพระปกเกล้า หนังสือ *การเมืองไทยร่วมสมัย* ของ บัณฑิต จันทร์โรจน์กิจ (2560, น. 113-125) ก็น่าจะทำให้เห็นภาพแทนความทรงจำฉบับทางการได้ จะเห็นได้ว่าหนังสือดังกล่าวกล่าวถึงเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 โดยจัดอยู่ในหัวข้อ “การปฏิวัติตุลาคม 2516” โดยไม่มีการจัดหัวข้อเกี่ยวกับเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 แยกออกมาต่างหาก หนังสือดังกล่าวระบุถึงเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ว่าเป็นเหตุการณ์เกิดขึ้นจากความขัดแย้งทางอุดมการณ์ทางการเมือง โดยแสดงให้เห็นถึงเหตุการณ์ความขัดแย้งก่อนหน้านั้น ซึ่งเป็นเงื่อนไขให้เกิดความรุนแรง ไม่ว่าจะเป็นเหตุการณ์ที่จอมพลถนอมเดินทางเข้าประเทศไทยโดยบวชเป็นสามเณร นำไปสู่การชุมนุมของนักศึกษาที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ การแขวนคอพนักงานการไฟฟ้าที่จังหวัดนครปฐม และการแสดงละคร

แขวนคอที่ลานโพธิ์ นอกจากนี้ หนังสือเล่มดังกล่าวยังระบุถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นหลังจาก 6 ตุลาคม 2519 นั่นคือ สงครามระหว่างพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) กับรัฐไทย และการเข้าป่าของนิสิต นักศึกษา และปัญญาชนเพื่อเข้าร่วมกับ พคท.

3.3 การรำลึกความทรงจำ 6 ตุลาคม 2519 ในสังคมไทย

การช่วงชิงความหมายเกี่ยวกับเหตุการณ์ 6 ตุลา 2519 หลังจากการสิ้นสุดของเหตุการณ์ดังกล่าวในสังคมไทยนั้น จะเห็นได้อย่างชัดเจนใน 2 ประเด็นที่ขัดแย้งกัน ระหว่างการพยายามลบเลือนและการพยายามรื้อฟื้นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเพื่อหาข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ที่หายไป ซึ่งกระบวนการดังกล่าวเกิดจากตัวแสดงทางสังคม (social actor) ที่มีอุดมการณ์ทางการเมืองที่แตกต่างกัน และเกิดความขัดแย้งในการช่วงชิงความหมายเกี่ยวกับอดีต รวมทั้งการรื้อฟื้นอดีตจากจุดยืนที่แตกต่างกัน ผู้วิจัยเห็นว่าในส่วนของ การพยายามลบเลือนนั้น เริ่มตั้งแต่หลังเหตุการณ์สิ้นสุดลง รัฐบาลที่เกี่ยวข้อง มีการนำเสนอข้อเท็จจริงในมุมมองของตนเอง และพยายามสร้างความปรองดองด้วยคำว่าให้อภัยและสามัคคี รวมถึงจัดการกับความรู้หลักในตำราเรียน ซึ่งความพยายามจัดการความทรงจำในลักษณะของการลบเลือนเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนั้น เกิดจากความขัดแย้งในการตีความอดีต โดยฝ่ายรัฐและฝ่ายอนุรักษ์นิยมให้ความหมายต่อ 6 ตุลาคม 2519 ว่าเป็นภัยคอมมิวนิสต์ที่คุกคามความมั่นคง โดยลบเลือนความรุนแรงที่รัฐกระทำต่อประชาชน

หลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ไม่นาน หนังสือพิมพ์ดาวสยามฉบับวันที่ 19 พฤศจิกายน 2519 ได้ตีพิมพ์ข่าวพร้อมพาดหัวว่า “นายกเผฯ กรณิ 6 ตุลา ให้ทั่วโลกรับรู้ นักศึกษา ยึดธรรมศาสตร์ ใช้อาวุธร้ายยิ่งก่อน” โดยได้รายงานข่าวว่า นายธานินทร์ กรัยวิเชียร นายกรัฐมนตรี ได้กล่าวว่าเหตุการณ์นองเลือดเมื่อวันที่ 6 ตุลาคม นั้น เกิดขึ้นเพราะนักศึกษาที่ชุมนุมได้ก่อชนวนด้วยการยิงเจ้าหน้าที่ตำรวจ โดยที่เจ้าหน้าที่ตำรวจไม่ได้เป็นผู้ก่อเหตุ และเป็นแต่เพียงผู้ระงับเหตุเท่านั้น นายกรัฐมนตรีได้กล่าวถึงเรื่องที่หนังสือพิมพ์ต่างประเทศวิพากษ์วิจารณ์ว่านิสิตนักศึกษาไม่มีอาวุธนั้น ขอยืนยันว่าไม่เป็นเรื่องจริง ตำรวจพบอาวุธเป็นจำนวนมาก และในวันที่ 6 เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ก็ไม่ได้มีเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารเข้าไปข้องเกี่ยวกับ

นอกจากนี้ ในหนังสือพิมพ์ดาวสยาม ฉบับวันที่ 21 พฤศจิกายน 2519 ได้มีข่าวหน้าหนึ่งพาดหัวว่า นโยบายด้านแดง ให้ทหารสอนวิชาหลัก / บังคับมหาวิทยาลัยทุกแห่ง จัดสอนวิชาประชาธิปไตยต่อต้านคอมมิวนิสต์ วางหลักสูตรปลูกฝังเด็กไทย โดยนางวิมลศิริ ชำนาญเวช รัฐมนตรีว่าการทบวงมหาวิทยาลัย สั่งการให้ ดร.ประเสริฐ ณ นคร ปลัดทบวงมหาวิทยาลัย มีหนังสือด่วนที่สุดถึงอธิการบดีมหาวิทยาลัยทุกแห่งทั่วประเทศไทย เพื่อให้ดำเนินการเตรียมการจัดสอนวิชา

ส่งเสริมประชาธิปไตยให้ทันในปีการศึกษาหน้า กำหนดเป็นวิชาบังคับให้นักศึกษาในมหาวิทยาลัยทุกคน ทุกภาควิชาต้องเข้าศึกษาและเข้าสอบให้ได้ สำหรับการวางหลักสูตรดังกล่าว จะเน้นหนักด้านการปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบมีพระมหากษัตริย์ รวมทั้งให้เห็นถึงผลร้ายของระบบการปกครองลัทธิคอมมิวนิสต์ จัดสร้างค่านิยมและเอกลักษณ์ของชาติไทยและเรื่องที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ อาจารย์ใหม่ที่จะต้องมีหน้าที่สอนในวิชานี้ ในระยะต่อไปก็ให้ทางมหาวิทยาลัยส่งไปอบรมวิชาปฏิบัติการจิตวิทยาจากฝ่ายทหารโดยด่วน (ดาวสยาม, 21 พฤศจิกายน 2519)

ข่าวและคำสั่งเกี่ยวกับเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ค่อย ๆ เจียบไปจากหน้าหนังสือพิมพ์ ตั้งแต่ช่วงกลางเดือนพฤศจิกายน 2519 จากข่าวพาดหัวได้กลายเป็นเพียงข่าวความเคลื่อนไหวเล็ก ๆ ประปราย เพราะนอกจากจะมีข่าวคราวความเคลื่อนไหวอื่น ๆ ในสังคมมาแทนที่แล้วนั้น ยังมีอีกข่าวใหญ่ที่ปรากฏขึ้นและยึดพื้นที่สื่อหนังสือพิมพ์ไปได้มาก คือข่าวการหมั้นและอภิเษกสมรส ระหว่างสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช กับ ม.ล.โสสมสวัสดิ กิตติยากร ที่เริ่มปรากฏข่าวหน้าหนึ่งตั้งแต่วันที่ 17 พฤศจิกายน 2519 ในหนังสือพิมพ์ฉบับแรกที่ลงข่าวคือไทยรัฐ โดยเป็นข่าวที่เกี่ยวกับ ม.ล.โสสมสวัสดิ กิตติยากร ร่วมกับมูลนิธิสายใจไทย ขณะไปเยี่ยมทหาร-ตำรวจ กับ อส.ที่บาดเจ็บและรักษาพยาบาลอยู่ที่โรงพยาบาลต่าง ๆ และในหน้า 4 ฉบับเดียวกัน คอลัมน์ลัดดาซุบซิบ ได้นำรูป ม.ล.โสสมสวัสดิ กิตติยากร มาตีพิมพ์ พร้อมเขียนใต้ภาพว่า “สวัสดิ กิตติยากร สุภาพสตรี ที่จะเป็นข่าวใหญ่ไปทั่วโลก ซึ่ง ‘ลัดดา’ ไซข่าวไปวันก่อน มีคนถามมามากมาย เลยเอารูปมาลงไว้ให้เห็นกันก่อน” เพียงเดือนกว่าหลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ข่าวก็เจียบหายไป และข่าวใหญ่ที่ปรากฏอย่างต่อเนื่องไปจนถึงเดือนมกราคม 2520 ล้วนเกี่ยวกับพิธีหมั้นระหว่างสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช กับ ม.ล.โสสมสวัสดิ กิตติยากร ซึ่งมีขึ้นในวันที่ 17 ธันวาคม 2519 และพิธีอภิเษกสมรสซึ่งมีขึ้นเมื่อวันที่ 3 มกราคม 2520

ความทรงจำเกี่ยวกับเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ในระยะเวลาอันใกล้ ถูกเอ่ยถึงขึ้นมาอีกครั้งในช่วงรัฐบาลของพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ จากพระราชบัญญัตินิรโทษกรรมแก่ผู้ซึ่งกระทำความผิดเนื่องในการชุมนุมในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ระหว่างวันที่ 4-6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 “ความสามัคคี” “การลืม” “การให้อภัย” คือคำที่พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ให้สัมภาษณ์แก่สื่อเสมอในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับพระราชบัญญัตินิรโทษกรรมแก่ผู้ซึ่งกระทำความผิดเนื่องในการชุมนุมในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ระหว่างวันที่ 4 - 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519

หนังสือพิมพ์สยามรัฐฉบับวันที่ 15 กันยายน พ.ศ. 2521 รายงานข่าวว่ามีการประชุมสภานิติบัญญัติแห่งชาติ มีวาระประชุมพิจารณาร่างพระราชบัญญัตินิรโทษกรรมแก่ผู้ซึ่งกระทำความผิดเนื่องในการชุมนุมในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ระหว่างวันที่ 4-6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ซึ่งคณะรัฐมนตรีเป็นผู้เสนอ และพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ นายกรัฐมนตรี เป็นผู้แถลงเหตุผลของการเสนอร่างพระราชบัญญัตินี้ต่อที่ประชุม โดยพลเอกเกรียงศักดิ์กล่าวว่า หน้าที่ของตนจะต้องทำ

ความเข้าใจกับทางประชาชนเพื่อให้ประชาชนได้รับทราบถึงเจตนารมณ์ของรัฐบาล โดยหวังว่าเพื่ออนาคตของประเทศชาติ และความสามัคคีเป็นเรื่องสำคัญในการช่วยกันจรรโลงประเทศต่อไป “เรื่องเก่า ๆ นั้นรัฐบาลได้ปิดฉากลงแล้วและขึ้นบทใหม่ ถึงเวลาแล้วที่เราจะเลิกทะเลาะกัน ถึงเวลาแล้วที่เราจะเลิกทะเลาะกัน และถึงเวลาที่เราจะต้องร่วมกันสร้างชาติ” (สยามรัฐ, 18 กันยายน 2521, น.1)

หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ ฉบับวันที่ 15 กันยายน พ.ศ. 2521 พาดหัวข่าวหน้า 1 ว่า “นายกฯ ชีโรโฆจำเลยคดี 6 ต.ค. เพื่อความสามัคคีของคนในชาติ” โดย พล.อ. เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ให้สัมภาษณ์เพิ่มเติมว่า เหตุผลในการออกกฎหมายนิรโทษกรรมนี้ คือเรามีแนวทางที่จะสร้างความสามัคคีของคนในชาติ เหตุผลก็มีเท่านี้ คือเพื่อความสามัคคี และหลังจากประกาศใช้พระราชบัญญัตินิรโทษกรรมฯ ในวันที่ 16 กันยายน 2521 พร้อมปล่อยตัวผู้ต้องหาทั้ง 18 คนออกมา ก็ได้มีการพบกันระหว่างกลุ่มอดีตผู้ต้องหาและนายกรัฐมนตรีที่บ้านพัก นำโดยนายสุธรรม แสงประทุม ซึ่งหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ ฉบับวันที่ 18 กันยายน 2521 ได้พาดหัวข่าวในการเข้าพบกันครั้งนี้ว่า “ลืมเสียเถิดความหลัง นายสุธรรม แสงประทุม นำกลุ่มอดีตจำเลย 6 ต.ค. เข้าพบมอบช่อกุหลาบไม้ให้ พล.อ. เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ นายกรัฐมนตรี ที่บ้านพัก และนายกรัฐมนตรีเลี้ยงอาหารเข้าเมื่อวานนี้ (17ก.ย.)” โดยมีรายงานข่าวเพิ่มเติมว่า เกรียงศักดิ์ขอร้องทุกคนลืมความหลังให้หมด นึกว่าเป็นฝันร้ายไป ช่วยกันทำหน้าที่ให้ดีที่สุด เรียนให้จบแล้วออกมาใช้บ้านเมือง (ไทยรัฐ, 18 กันยายน 2521)

นอกจากนี้พลเอกบุญชัย บำรุงพงษ์ รองนายกรัฐมนตรี ยังให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์ไทยรัฐฉบับวันที่ 20 กันยายน พ.ศ. 2521 ด้วยว่า การที่รัฐบาลดำเนินการออกกฎหมายนิรโทษกรรมคดี 6 ตุลาคม 2519 ไปแล้วนั้น เป็นพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ดังที่นายกรัฐมนตรีได้บอกให้ทราบแล้ว ดังนั้นอยากให้ทุกฝ่ายลืมความหลังกลับมาเริ่มต้นกันใหม่ เรื่องที่แล้วก็ให้แล้วกันไปตาม ขณะนี้หนังสือพิมพ์สยามรัฐฉบับวันที่ 21 กันยายน 2521 หน้า 12 ได้รายงานข่าวว่า การนิรโทษกรรมครั้งนี้ เป็นความเคลื่อนไหวที่มีความสำคัญสำหรับการประนีประนอมภายในชาติ (สยามรัฐ, 21 กันยายน 2521, น. 12)

ท่ามกลางความประนีประนอม ความสามัคคี การลืม การให้อภัยเพื่อเดินหน้าต่อหน้ารัฐบาลได้สั่งห้ามให้ทุกสถาบันการศึกษาจัดงานรับขวัญ โดยหนังสือพิมพ์ไทยรัฐฉบับวันที่ 20 กันยายน พ.ศ. 2521 พาดหัวข่าวหน้า 1 ว่า “นายกฯห้ามจัด รับขวัญ 6 ต.ค. ยันเพื่อความสงบไม่เกี่ยวกระตึงแดง” พร้อมรายงานข่าวว่า พล.อ.เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ให้สัมภาษณ์หลังจากที่นักศึกษาขอเข้าพบเรื่องการขอจัดงานรับขวัญว่า “ทางเราไม่ให้จัด ทั้งนี้ก็เพื่อความอยู่รอดและความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง นอกจากนั้นเวลานี้บรรยากาศต่าง ๆ ก็ไม่อำนวยด้วย และก็ขอให้เขาถ่อมตัวก่อน ซึ่งเขาก็เข้าใจและเชื่อฟังเหตุผลของทางรัฐบาล” และการรำลึก 6 ตุลาคม 2519 ครั้งแรก ก็เกิดขึ้นในวันที่ 6 ตุลาคม 2521 และปรากฏเป็นข่าวหน้า 1 ในหนังสือพิมพ์ไทยรัฐว่า “รำลึก 6 ตุลา

พระภิกษุสุธรรม แสงประทุม และอดีตจำเลยคดี 6 ต.ค. ที่บวชเป็นพระรับบิณฑบาต จากนักศึกษา ญาติมิตรซึ่งไปร่วมทำบุญตักบาตรที่ มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์ เข้าวานนี้”

จากตัวอย่างข้างต้นจะพบว่ามีคามพยายามให้ความหมายที่แตกต่างกันต่อเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ตั้งแต่ช่วงที่เหตุการณ์เพิ่งเกิดขึ้นไม่นาน ซึ่งแสดงให้เห็นความอิทธิพลของเหตุการณ์การณ์ดังกล่าวตั้งแต่ต้น นอกจากนี้ ความอิทธิพลของเหตุการณ์ยังส่งผลต่อการเขียน ประวัติศาสตร์ฉบับทางการในหนังสือเรียน ซึ่งเห็นได้ชัดถึงการจัดการความทรงจำ หรือการพยายาม ทำให้หลงลืมประวัติศาสตร์ในช่วงเวลาดังกล่าว

สำหรับการพยายามรื้อฟื้นเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 เพื่อหาข้อเท็จจริงทาง ประวัติศาสตร์ที่หายไป จึงเกิดขึ้น โดยผู้ที่พยายามรื้อฟื้นส่วนใหญ่ คือนิสิตนักศึกษาประชาชนที่อยู่ใน เหตุการณ์ครั้งนั้น ซึ่งธงชัย วินิจจะกุล นักประวัติศาสตร์ที่ศึกษาเรื่อง 6 ตุลาคม 2519 มาอย่าง ยาวนานและเป็นหนึ่งในผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ดังกล่าว อธิบายว่า เหตุการณ์ในวันที่ 6 ตุลาคม 2519 คือ “ประวัติศาสตร์บาดแผล”

การสังหารหมู่ที่ธรรมศาสตร์ในปี 2519 เป็นประวัติศาสตร์บาดแผล มันสั่นคลอน ความคิดจิตใจอย่างบาดลึก ทว่าก็ยังไม่ได้รับการสะสาง และยังส่งผลกระทบเรื้อรังต่อทั้ง ปัจเจกบุคคลและสังคม [...] ความทรงจำและการเมืองที่ยังขัดแย้งกันอยู่ได้ปิดกั้นการ แก้ไขปัญหาและยืดระยะเวลาของความสงสัยในตัวเอง ความรู้สึกผิด และบางทีก็เป็น ความรู้สึกอิทธิพลหรือทางศีลธรรมในหมู่ปัจเจกบุคคลจำนวนมากที่มีส่วนเกี่ยวข้องให้ ดำรงอยู่ต่อไป หากภารกิจของวิชาประวัติศาสตร์ในฐานะองค์ความรู้แบบหนึ่งคือการ ค้นหาคำความจริงเกี่ยวกับอดีต ประวัติศาสตร์จะจัดการสะสางประวัติศาสตร์บาดแผลเช่น เหตุการณ์ 6 ตุลาอย่างไร (ธงชัย วินิจจะกุล, 2558, น.8)

ธงชัย วินิจจะกุล (2558, น. 20) ยังกล่าวด้วยว่าข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 นั้น จนถึงปัจจุบันก็ยังคงไม่ถูกรื้อฟื้นและสอบสวนเหตุการณ์เพื่อสืบหาผู้กระทำผิดอย่างจริงจัง และไม่ได้รับการบันทึกให้เป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ไทยฉบับสมบูรณ์ โดยไม่มีข้อโต้แย้งใน ข้อเท็จจริงเช่นเดียวเหตุการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองอื่น ๆ อาทิ 14 ตุลาคม 2516 หรือเหตุการณ์ พฤษภาทมิฬได้ ด้วยเหตุผลคือ *ประการแรก* ขาดหลักฐาน เนื่องจากผู้เกี่ยวข้องไม่ต้องการพูดถึง เหตุการณ์การณ์ดังกล่าว *ประการที่สอง* แม้จะมีหลักฐาน แต่ความจริงเกี่ยวกับ 6 ตุลาคม 2519 อาจ ส่งผลกระทบลบต่อสถาบันหลักของสังคมไทย ดังนั้น ประวัติศาสตร์ฉบับสมบูรณ์ของเหตุการณ์ 6

ตุลาคม 2519 จึงไม่อาจเขียนขึ้นได้ภายใต้ระบอบ “ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ในปัจจุบัน

หลังจากการประกาศใช้พระราชบัญญัตินิรโทษกรรมแก่ผู้ซึ่งกระทำความผิดเนื่องในการชุมนุมในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ระหว่างวันที่ 4-6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ความทรงจำเกี่ยวกับ 6 ตุลาคม 2519 ก็แทบจะถูกกลบเลือนไปจากสังคมไทยอยู่ระยะเวลาหนึ่ง ทั้งนี้เพราะการขึ้นมาอำนาจของรัฐบาลเผด็จการพลเรือนธานินทร์ กรัยวิเชียร ซึ่งดำเนินนโยบายเผด็จการอย่างเข้มงวดแลกดขี่จนเรื่องเสรีภาพพื้นฐาน นักศึกษาถูกข่มขู่จนไม่สามารถอยู่ในเมืองได้ นักศึกษาราว 3,000 คน หนีเข้าป่าเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) จนกระทั่งพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ขึ้นจัดตั้งรัฐบาลใหม่จึงมีนโยบายผ่อนปรนขึ้น สโมสรนักศึกษาหลายแห่งเริ่มฟื้นตัว และเหตุการณ์สำคัญที่อาจนับเป็นการรำลึกเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 เป็นครั้งแรก ๆ คือกลุ่มนักศึกษาต่อสู้เพื่อเสรีภาพและประชาธิปไตย (นต.ปช.) ที่ก่อตั้งขึ้นในวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2521 ได้จัดกิจกรรมรับขวัญอดีตผู้นำนักศึกษา 19 คนที่ถูกจับกุมในเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 แม้ว่ากิจกรรมเหล่านี้จะไม่ส่งผลกระทบทางการเมืองมากนักก็ตาม (ประจักษ์ ก้องกีรติ, 2557, น.137) นอกจากนี้ ธงชัย วินิจจะกูล (2558, น. 415) ยังชี้ให้เห็นว่า ทุกครั้งที่มีความพยายามจะจัดงานรำลึกถึงโศกนาฏกรรมดังกล่าวในพื้นที่ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งเป็นสถานที่เกิดเหตุ ก็มักจะถูกตัดเตือนจากภาครัฐเสมอ “การรำลึก 6 ตุลาที่ธรรมศาสตร์ระหว่างปี 2525-2537 กลายเป็นงานเล็ก ๆ จัดบ้างไม่จัดบ้าง และไม่ค่อยมีคนมาร่วมงานสักเท่าไร ในระยะนั้นสื่อมวลชนแทบไม่เอ่ยถึงเหตุการณ์ 6 ตุลาอีกไม่ว่าจากทหรสนะของฝ่ายใด”

จุดเริ่มของการรื้อฟื้นความทรงจำในเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 เพื่อค้นหาข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ที่หายไป คือเหตุการณ์เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2535 ซึ่งประชาชนรวมพลังกันต่อต้านรัฐบาล ที่นำโดยพลเอกสุจินดา คราประยูร ซึ่งมีที่มาจากการรัฐประหารรัฐบาลก่อนหน้า การรัฐประหารดังกล่าวขัดกับหลักประชาธิปไตย ทำให้ประชาชนหลายส่วนไม่พอใจ นำไปสู่การประท้วงในลักษณะต่าง ๆ ทั้งเดินขบวน ชุมนุม อดอาหาร ในที่สุดพลเอกสุจินดา คราประยูร ได้สั่งสลายการชุมนุม จนไปสู่การปะทะที่มีผู้บาดเจ็บและเสียชีวิตจำนวนมาก ซึ่งคนกลุ่มใหญ่ที่มีบทบาทสำคัญในเหตุการณ์การต่อสู้ครั้งนั้น คือคนรุ่นที่เติบโตและเป็นส่วนหนึ่งของสถานการณ์ระหว่าง พ.ศ. 2516-2519 หลายคนมีบทบาททางการเมืองทั้งในฐานะของผู้ชุมนุมร่วมต่อสู้ประท้วงและนักการเมืองในสังกัดพรรคการเมือง

บรรยากาศประชาธิปไตยและเสรีภาพในขณะนั้น ส่งผลสำคัญต่อการจัดงานรำลึก 20 ปี 6 ตุลาคม 2519 ใน พ.ศ. 2539 โดยผู้ที่เคยอยู่ในเหตุการณ์ได้จัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่เผยแพร่ประสบการณ์ที่ตนเคยประสบ และไม่ได้พูดเพียงแค่ 2 วันของการจัดงานรำลึกเท่านั้น แต่เป็นการ

เคลื่อนไหวเพื่อรื้อฟื้นความทรงจำกว่าครึ่งปี โดยเน้นประเด็นว่า 6 ตุลาคม 2519 คือการก่ออาชญากรรมทางการเมือง การพยายามหาข้อเท็จจริงจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น และประณามการใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหาความขัดแย้ง

การจัดงานรำลึก 20 ปี 6 ตุลาคม 2519 จึงมีการจัดกิจกรรมต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องในภาคส่วนต่าง ๆ อาทิ ภาคศิลปะ มีการแสดงละครเวทีเรื่อง ความฝันกลางเดือนหนาว โดยพระจันทร์เสี้ยวการละคร ซึ่งผู้กำกับคือ คำรณ คุณะดิลก ได้ให้สัมภาษณ์ว่าเหตุการณ์ในช่วง 6 ตุลาคม 2519 เป็นเรื่องที่ยังมีคนไม่อยากพูดถึง ความฝันกลางเดือนหนาวคือฝันร้าย โดยอธิบายว่า “ที่เกิดจากการที่เราปิดเอาฝุ่นของความเป็ความจริงที่เคยซุกไว้ใต้พรมแล้วกดมันไว้ เพราะฉะนั้นถึงเวลาแล้วที่ต้องชำระล้างมันใหม่ให้สะอาด ไม่ว่าผลจะเป็นอย่างไร ไม่ใช่ไว้อย่างไรว่าใครเอาฝุ่นนี้ขึ้นมา” และ “ในเมื่อช่วง 6 ต.ค.มีการกล่าวหาโดยใช้ละครเป็นสาเหตุ เพราะฉะนั้นถือเป็นเรื่องอันชอบธรรม ซึ่งคณะละครของเรา จะตอบโดยตัวละครเช่นกัน” นอกจากนี้ยังมีกลุ่มแนวร่วมศิลปินแห่งประเทศไทย แสดงความรำลึกผ่านการจัดงานศิลปกรรม เช่น ตุลาลัย โดย วสันต์ สิริพิพัฒน์

สำหรับงานด้านวิชาการนั้น ได้มีการตั้งคณะกรรมการประสานงาน 20 ปี 6 ตุลาคม 2519 เพื่อทำงานในภาคส่วนต่าง ๆ อาทิ ศูนย์ข้อมูล 6 ตุลา โครงการจัดพิมพ์หนังสือ เนื่องในวาระครบรอบ 20 ปี 6 ตุลาคม 2519 ชื่อ เราไม่ลืม 6 ตุลาคม การจัดนิทรรศการ 6 ตุลาคม 2519 เพื่อนำเสนอข้อเท็จจริง อธิบายกระแสเหตุการณ์ก่อนหน้า และวาดภาพบรรยากาศความขัดแย้งทางอุดมการณ์ ในยุคประชาธิปไตยเบงบาน การตั้งสำนักพิมพ์ 6 ตุลารำลึก รวมถึงการที่นายแพทย์สงวน นิตยารัมภ์พงศ์ ได้เสนอให้มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ให้พื้นที่สร้างอนุสรณ์ที่เป็นสิ่งรำลึกถึง “วีรชน 6 ตุลา” และสภามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ก็อนุญาตให้จัดสร้างได้ บริเวณหน้าหอประชุมใหญ่ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ โดยสร้างเสร็จใน พ.ศ. 2543 เป็นต้น

วิชา ดาวมณี นักกิจกรรม ซึ่งเริ่มจัดกิจกรรมรำลึกเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ตั้งแต่ พ.ศ. 2539 ได้ให้สัมภาษณ์กับเว็บไซต์ประชาไทว่า คิดว่าเหตุการณ์ พฤษภาทมิฬมีส่วนสำคัญที่ทำให้ประชาชนมีความตื่นตัวทางการเมืองขึ้นอีกครั้ง และส่งผลสะท้อนถึง 6 ตุลาคม 2519

คิดว่าเป็นผลสะท้อนต่อเนื่องหลังจากเหตุการณ์ พฤษภา 35 ส่งผลให้ประชาชนตื่นตัวทางการเมือง ตรงนี้คิดว่าเป็นเครื่องจุดเรากลับเข้ามาสู่การเมืองและยุคที่เรียกว่าประชาธิปไตย เป็นกระแสขึ้นมา เมื่อพูดถึงเหตุการณ์ 6 ตุลา นั้น ต้องให้เกิดและมีความสำคัญกับเหตุการณ์พฤษภา 35 เพราะหากไม่มี เหตุการณ์ดังกล่าว การจัดงาน 20 ปี 6 ตุลา คงไม่ได้ ผลจากเหตุการณ์พฤษภา 35 มีคนส่วนหนึ่งที่จะลงเล่น การเมืองสร้างพรรคการเมือง ลงเลือกตั้ง เข้าไปแข่งในแนวทางประชาธิปไตยมากขึ้น เพราะ

หลังจากนั้นเราได้รัฐธรรมนูญ 40 ตามมาอีก ถือเป็นกระบวนการต่อเนื่อง ('วิภา ดาว
มณี' 17 ปี กับการขยายพื้นที่ '6 ตุลา' ในวันที่ถูกกระชับพื้นที่กิจกรรม, 2557)

การจัดงาน 20 ปี 6 ตุลาคม 2519 ใน พ.ศ. 2539 จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการรื้อฟื้นและ
สะสางความทรงจำ 6 ตุลาคม 2519 ในมุมมองของผู้ประสบเหตุและมีส่วนร่วมกับการเหตุการณ์ดังกล่าวอย่าง
เป็นทางการขึ้นในสังคมไทย ผ่านการจัดงานรำลึกขึ้นอย่างยิ่งใหญ่ ในช่วง 4 ปีหลังเหตุการณ์
พฤษภาคม 2535 ซึ่งผลงานต่าง ๆ ที่ออกมาในช่วงนั้น อาทิ หนังสือเรื่อง *สืบทอดภารกิจของวีรชน
ปรีทัศน์คนเดือนตุลา เราคือผู้บริสุทธิ์* บทความ "6 ตุลา กับสถานะทางประวัติศาสตร์การเมือง" ละคร
เวที ฯลฯ ล้วนมีวัตถุประสงค์หลักของการสร้าง คือเพื่อนำเสนอข้อเท็จจริงในเหตุการณ์นั้นตามมุมมอง
ของผู้ประสบเหตุการณ์ที่เป็นนิสิตนักศึกษาและประชาชนโดยตรง ทั้งในแง่ของสถานการณ์ที่เกิดขึ้น
ความสูญเสียที่ตามมาทั้งผู้เสียชีวิตและผู้สูญหาย รวมถึงความรับผิดชอบของผู้ก่อการที่ยังไม่มีการ
ยืนยันอย่างชัดเจนว่าเป็นกลุ่มใด

ในวันที่ 6 ตุลาคม 2549 ได้มีการจัดงานรำลึก 6 ตุลาคม 2519 อย่างยิ่งใหญ่อีกครั้ง ใน
วาระครบรอบ 30 ปี ในการจัดงานรำลึกครั้งดังกล่าวเกิดขึ้นใกล้เคียงกับเหตุการณ์ รัฐประหาร 19
กันยายน 2549 โดย "คณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็น
ประมุข (คปค.)" ซึ่งมีพลเอก สนิธิ บุญยรัตกลินเป็นหัวหน้าคณะ ภายหลังได้มีการข้อสังเกตจาก
นักวิชาการว่า เป้าหมายหลักของรัฐประหารครั้งนี้คือการปรับดุลอำนาจทางการเมืองเสียใหม่ โดย
มีตัวแบบโครงการคือสมัยหลัง 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519

ตัวแบบของโครงการนี้คือ 6 ตุลา 19 เมื่อครั้งที่ผู้ก่อการรัฐประหารหลายคนมีบทบาทใน
การปราบปรามขบวนการคอมมิวนิสต์ เอกสารลับของคณะผู้ก่อการฯ แสดงว่ากลุ่มของ
พลเอกสนธิมีจินตภาพว่า นักเคลื่อนไหวสมัยทศวรรษ 2510 ที่อยู่ในพรรคไทยรักไทย
เป็นหัวหอกของแผนการคอมมิวนิสต์ที่เข้ามาฝังตัวอยู่ในการเมืองเลือกตั้ง นายพล
กล่าวถึงการทำ "สงครามเพื่อประชาชน" และ "สงครามเพื่อพระมหากษัตริย์" รัฐบาล
รัฐประหารเอาอย่างกองกำลังติดอาวุธแบบไม่เป็นทางการที่เคยทำในอดีตสมัยปราบ
คอมมิวนิสต์ โดยจัดตั้งหน่วยทหารพิเศษส่งไปที่หมู่บ้านภาคเหนือและอีสาน เพื่อชักชวน
ให้ชาวบ้านเลิกสนับสนุนทักษิณและพรรคไทยรักไทย (เบเคอร์ และผาสุก พงษ์ไพจิตร,
2559, น. 373)

ข้อยืนยันสำหรับข้อสังเกตดังกล่าวอย่างชัดเจนคือ แลงการณฉบับที่ 1 โดย คณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (คปค.) ในวันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2549 โดยมีใจความสำคัญคืออธิบายถึงสาเหตุของการรัฐประหารครั้งนี้ นั่นก็คือความแตกแยกที่เกิดขึ้นในสังคมไทยที่รัฐบาลไม่สามารถแก้ไขได้ และหนึ่งในสาเหตุของความแตกแยกนั้น ก็เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ต่อการหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ โดยมีจุดประสงค์สำคัญคือเพื่อรักษาความมั่นคงของชาติ และเทิดทูนไว้ซึ่งสถาบันพระมหากษัตริย์ (ธารรงค์ดี เพชรเลิศอนันต์, 2561, น. 193-194)

คณะกรรมการจัดงาน 30 ปี 6 ตุลาคม 2549 ในครั้งนั้นนำโดย นายแพทย์สงวน นิตยารัมภ์พงศ์ ประธานกรรมการจัดงานฯ จึงมีกิจกรรมที่จัดขึ้นระหว่างวันที่ 6- 8 ตุลาคม 2549 เน้นไปในประเด็นของประชาธิปไตย โดยมีคำขวัญคือ “ปกป้องประชาธิปไตยประชาชน” ในช่วงนี้มีความพยายามที่จะสื่อสารกับคนรุ่นใหม่ด้วยสื่อใหม่อย่างอินเทอร์เน็ต มีการตั้งเว็บไซต์ <http://6tula.firelamtung.com> และเสวนาที่ต้องการรื้อฟื้นความทรงจำขึ้นมาชำระอีกครั้งอย่าง “ประวัติศาสตร์ที่ยังไม่ได้ชำระ” โดย สุชาติ สวัสดิ์ศรี ไชยยันต์ ไชยพร ชลธิรา สัตยาวรรณ ธนศ อารณสุวรรณ และพิเชียร อำนาจวรประเสริฐ รวมถึงเสวนาที่เชื่อมโยงกับเหตุการณ์การเมืองไทยในขณะนั้นอย่าง “พัฒนาการสังคมไทยจากวิกฤต 6 ตุลาคม 2519 จนถึงวิกฤตกุมภาพันธ์ 2549 สังคมไทยก้าวหน้าหรือถอยหลัง” โดย วรเจตน์ ภาคีรัตน์ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ สุธาสัย ยัมประเสริฐ และเสวนา “การตุนการเมืองบนเส้นทางปกป้องประชาธิปไตยประชาชน” โดย เสีย ไทยรัฐ พล ขาวสด ทองธัช เทพารักษ์ กุ่ย คมชัดลึก หมอ กรุงเทพธุรกิจ

อย่างไรก็ตาม ความพยายามที่จะรื้อฟื้นความทรงจำ และแสวงหาข้อเท็จจริงที่ไม่ใช่ข่าวทางการเมืองจากรัฐในเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ของนิสิตนักศึกษาและประชาชนที่ประสบเหตุในขณะนั้น กลับเด่นชัดขึ้นหลังเหตุการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองในเดือนมีนาคม-พฤษภาคม 2553 หลังการรัฐประหารวันที่ 19 กันยายน 2549 ความขัดแย้งและปัญหาที่คณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (คปค.) ต้องการแก้ไข แต่กลับไม่สามารถแก้ไขได้ และความขัดแย้งยิ่งลุกลามมากกว่าเดิมโดยแบ่งเป็น 2 ฝ่ายความคิดตามทัศนะและข้อเท็จจริงที่แต่ละฝ่ายยึดถืออย่างชัดเจน

ความขัดแย้งและการชุมนุมบนท้องถนนระดับใหญ่ๆได้นำไปสู่การปะทะกันอย่างยืดเยื้อยาวนาน และรุนแรงอยู่หลายครั้ง แต่มีเหตุการณ์ครั้งหนึ่งที่สำนักข่าว CNN ยกให้เป็นอันดับ 1 สุดยอดเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงของโลก และหนังสือพิมพ์*สเตรทไทมส์* ประเทศสิงคโปร์รายงานว่ คณะวิจัยด้านเศรษฐกิจของธนาคาร HSBC ชื่องกง ระบุว่าเหตุการณ์จลาจลของไทยในช่วงดังกล่าวคือภาพสะท้อนความขัดแย้งทางการเมืองที่เลวร้ายและสร้างความสูญเสียทางเศรษฐกิจให้ไทยมาก

ที่สุดในรอบ 20 ปี นั่นคือ “การชุมนุมของกลุ่มแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ (นปช.)” เพื่อต่อต้านรัฐบาลนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ นายกรัฐมนตรี ในเดือนมีนาคม-พฤษภาคม พ.ศ. 2553 ซึ่งมีผู้เสียชีวิตจากการสังสลายการชุมนุมและขอคืนพื้นที่ เป็นตัวเลข ณ ขณะนี้คือ 94 ศพ และยังมีผู้สูญหายอีกจำนวนมาก รวมถึงไม่สามารถระบุได้ว่าผู้สังหารรวมถึงกลุ่มก่อการคือผู้ใดและกลุ่มใด

หลังเหตุการณ์สลายการชุมนุมในวันที่ 23 พฤษภาคม พ.ศ. 2553 ภายหลังกการชุมนุมที่แยกราชประสงค์ 4 วัน ผู้ว่าราชการจังหวัดกรุงเทพมหานคร ม.ร.ว. สุขุมพันธุ์ บริพัตร ทีมงาน และประชาชนราว 1,000 คน ได้ร่วมกันทำความสะอาดพื้นที่บริเวณราชประสงค์และตั้งเป็นวัน Big Cleaning Day นอกจากนี้ยังมีการแต่งตั้งคณะกรรมการอิสระตรวจสอบและค้นหาความจริงเพื่อการปรองดองแห่งชาติหรือ คอป. เพื่อรายงานการค้นหาความจริงเหตุการณ์รุนแรงทางการเมือง และข้อเสนอเพื่อการปรองดองฉบับสมบูรณ์

หลังการสลายการชุมนุมในความขัดแย้งทางเมืองเมื่อเดือน มีนาคม-พฤษภาคม 2553 มีการเทียบเคียงเหตุการณ์ดังกล่าวกับเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ในประเด็นต่าง ๆ จากนักวิชาการ สื่อ และผู้ที่เคยประสบเหตุใน 6 ตุลาคม 2519 โดยเฉพาะในประเด็นที่เกี่ยวกับความคิดที่ว่า การปราบปรามคือสิ่งที่ถูกต้องและชอบธรรม และเรียกร้องให้มีการชำระประวัติศาสตร์ผ่านสื่อต่าง ๆ ทั้งในการรำลึก 40 ปี และ 42 ปี 6 ตุลาคม 2519

พวงทอง ภวัครพันธุ์ (2559) เปรียบเทียบเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 กับการสลายการชุมนุม ปี 2553 ว่ามีความต่างกันและคล้ายกัน สิ่งที่เหมือนกันคือ เป็นความพยายามของรัฐ ในการตัดไฟแต่ต้นลมฝ่ายตรงข้าม ซึ่งกระทำด้วยวิธีที่คล้ายกันคือ ใช้สื่อแนวร่วมวาดภาพให้ฝ่ายตรงข้ามอยู่ในสถานะที่ต่ำกว่า เปิดช่องให้ใช้กำลังจัดการ โดยเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 มีการสร้างภาพนักศึกษาเป็นญวนหรือแคว เป็นคนต่างด้าว ไม่ใช่คนไทยเช่นพวกเรา ขณะที่เหตุการณ์ปี 2553 ฝ่าย คอธ. และสื่อ ทำให้คนเสื้อแดงเป็นเชื้อโรค โดยให้เป็นสิ่งสกปรกจากบ้านนอกคอกนา ที่มารุกรานเมืองหลวง หยาบชั้วถึงขั้นบุกปิดโรงพยาบาล เมื่อประชาชนเชื่อเช่นนั้น การเช่นฆ่าจึงเกิดขึ้น อย่างไรก็ตาม ประเทศไทยนี้ไม่พ้นการใช้ความรุนแรงกับประชาชน ตราบใดที่คนสั่งการ ผู้ปฏิบัติการยังลอยนวล เพราะพวกเขาไม่กลัวที่จะฆ่าคนอื่น เนื่องจากเชื่อเสมอว่าท้ายที่สุดต้องปลอดภัย แต่ถ้ามีใครสักคนต้องติดคุก เขาต้องย้อนกลับมาคิด และจะเป็นจุดเริ่มต้น ในการยุติการใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหาการเมือง (<https://www.komkhao.com/content/13933>)

ระหว่างการรำลึก 6 ตุลาคม 2519 ตั้งแต่พ.ศ. 2519-ปัจจุบัน ประเด็นสำคัญคือการเรียกร้องให้มีการสะสางให้ข้อเท็จจริงอย่างเปิดเผยโปร่งใส และหากจะต้องมีคดีความกระบวนการยุติธรรมที่เกี่ยวข้องจะต้องตรงไปตรงมา กิจกรรมส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้น จึงมีลักษณะร่วมคือรื้อฟื้นความทรงจำในอดีต เพื่อชำระข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ โดยนอกจากจะมีการเสวนา จัดงานรำลึกเช่น

ครั้งที่ผ่าน ๆ มาแล้ว ยังมีการจัดโครงการในลักษณะต่อเนื่องและใช้สื่อในช่องทางที่แตกต่างกันไป โดยเฉพาะโซเชียลมีเดีย ซึ่งจะแตกต่างจากการพิมพ์หนังสือในแง่ที่ว่าจะสามารถแก้ไขข้อมูลใหม่ที่ค้นพบได้ตลอดเวลา และกระจายสู่กว้างได้อย่างรวดเร็วกว่าการอ่านหนังสือ

โครงการบันทึก 6 ตุลา คือหนึ่งในความพยายามรื้อฟื้นอดีตอย่างต่อเนื่องและเป็นรูปธรรม จากฝ่ายนิสิตนักศึกษาประชาชนและผู้เกี่ยวข้องที่เป็นฝ่ายตรงข้ามกับรัฐ โดยเปิดตัวในกิจกรรมรำลึกครบรอบ 42 ปี 6 ตุลาคม 2519 ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยในเวทีเสวนา ‘รายงานการสืบค้น เรื่องที่สูญหาย... จากเหตุการณ์ 6 ตุลาฯ’ ภัทรภร ภูทอง หนึ่งในคณะทำงานโครงการบันทึก 6 ตุลาคม 2519 ได้กล่าวว่า โครงการบันทึกหกตุลาเริ่มต้นจากความไม่รู้ และเป็นส่วนหนึ่งของการต่อสู้กับความพยายามทำให้ลืม 6 ตุลาคม 2519

เหมือนเราจะรู้เรื่องเยอะ แต่จริง ๆ แล้วเรารู้้น้อยมากเกี่ยวกับ 6 ตุลา เรารู้จำนวนผู้เสียชีวิต 46 คน แต่เมื่อถามลึกลงไปว่าเรารู้อะไรเกี่ยวกับผู้เสียชีวิตบ้าง ขณะยังมีชีวิตอยู่เขาเป็นใคร ความฝันของเขาเป็นอย่างไร ความรุนแรงในภาครัฐที่ผ่านมา ส่วนใหญ่เราจำแต่ตัวเลข แต่ชีวิตที่ถูกพรากไปเรารู้จักน้อยมาก จึงเป็นที่มาของการทำโครงการนี้เพื่อทำแหล่งข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริง มันจะนำไปสู่การสืบค้นไม่เฉพาะเหตุการณ์ 6 ตุลา แต่เป็นเหตุการณ์อื่น ๆ ด้วย และอีกเหตุผลคือ การต่อสู้กับความพยายามทำให้ลืมเหตุการณ์ 6 ตุลา ในการทำงานโครงการนี้ไม่ใช่แค่การบันทึกประวัติศาสตร์ แต่เป็นการสื่อสารถึงสถานการณ์สิทธิมนุษยชนในประเทศไทย (‘โครงการบันทึก 6 ตุลา’ พิชิตภณธ์ออนไลน์ที่จะพูดถึง 6 ตุลาทุกเดือน, 2561)

จุดเริ่มต้นของโครงการบันทึก 6 ตุลา เกิดขึ้นจากคณะผู้จัดงานรำลึกเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ในช่วงเตรียมงานครบรอบ 40 ปี 6 ตุลา ซึ่ง พวงทอง ภวัครพันธุ์ อาจารย์ประจำภาควิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้สนทนากับ ธงชัย วินิจจะกูล อดีตแกนนำนักศึกษาในเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ทำให้คณะผู้จัดงานพบว่ายังมีข้อมูลที่ขาดหายไปเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะข้อมูลเกี่ยวกับผู้ที่เสียชีวิตในเหตุการณ์

ในหน้าหลักของเว็บไซต์ ได้อธิบายไว้ว่า โครงการบันทึก 6 ตุลา คือแหล่งข้อมูลออนไลน์ (online archives) ที่มุ่งเก็บรวบรวมรักษาและจัดระบบข้อมูลที่ยังกระจัดกระจายในที่ต่าง ๆ เพื่อให้ผู้ที่สนใจสามารถเข้าถึงข้อมูลได้สะดวกมากยิ่งขึ้น เพื่อส่งเสริมการค้นคว้าเกี่ยวกับ 6 ตุลาอย่างต่อเนื่องในอนาคต และเพื่อต่อสู้กับความพยายามทำให้สังคมลืม 6 ตุลาคม 2519 ซึ่งแบ่งหมวดหลักๆคือ 6 ตุลาคม 2519 คืออะไร หลักฐานภาพถ่ายและสื่อ เหตุความรุนแรง ความทรงจำบันทึกจาก

เหตุการณ์ องค์ความรู้บทความและข้อคิด เจริญอยู่ดีธรรม โครงการบันทึก 6 ตุลา จึงสร้างขึ้นบนแนวคิดหลักคือการเป็นพิพิธภัณฑ์ออนไลน์ หรือคลังประวัติศาสตร์เพื่อต้องการให้เหตุการณ์ 6 ตุลาถูกพูดถึงตลอดทั้งปี โดยนำหลักฐานต่าง ๆ ที่ค้นพบเข้าสู่ระบบอินเทอร์เน็ตและใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการเผยแพร่ด้วยเว็บไซต์ <https://doct6.com/> และแฟนเพจ

อีกหนึ่งโครงการที่เกิดขึ้นเพราะพยายามไม่ให้สังคมไทยลืมเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 โดยใช้เครื่องมือสื่อออนไลน์ คือ www.2519.net ซึ่งมีแนวคิดคือ เสรีภาพ สันติภาพ ความเป็นธรรม โดยเชื่อมโยงกับเฟซบุ๊ก 40 ปี 6 ตุลา สร้างขึ้นโดย กลุ่มตุลาธรรม ที่เป็นการรวมตัวของกลุ่มคนกลุ่มหนึ่งที่ยังศรัทธาต่ออุดมคติของคนหนุ่มสาวแห่งยุคสมัย 6 ตุลาคม 2519 และตั้งใจที่จะทำมูลนิธิขึ้น โดย www.2519.net เป็นงานหนึ่งของ โดยระบุไว้ในเว็บไซต์ว่า มีวัตถุประสงค์สร้างให้เป็นพิพิธภัณฑ์ข้อมูลข่าวสาร ที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ จิตวิญญาณ อุดมการณ์ และเรื่องราวของผู้คนที่ศรัทธาในปณิธานของคนยุค 6 ตุลาคม 2519 เพื่อสืบสานความคิด จิตวิญญาณที่ติงามของคนในยุคนั้น ให้คงอยู่คู่สังคมไทยทุกยุคทุกสมัยสืบไป ในเว็บไซต์มีการรวบรวมข้อมูลข้อมูลต่าง ๆ ที่เคยเผยแพร่แล้วในอดีตในสื่ออื่น โดยเฉพาะสื่อสิ่งพิมพ์ เช่น บทความของสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล ป่วย อังภากรณ์ เกษียร เตชะพีระ ภาพเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้น การลำดับเหตุการณ์ด้วยภาพ เอกสารจากจดหมายเหตุแห่งชาติ และจดหมายเหตุธรรมศาสตร์ เป็นต้น

ในวาระครบรอบ 40 ปี 6 ตุลาคม 2519 นิตยสาร *ฟ้าเดียวกัน* ฉบับที่ 2 พฤษภาคม-ธันวาคม 2559 เป็นฉบับ “40 ปี 6 ตุลา: ความขัดแย้งและวัฒนธรรมลอยนวลพ้นผิดในสังคมไทย” โดยมีพวงทอง ภวัครพันธุ์ เป็นบรรณาธิการปกนิตยสารฉบับดังกล่าวใช้ภาพที่เหยื่อความรุนแรงถูกแขวนคอได้ต้นไม้และถูกฟาดด้วยเก้าอี้ ซึ่งเป็นภาพที่มักจะถูกผลิตซ้ำเพื่อแสดงถึงความรุนแรงของเหตุการณ์ ใน *ฟ้าเดียวกัน* ฉบับนี้ เน้นเรื่องวัฒนธรรมลอยนวลพ้นผิดของเหตุการณ์ทางการเมืองในสังคมไทยและต่างประเทศ นอกจากนี้ บทความของประจักษ์ ก้องกีรติ (2559, น. 39-75) มีความน่าสนใจในเรื่องการเปรียบเทียบความเหมือนและความต่างระหว่างเหตุการณ์ความรุนแรงทางการเมืองในเดือนพฤษภาคม 2553 กับ 6 ตุลาคม 2519 ซึ่งตอกย้ำถึงนัยสำคัญของการมองย้อนไปถึงเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 บทความของพวงทอง ภวัครพันธุ์ (2559, น. 137-138) ก็กล่าวถึงการพ้นผิดลอยนวลที่เกิดขึ้นในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 พฤษภาคม 2535 และ เมษายน-พฤษภาคม 2553 โดยผู้เขียนกล่าวว่า 14 ตุลาคม 2516 กับเหตุการณ์พฤษภาคม 2535 นั้นเผด็จการอยู่ในฐานะผู้แพ้ทางการเมืองและถูกตีตราว่าเป็นเผด็จการ ทหารราช ส่วนเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ประชาชนเป็นเหยื่อผู้บริสุทธิ์ ขณะที่เหตุการณ์ปี 2553 ผู้นำรัฐบาลและกองทัพไม่เพียงปฏิเสธว่าเป็นผู้กระทำความรุนแรง แต่ยังกล่าวหาว่าผู้ชุมนุมเป็นผู้ทำความรุนแรงและติดอาวุธ

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นว่าความทรงจำเกี่ยวกับ 6 ตุลาคม 2519 ถูกช่วงชิงความหมายตั้งแต่การเป็นความทรงจำระยะใกล้หลังเหตุการณ์ไม่นาน ความขัดแย้งในการตีความเหตุการณ์ทำให้ภาพจำเกี่ยวกับ 6 ตุลาคม 2519 แตกต่างกัน ในด้านหนึ่ง 6 ตุลาคม 2519 คือการจัดการกับภัยคอมมิวนิสต์ แม้แต่การรัฐประหารปี 2549 คณะรัฐประหารก็มองความขัดแย้งทางการเมืองในช่วงเวลาดังกล่าวเหมือนกับเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 โดยใช้แม่แบบในการจัดการปัญหาแบบเดียวกัน หากมองในแง่นี้ ความทรงจำเกี่ยวกับเหยื่อผู้ถูกกระทำ หรือการจำเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ในฐานะอาชญากรรมที่รัฐกระทำต่อประชาชนก็เลือนหายไป ในอีกด้านหนึ่ง หลังการสลายการชุมนุมเดือนพฤษภาคมปี 2553 ก็มีการตีความว่าเหตุการณ์ดังกล่าวเหมือนกับเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ในแง่ที่ว่าเป็นอาชญากรรมที่รัฐกระทำต่อประชาชน นอกจากนี้ สิ่งที่น่าสนใจคือการใช้สื่อดิจิทัลเป็นแหล่งรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519

ข้อมูลเหตุการณ์และความทรงจำ 6 ตุลาคม 2519 ต่างกระแสนที่สร้างโดยรัฐ และรื้อฟื้นโดยกลุ่มนักเคลื่อนไหวดังที่ได้รวบรวมมานี้ ผู้วิจัยจะนำไปใช้พิจารณาความทรงจำ 6 ตุลาคม 2519 ที่นำเสนอในนวนิยายไทยหลังเหตุการณ์ทางการเมืองปี 2553 เพื่อวิเคราะห์ให้เห็นถึง 1) ความทรงจำ 6 ตุลาคมที่ปรากฏในนวนิยายที่นำมาศึกษา 2) กลวิธีทางวรรณศิลป์ในการนำเสนอและสร้างความทรงจำเกี่ยวกับ 6 ตุลาคม และ 3) จะพิจารณาปรากฏการณ์การรื้อฟื้นความทรงจำ 6 ตุลาคม 2519 ในนวนิยายกับบริบททางการเมืองหลังเหตุการณ์ทางการเมืองในปี 2553 ดังจะอภิปรายต่อไปในบทที่ 4

บทที่ 4

ผลการวิจัยและอภิปรายผล

4.1 นวนิยายความทรงจำ 6 ตุลาคม 2519 หลังเหตุการณ์ทางการเมืองปี 2553

นวนิยายไทยที่ตีพิมพ์หลังเหตุการณ์เดือนพฤษภาคมปี 2553 ที่ใช้ความทรงจำเกี่ยวกับเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 นำเสนอการเมืองไทยในปี 2553 ซึ่งผู้วิจัยคัดเลือกมาศึกษาได้แก่

1. ประวัติศาสตร์ของความเจ็บ ของ อติภพ ภัทรเดชไพศาล
 2. อนุสรณ์สถาน ของ วีรพงษ์ สุนทรฉัตรวัฒน์
 3. เนรเทศ ของ ภู กระดาษ
 4. หลงลืมสูญ ของ วิภาส ศรีทอง
 5. ดังนั้นจึงสิ้นสลาย ของ นิธิ นิธิวีรกุล
- แต่ละเรื่องมีเนื้อหาดังนี้

4.1.1 ประวัติศาสตร์ของความเจ็บ

ประวัติศาสตร์ของความเจ็บ เป็นผลงานของอติภพ ภัทรเดชไพศาล ตีพิมพ์ครั้งแรกในเดือนมีนาคม 2555 เนื้อหาของนวนิยายเรื่องนี้เล่าถึงเรื่องราวของอภิต นักประพันธ์ดนตรีประกอบละครที่เดินทางกลับบ้านเกิดที่จังหวัดนครสวรรค์ เพื่อค้นหาความจริงเกี่ยวกับโกเมศ อิศรา กวี นักเขียน และปัญญาชนผู้ลี้ภัยซึ่งผลิตงานเขียนออกในช่วงปี 2516-2519

การสืบหาโกเมศชักพาให้อภิตเข้าไปเกี่ยวข้องกับคดีฆาตกรรมปริศนาโดยบังเอิญนั้น เป็นคดีฆาตกรรมเด็กชายกำพร้าคนหนึ่งซึ่งถูกแขวนคอก่อนที่ร่างจะได้ต้นมะขามใหญ่หลังวัด ทว่าหลังจากการค้นพบหลักฐานสำคัญที่กำลังจะให้อภิตเข้าใจในเงื่อนงำของคดีที่เกิดขึ้น ทว่าจู่ ๆ เรื่องราวทั้งหมดกลับวนซ้ำสู่จุดเริ่มต้นและดำเนินไปเสมือนว่าไม่มีเหตุการณ์ฆาตกรรมที่ต้นมะขามเกิดขึ้น คนทั้งชุมชนดูเหมือนจะหลงลืมเรื่องราวทั้งหมดไปเสียสิ้นราวกับไม่เคยมีคดีฆาตกรรมสะเทือนขวัญ ไม่มีสถานที่ปริศนาลึกลับ ไม่มีแม้กระทั่งตัวบุคคลคือเด็กกำพร้าและตาของเขาหลงเหลืออยู่

ในนวนิยายเรื่องประวัติศาสตร์ของความเจ็บนั้น แม้จะเป็นเรื่องเล่าที่เน้นไปที่ชีวิตของบุคคลซึ่งเข้าพัวพันกับคดีฆาตกรรมปริศนาที่มีนัยยะถึงเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 แต่เรื่องราวเชื่อมโยงกับเหตุการณ์การเมืองปัจจุบันในช่วงหลายปีที่ผ่านมา โดยเฉพาะเหตุการณ์สลายการชุมนุมกลุ่มแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ (นปช.) เมื่อวันที่ 13-19 พฤษภาคม

พ.ศ. 2553 ซึ่งมีการอ้างถึงช่วงเวลาดังกล่าวอยู่ในเนื้อเรื่องผ่านวันที่บนหน้าหนังสือพิมพ์โดยที่มีได้ระบุถึงเหตุการณ์ใด ๆ

หนังสือพิมพ์ฉบับนั้นเป็นฉบับวันอาทิตย์ที่ 16 พฤษภาคม 2553 เหมือนกับฉบับที่จิตตินเคยให้เขาไปดูแล้ว แต่ภาพกระต๊อบไฟไหม้ที่เขาเคยเห็นเป็นชาวหน้าหนึ่งกลับหายไป และถูกแทนที่ด้วยภาพอีกภาพหนึ่ง [...] (อดิภพ ภัทรเดชไพศาล, 2555, น. 198)

เหตุการณ์การชุมนุมของกลุ่ม นปช. ถูกกล่าวถึงในช่วงท้ายของเรื่อง ซึ่งเล่าถึงอดีตที่กลับมาใช้ชีวิตอีกครั้งที่กรุงเทพฯ หลังจากกลับจากต่างจังหวัดซึ่งเรื่องราววนกลับสู่จุดเริ่มต้นที่เหตุการณ์แปรเปลี่ยนไปแล้ว

เรื่องรุ่มรวยระหว่างกลุ่มผู้ชุมนุมกลางเมืองกับทางโรงพยาบาลยังคงเป็นประเด็นใหญ่ในรายการข่าว เขาคงไม่ไปแฉวนั้นแน่ ๆ (อดิภพ ภัทรเดชไพศาล, 2555, น. 242)

เหตุการณ์ที่อดีตพูดถึงคือเหตุการณ์ที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ซึ่งอยู่ใจกลางพื้นที่ชุมนุมของกลุ่มแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ (นปช.) ได้ถูกกลุ่มนปช. บุกค้นกลางดึกในวันที่ 29 เมษายน พ.ศ.2553 โดยเป็นการชุมนุมทางการเมืองเพื่อเรียกร้องให้รัฐบาลของนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ ยุบสภาและจัดการเลือกตั้งใหม่ ก่อนที่จะเกิดการสลายการชุมนุมที่แยกราชประสงค์ ระหว่างวันที่ 13-19 พฤษภาคม พ.ศ. 2553 ซึ่งรัฐบาลได้ส่งกำลังทหารเข้าปิดล้อมพื้นที่การชุมนุมบริเวณแยกราชประสงค์ การปะทะกันส่งผลให้มีผู้เสียชีวิตที่จำนวนและผู้กระทำความยังไม่ชัดเจนจนถึงปัจจุบัน

4.1.2 อนุสรณ์สถาน

อนุสรณ์สถาน เป็นผลงานของวีรพงษ์ สุนทรฉัตรวัฒน์ ซึ่งเข้าร่วมในโครงการผลิตรวบรวมวรรณกรรมจากการสัมภาษณ์ผู้ชุมนุมท้องถิ่น รุ่นที่ 2 ตีพิมพ์ครั้งแรกเดือนมีนาคมปี 2556 เนื้อเรื่องเล่าถึงเรื่องราวในครอบครัวของปาจิตต์ ตั้งแต่รุ่นตาของเขาในทศวรรษ 2490 มาจนถึงพ่อของเขาในช่วงทศวรรษ 2510 ซึ่งมีอดีตเข้าไปเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ความรุนแรงทางการเมือง และสุดท้ายคือตัวเขาในเวลาปัจจุบันซึ่งต้องถ่ายทอดความรู้สึกเกี่ยวกับอนุสาวรีย์รำลึกเหตุการณ์ถึงแดงทางภาคใต้

นวนิยายเชื่อมโยงเรื่องราวในอดีตตั้งแต่ก่อน 2500 กับปัจจุบันผ่านบันทึกของตัวละครต่าง ๆ โดยอ้างอิงสถานการณ์การเมืองปัจจุบันปี 2553 ในการเล่าถึงเรื่องราวของ “ผม” ที่ไปถ่ายทำสารคดีอนุสรณ์สถานถ้ำแดงที่จังหวัดพัทลุง

อย่างที่ผมบอกเล่าไปก่อนหน้านี้ ช่วงเดือนเมษายนของปีที่แล้วผมเดินทางไปทาสารคดีขึ้นหนึ่งที่จังหวัดพัทลุง แต่สารคดีชิ้นนั้นเพิ่งมีคิวออกอากาศในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ที่ผ่านมา ด้วยในห้วงเวลานั้นเกิดเหตุการณ์ล้อมปราบผู้ชุมนุมในเดือนเมษา-พฤษภา เนื้อหาของสารคดีเกี่ยวเนื่องถึงความรุนแรงที่รัฐกระทำต่อประชาชน รวมถึงโปรตุเกสเซอร์สั้งรื้อสิ่งตัดต่อใหม่บางจุด ทางสถานีจึงตัดสินใจเลื่อนสารคดีนี้ออกไม่มีกำหนดจนได้ออกอากาศในเดือนกุมภาพันธ์ (วีรพงษ์ สุนทรฉัตรวัฒน์, 2556, น. 110)

ในท้ายเรื่องยังปรากฏสมุดบันทึกของตาที่เขียนขึ้นในช่วงวันที่ 4-6 พฤษภาคม พ.ศ.2553 และบันทึกของแม่เริ่มตั้งแต่วันที่ 24 พฤษภาคม-1 กรกฎาคม พ.ศ. 2553 ช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงที่เกิดเหตุการณ์ขัดแย้งทางการเมืองไทยปัจจุบันอย่างรุนแรงและมีความสูญเสียเกิดขึ้นทั้งสองฝ่าย โดยเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2553 มีการสลายการชุมนุมของแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ (นปช.) บริเวณแยกราชประสงค์ นอกจากนี้วันที่แม่เสียชีวิตในวันที่ 23 มีนาคม พ.ศ.2554 ก็เป็นช่วงที่กลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยได้กลับมาชุมนุมอีกครั้ง บริเวณสะพานมอญและหน้าทำเนียบรัฐบาล จากกรณีความขัดแย้งไทย-กัมพูชาและกรณีโหวตโน ประสงค์ไม่ลงคะแนนในการเลือกตั้งครั้งใหม่

ในบันทึกของตาวันที่ 6 พฤษภาคม 2553 กล่าวพาดพิงถึงเหตุการณ์การเมืองปัจจุบันว่า “ช่วงนี้ฉันโมโหร้ายด้วย การบ้านการเมืองช่วงนี้ไม่ค่อยปกติ ของที่บ้านก็เพียงเท่านี้” (วีรพงษ์ สุนทรฉัตรวัฒน์, 2556, น. 85) ขณะที่บันทึกของแม่เล่าถึงเหตุการณ์ในปี 2553 ผ่านบทสนทนาของตากับผู้ใหญ่น้า

“ใช้ได้ที่ไหน กระชับพื้นที่ มันจะต่างอะไรกับสลายการชุมนุม” คุณพ่อพูด

“ก็จะไปต่างอะไรละลุง ประชาธิปัตย์เป็นแบบนี้มาตั้งแต่สมัยจอมพล ป. แล้ว ลุงจะไปหลงกับเขาอยู่ได้ตั้งนมตั้งนาน” สมศักดิ์พูด

“ก็ลองให้เลือกตั้งอีกทีสิ เอ็งคอยดูว่าข้าจะยังเลือกไอ้หน้าหล่อมัย...หน้อย ดีแต่พูด” (วีรพงษ์ สุนทรฉัตรวัฒน์, 2556, น. 171)

นวนิยายเรื่องนี้ได้กล่าวถึงรายละเอียดของเหตุการณ์ 253 อย่างเด่นชัด แต่เนื้อเรื่องโดยรวมกลับเชื่อมโยงเหตุการณ์พฤษภาคม 2553 เข้ากับ 6 ตุลาคม 2519 เพื่อพูดถึงการแปรเปลี่ยนความทรงจำ

4.1.3 เนรเทศ

นวนิยายเรื่อง *เนรเทศ* เป็นผลงานของภู กระจาดผา ตีพิมพ์เมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. 2557 เนื้อหาเล่าเรื่องของชายหนุ่มชาวอีสาน “สายชน ไชยปัญญา” กับ “โจ้” ซึ่งกำลังจะเดินทางไปส่งแม่และ “อุ่น” ลูกสาวของเขากลับบ้านที่ อ.ขุนหาญ จ.ศรีสะเกษ ในช่วงต้นเดือนพฤษภาคม ซึ่งประเทศไทยอยู่ในช่วงสมัยรัฐบาลนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ น้องชายและน้องสาวของสายชนซึ่งสัญญาว่าจะเอารถส่วนตัวมารับกลับติดงานจนไม่อาจปลีกเวลาไปด้วยได้ ทำให้เขาต้องพาแม่ และลูกสาวขึ้นรถประจำทาง โดยจะนั่งรถประจำทางจากศาลาริมทางนั้นไปลงในตัวเมืองชลบุรี นั่งรถจากชลบุรีไปหมอชิตใหม่กรุงเทพฯ แล้วก็นั่งรถทัวร์สู่ อ.ขุนหาญอีกต่อหนึ่ง ช่างยากลำบากและวุ่นวายไม่น้อยกว่าจะเดินทางไปถึง โดยมีวิญญาณของ “ล. ไชยปัญญา” ภรรยาที่เสียชีวิตเพราะการตกเลือดหลังจากคลอดลูกสาวคอยติดตามสายชนตลอดเวลา

เนื้อเรื่องดำเนินเรื่องอยู่ใน 1 วันที่สายชน ไชยปัญญา เดินทางกลับบ้าน แต่เรื่องราวกลับบอกเล่าประวัติศาสตร์ตั้งแต่ยุคอดีตมาจนถึงปัจจุบัน รวมถึงเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 และเหตุการณ์ทางการเมืองที่เกิดจากความขัดแย้งทางการเมืองช่วง 2549-2553

เขาพาทุกคนนั่งลงยังพื้นที่ว่างที่ได้จับจองแล้วซึ่งหันหน้าไปเผชิญกับซุ้มสำหรับพสกนิกรชาวไทยทุกหมู่เหล่าได้ลงนามเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถเนื่องในวโรกาสมงคลสมัยพอดี ซึ่งทั้งสายชน ล. อุ่น ยาของแกล และโจ้นั้น มีเพียงอุ่นเท่านั้นที่เคยลงชื่อไปแล้วเมื่อครั้งครูของแกลในชั้นอนุบาลได้เคยพาลงที่โรงเรียน ขณะที่สายชนและคนอื่น ๆ ยังไม่มีโอกาสได้ลงนามแต่อย่างใด

ภายในซุ้มเฉลิมพระเกียรติฯ กำลังมีคนสองสามคนต่อแถวลงนาม โดยมีทหารหาญสองนายถืออาวุธประจำกายกระบอกเล็กยาวเอ็มสิบหกด้ามะเมื่อนในอ้อมกอดที่รับผิดชอบเดินลาดตระเวนอยู่ภายในตัวอาคารเข้าไปยืนให้กำลังใจอยู่ใกล้ ๆ สองสามคนนั้น ทหารหาญที่ปฏิบัติหน้าที่อย่างห้าวหาญและเปี่ยมประสิทธิภาพเสมอมาอย่างหนักหน่วงอย่างที่เคยเป็นมาตลอดก่อนหน้านี้และหลายปีให้หลังนับจากรัฐประหาร ค.ศ. 2006 และการยาตราทัพเต็มอัตราศึกออกมาปราบปรามประชาชนใน ค.ศ. 2010 ที่ผ่านมา

ประชาชนจากต่างจังหวัดและในกรุงเทพฯ ที่ชุมนุมประท้วงต่อต้านรัฐประหารและรัฐบาลที่สืบทอดอำนาจของรัฐประหารและรัฐบาลที่สืบทอดอำนาจของรัฐประหาร และเพื่อแสดงการสนับสนุนระบอบประชาธิปไตย [...] แม้ว่า พ.ต.ท. ทักษิณและคณะรัฐบาลจะเสื่อมทรามต่ำช้า [...] แต่ประชาชนก็ยังมีสิทธิมีเสียงและสามารถวิพากษ์วิจารณ์ดำเนินการฟ้องร้องเอาผิดหรือจัดการได้อย่างค่อยเป็นค่อยไป อดทนอดกลั้นโดยเครื่องมือตามระบอบประชาธิปไตย [...] แต่เหมือนไม่มีใครจะใส่ใจในประวัติศาสตร์เหล่านั้น หรือถึงขั้นว่าประวัติศาสตร์การรัฐประหาร การปกครองโดยเผด็จการทหารไม่เคยปรากฏมาก่อนในประเทศไทยนั้นเลยในการรับรู้ของใคร ๆ

แม้จะอยู่ภายใต้รัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งแล้วก็ตาม ทว่าทหารหาญที่ออกลาดตระเวนก็ยังเข้มขันหนักหน่วงและไม่มีที่ท่าว่าจะบันเบาสร้างชาลงแต่อย่างใด (ภูกระดาฯ, 2557, น. 179-181)

ชะตากรรมของลูกอีสานพลัดถิ่นในนวนิยายเรื่อง*เนรเทศ* ที่เล่าผ่านเพียงห้วงสั้นของการใช้รถขนส่งมวลชนสาธารณะเพื่อเดินทางกลับบ้าน จึงไม่ได้มีความหมายเพียงการเดินทางเท่านั้น แต่ยังตั้งคำถามต่อระบบโครงสร้างอำนาจของสังคมไทยนับแต่อดีตจนถึงปัจจุบันผ่านเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์และการเมืองปัจจุบัน

4.1.4 *หลงลืมสูญ*

หลงลืมสูญ เป็นผลงานของวิภาส ศรีทอง ตีพิมพ์เมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. 2558 โดยเล่าถึงชีวิตของผู้ชาย 2 คนที่แม้จะมีวิถีที่แตกต่างกัน แต่กลับต้องมาเกี่ยวข้องกันระหว่างสถานการณ์รุนแรงทางการเมืองปี 2553 ผู้ชายคนแรกคือ “วิทย์” นักศึกษาแพทย์ที่ตัดสินใจติดสินใจยุติการเรียนลงกลางคัน และกำลังกลับมาเรียนต่อเฉพาะทาง เขามีความใฝ่ฝันลึก ๆ ที่จะป็นนักเขียน ผู้ชายอีกคนคือ “ปกรณ์” มัณฑนากรหนุ่มใหญ่ที่ถูกเด็กรุ่นใหม่ ๆ มีผลงานแซงหน้า จนทำให้ปกรณ์กังวลถึงสถานะการงานของตนเอง และเริ่มบ่อบัดความรู้สึกตัวเองด้วยการเดินไปเรื่อย ๆ และเริ่มแปรตัวเองจากการเดินไปเรื่อย ๆ ยามค่ำคืน สู่การก่ออาชญากรรมที่ทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ โดยเฉพาะกับชนชั้นล่างที่มาร่วมชุมนุมทางการเมือง

บริบททางการเมืองของนวนิยายทั้งเรื่องคือช่วงเมษายน-พฤษภาคมปี 2553 ซึ่งมีการชุมนุมของกลุ่มนปช. ในบริเวณต่างๆ ที่เป็นย่านธุรกิจการค้าของกรุงเทพฯ กระทั่งกระทั่งถึงวิถีการใช้ชีวิตของคนกรุงเทพฯ หลายกลุ่มและธุรกิจในบริเวณนั้น เหตุการณ์ช่วงนี้ถูกเชื่อมโยงกับ 6 ตุลาคม 2519 ผ่านตัวละครวิทย์ที่เกิดความฉงนสงสัยและพยายามหาคำตอบด้วยการเข้าไปมี

ประสบการณ์ในการชุมนุม ขณะที่พ่อของปรกรณ์คืออดีตนายทหารที่มีบทบาทสำคัญในการปราบปรามนักศึกษาในปี 2519 ส่งผลต่อมุมมองของเขาต่อผู้ชุมนุมในปี 2553

หลายวันผ่านล่วงเลยไป บรรยากาศและภาพจริงของความรุนแรงที่วิทย์ประสบโดยตรงยังติดตรึงความรู้สึก แม้เหตุการณ์ไม่เดือดระอุถึงขั้นเลือดตกยางออก แต่เขาก็สัมผัสได้ถึงความเกลียดชังที่ควอดจนแทบจับต้องได้ ความมาดร้ายที่สำแดงออกมาอย่างฉาดฉาน สีหน้าท่าทางอันเปล่งรังสีของไฟโทสะพร้อมจะจัดการอีกฝ่ายให้สมแค่นทั้งหมดนี้ส่งผลกระทบต่อความรู้สึกและสร้างความฉงนให้แก่วิทย์ไม่น้อย มันดาลใจให้เขาหันมาค้นและทบทวนเรื่องที่ได้อ่านละเอียดจริงจังขึ้น เขาเพ่งพินิจรูปในหนังสือบันทึกประวัติศาสตร์ที่เพิ่งดูจบไปหยก ๆ เมื่อวันก่อน รูปถ่ายที่กล่าวขวัญและแพร่หลายซึ่งผ่านตาเขาหลายครั้งหลายคราโดยไม่รู้สึกอะไรกับมันมากนัก นอกจากดูน่าอานาถและน่ากลัว โดยที่ไม่เข้าใจความหมายเหตุผลที่มา แต่เหตุการณ์ที่เพิ่งบังเกิดขึ้นอย่างใกล้ชิดดูเหมือนช่วยลับใจเขาให้มีความรู้สึกไวยิ่งต่อเรื่องนี้ (วิภาส ศรีทอง, 2558, น. 273)

การผจญภัยของตัวละครทั้งสอง คือวิทย์และปรกรณ์ ในเหตุการณ์การเมือง 2553 ด้วยประสบการณ์ที่แตกต่างกัน ทำให้นวนิยายเรื่องนี้อธิบายเหตุการณ์สามารถกล่าวถึงเหตุการณ์การเมือง 2553 และเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ด้วยความหมายเดียวกันคือการลบเลือนความทรงจำ

4.1.5 *ดังนั้นจึงสิ้นสลาย*

นวนิยายเรื่อง *ดังนั้นจึงสิ้นสลาย* เป็นผลงานของนิธิ นิธิวีรกุล ตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2558 เนื้อเรื่องนำเสนอเรื่องราวของตัวละครที่สัมพันธ์กับความเปลี่ยนแปลงทางสังคมการเมือง โดยย้อนไปถึงช่วงปี 2490 และเหตุการณ์รัฐประหารที่เกิดขึ้นตลอดประวัติศาสตร์การเมืองไทยร่วมสมัย มาจนถึงการสลายการชุมนุมในปี 2553 และการรัฐประหารในปี 2557 เรื่องราวทั้งหมดเป็นประวัติของชอบ อนุจारी โดยสื่อผ่านอนุทิน บันทึก จดหมาย อีเมล ของตัวละครต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กับชอบ อนุจारी

นวนิยายเปิดเรื่องด้วยบันทึกของต้น เพื่อนของชอบ อนุจारी เขียนเล่าถึงเอกสารชิ้นต้นเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของครอบครัวชอบ อนุจारी อันประกอบด้วยอนุทินของยายที่ชื่อลออ และของแม่ที่ชื่อโมรา จดหมายโต้ตอบระหว่างโมรากับมุกพีร์หัสที่เป็นคนรักของเธอ ซึ่งหนีเข้าป่าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยหลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 นอกจากนี้ยังมีต้นฉบับนวนิยายขนาดสั้นของชอบ อนุจारी และบันทึกของชอบ อนุจारी ที่เขียนไว้ก่อนทำอัตวินิบาตกรรม รวมถึง

อีเมลตอบโต้ระหว่างพิมพ์กับชอบอนุจารี และระหว่างชอบ อนุจารี กับต้น เอกสารเหล่านี้ถูกส่งให้ต้น หลังจากที่ชอบ อนุจารี ได้กระทำอัตวินิบาตกรรมเมื่อวันที่ 5 ธันวาคม ปี 2557 ขณะอายุได้ 34 ปี ซึ่งเหตุการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นหลังจากเหตุการณ์ คสช. ทำรัฐประหารเมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 2557 เพียง 6 เดือน ตำรวจได้นำเอกสารเหล่านี้มามอบให้ต้นตามความต้องการและที่อยู่ในเอกสารที่ชอบ อนุจารี ระบุไว้

ในการพยายามเข้าใจความเศร้าที่ทำให้ ชอบ อนุจารี ตัดสินใจฆ่าตัวตายคืนวันที่ 5 ธันวาคม ด้วยการเชือดข้อมือตัวเองในอ่างอาบน้ำของโรงแรมเก่าแก่แห่งหนึ่งบนถนนสามเสน ผมจำเป็นต้องอธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างผมกับเขาในช่วงเวลาก่อนหน้านี้ ภายหลังจากที่กลายเป็นการจบสิ้นรัฐบาลที่มาจากเลือกตั้ง ผมกับเขา—กล่าวอย่างสัตย์ซื่อแล้วเราเห็นต่างโดยสิ้นเชิงในเรื่องรัฐประหารครั้งล่าสุด แม้ว่าเราจะเคยเห็นตรงกันในปี 2549 กระทั่งการเข่นฆ่าในเดือนพฤษภาคมอีกสี่ปีต่อมาที่ส่งผลให้มีคนตายอย่างน้อย 98 ศพ [...] (นิธิ นิธิวีรกุล, 2558, น. 21)

นวนิยายการที่ชอบ อนุจารี ทำอัตวินิบาตกรรมในวันที่ 5 ธันวาคม 2557 หลังการรัฐประหารโดย คสช. ราว 6 เดือน เป็นความตั้งใจของตัวละครอันเป็นผลจากความแตกสลายของตัวตนที่ประกอบสร้างขึ้นจากความศรัทธา แต่การค้นพบความจริงทั้งเกี่ยวกับตัวเขาและสถานการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองทำให้เขาไม่อาจดำรงอยู่ได้อีกต่อไป

จากเนื้อเรื่องของนวนิยายทั้ง 5 เรื่องนี้ สามารถเห็นได้ถึงการนำเสนอ เหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 โดยเชื่อมโยงกับสถานการณ์การเมืองปัจจุบันหลังเหตุการณ์พฤษภาคม 2553 โดยผู้แต่งนำความทรงจำจากเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 เป็นเครื่องมือในการสื่อสารถึงเหตุการณ์พฤษภาคม 2553 แทนการกล่าวถึงเหตุการณ์ดังกล่าวโดยตรง หรือในอีกด้านหนึ่งคือ ผู้แต่งทั้งต้องการกล่าวถึงทั้งสองเหตุการณ์อย่างคู่เคียงกัน

4.2 ความทรงจำ 6 ตุลาคม 2519 ในนวนิยาย

นวนิยายทั้ง 5 เรื่อง ต่างอ้างถึง 6 ตุลาคม 2519 ด้วยลักษณะและกลวิธีที่แตกต่างกัน แต่กล่าวได้ว่าทั้ง 5 เรื่อง บันทึกและถ่ายทอดความทรงจำเกี่ยวกับเหตุการณ์ดังกล่าวร่วมกันในบางประการ หรือหลายประการ โดยความทรงจำที่ถูกบันทึกและถ่ายทอดผ่านนวนิยายมีลักษณะพิเศษ

กล่าวคือ นวนิยายมีบทสนทนากับ 6 ตุลาคม 2519 ในความทรงจำทางการเมืองอันหมายถึง ความทรงจำที่อยู่ในเรื่องเล่ากระแสหลักของชาติ โดยเฉพาะความทรงจำที่ถูกใช้ประโยชน์โดยกลุ่มชนชั้นนำทางการเมืองที่มีอำนาจในการเขียนประวัติศาสตร์ชาติ (Misztal, 2003, p. 160) นวนิยายกลุ่มนี้ทั้งผลิตซ้ำ ขยายความ ทำลายความทรงจำทางการเมืองว่าด้วย 6 ตุลาคม 2516 รวมทั้งบอกเล่าอดีตที่ไม่ถูกเล่า โดยเชื่อมโยงความทรงจำ 6 ตุลาคม 2519 เข้ากับมิติทางอารมณ์ความรู้สึกมากกว่าที่จะมุ่งเน้นความเที่ยงตรงทางประวัติศาสตร์ ความทรงจำที่ปรากฏในนวนิยายอธิบายโดยลำดับได้ดังนี้

4.2.1 ภาพความรุนแรง

เหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 เป็นเหตุการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองครั้งสำคัญ of สักคมไทย ธนศ อภรณ์สุวรรณ (2539, น. 3-4) อธิบายว่า หากให้นิยาม 6 ตุลาคม 2519 ในสารานุกรมการเมืองไทยสมัยใหม่แล้ว จะเขียนว่า เป็นวันที่เกิดการล้อมปราบนักศึกษา นัสนันที่กำล้ง ชุมนุมนประท้วงการกลับเข้าประเทศของจอมพลถนอม กิตติขจร อย่างสงบอยู่ในสนามฟุตบอลมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ด้วยวิธีการรุนแรง การใช้ความรุนแรงกระทำโดยประชาชนฝ่ายขวา และหน่วยปฏิบัติการพิเศษไปถึงกำล้งตำรวจส่วนหนึ่ง แล้วตามมาด้วยการประกาศยึดอำนาจรัฐโดยคณะทหารในนามของคณะปฏิรูปการปกครอง ความรุนแรงจึงเป็นสิ่งที่ผู้คนจำนวนมากเมื่อนึกถึง 6 ตุลาคม 2519

การที่ 6 ตุลาคม 2519 ถูกจดจำในฐานะเหตุการณ์ทางการเมืองที่รุนแรงที่สุดครั้งหนึ่งที่มนุษย์จะกระทำต่อนันันได้เกิดจากการกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐเท่านั้น แต่คือการกระทำรุนแรงของเหล่ามวลชนที่เข้าทำร้ายนิสิตนักศึกษาและประชาชนในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และสนามหลวงในรูปแบบที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน เช่น การทุบตี การลากศพไปกับพื้น การเผาเน้งยาง การแขวนคอและฟาดด้วยเก้าอี้ การใช้ไม้ตอกอก เป็นต้น อย่างไรก็ตาม นวนิยายมิได้กล่าวถึงภาพความรุนแรงเหล่านี้โดยตรง เพียงแต่อ้างอิงจากหลายสิ่งหลายอย่างในนวนิยายแต่ละเรื่อง

นวนิยายที่เอ่ยถึงภาพความรุนแรงของเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 อย่างชัดเจนที่สุดในบรรดานวนิยาย 5 เรื่องนี้ คือ *หลงลบสึมสูญ* ภาพความรุนแรงของ 6 ตุลาคม 2519 ปรากฏขึ้นจากการที่วิทย์หันมาสนใจเหตุการณ์ทางการเมืองในอดีตด้วยการอ่านหนังสือเกี่ยวกับ 6 ตุลาคม 2519 รวมทั้งหนังสือภาพที่ทำให้เขาได้เห็นภาพความรุนแรงของเหตุการณ์ดังกล่าว

[...] รูปถ่ายของร่างไร้วิญญาณของชายหนุ่มผู้ถูกแขวนคอจากต้นไม้ ชายในชุดซาฟารี กระหิณกระหือรือร้างเก้าอี้ฟาดใส่ ท่ามกลางคนมุงดูอ้อมกันรอบด้านซึ่งมีเด็ก ๆ ปะปน

อยู่ด้วย หลายคนมองดูอย่างหลากหลาย บางวงหน้าปรากฏรอยยิ้ม หัวเราะครื้น เบ่งตามองระทึก บางสีหน้าหวาดหวั่น ตะลึงงัน หลายอารมณ์แสดงออกมาละเล้ากันไป

ตอนเพิ่งดูแรก ๆ วิทย์วิ่งเวียนไปกับสภาพสยดสยองอันฝันส้านักเหลือประดาความหยาบช้าที่เห็นตกตะกอนหมื่นแสนลงใจเขา วิทย์มีนตึงต่อรอยยิ้มและอาการร่าเริงของคนเหล่านั้น จนสัปดาห์เขาต้องลุกจากเก้าอี้ ละลายตาและความคิดสักระยะ ครั้นหวนกลับมาที่รูปภาพอีกที คราวนี้เขาพยายามอ่านสีหน้าท่าทางของผู้คนในรูปถ่ายอีกครั้ง ชมใจไม่ใช่อารมณ์ต่วนตัสสิน (วิภาส ศรีทอง, 2558, น. 273-274)

ความรุนแรงของเหตุการณ์ได้เกิดจากการกระทำรุนแรงเท่านั้น แต่ยังเกิดจากความเพิกเฉยต่อความรุนแรง และความรู้สึกถึงสถานการณ์ความรุนแรงนั้น นวนิยายต่อยอดความรุนแรงเช่นนี้ด้วยการบรรยายถึงวิทย์ที่เพิ่งพิจารณาภาพเดิมซ้ำอีกครั้ง

คืนนั้นวิทย์เปิดหนังสือเล่มเดิม ดูภาพเก่าที่ยังคาใจอีกคำรบ เคาะสันหนังสือกับโต๊ะไปพลางเขม่นจ้อง จำกัดสายตาไว้ที่คนมุงดู หนนี้ภาพถ่ายสะตุความรู้สึกอีกแบบ จดพาเขาไปยังอีกทิศทางหนึ่ง เขาส่องแว่นขยายมองดูใบหน้าเด็กชายสองคนยืนเคียงกันตรงแถวหน้าเยื้องไปทางขวา เด็กคนหนึ่งยืนถ่างขาเท้าเปล่า ยิ้มแป้น แต่มือประสานเค้นเคียดในระดับหัวหนาว อีกคนเผยอริมฝีปากกึ่งยิ้ม สองมือเกร็งจับขอบกางเกงไว้แน่น ทูกวงหน้าของคนมุงมีสิ่งที่เหมือนกันคือดวงตาที่เบิกโตด้วยแววอยากรู้อยากเห็นอันไม่อาจห้ามใจ ขณะเดียวกันมือของพวกเขาก็เกร็งเคียด แสดงถึงการเตรียมพร้อม หมายต้องยึดเหนี่ยวอะไรสักอย่างเอาไว้ ชายหนุ่มจับยึดไหล่ตัวเองด้วยอิริยาบถแปลกตา คนถัดมากอดอกแน่น อีกคนหนึ่งเท้าสะเอวก็จริง แต่ไม่ใช่ลักษณะทำท่าย หากเป็นการตั้งท่ารับมือ ทุกคนเกร็งร่าง ยืนถ่างขา ฝ่าเท้าตรึงแน่นกับพื้น คล้ายกับว่าพวกเขากำลังมองคลื่นยักษ์ที่เคลื่อนกระชั้นเข้ามาโถมใส่อย่างรุนแรงด้วยความหลงใหล ทุกอย่างจวนตัวไม่เหลือเวลาสำหรับการใช้สติไตร่ตรอง ต่างถูกดูดกลืนด้วยความอยากรู้อยากเห็นท่วมท้น (วิภาส ศรีทอง, 2558, น. 276)

ในปัจจุบันบทของนวนิยาย *หลงลบลิ้มสูญ* ความรุนแรงของเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ถ่ายทอดผ่านฉากความคิดคำนึงของวิญญาณของวิทย์ถึงการชันสูตรศพผู้เสียชีวิตซึ่งมีถ้อยคำบ่งชี้ให้นึกกันว่าเสียชีวิตในเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ซึ่งแสดงให้เห็นการกระทำรุนแรงที่เกิดขึ้น

วิทย์ใช้เวลาเป็นปีเศษกับเหยื่อผู้เคราะห์ร้ายในถ้ำมาซึ่งอยู่ในสภาพยับเยินจนเวทนาหญิงสาวผมสั้นเต๋อ หญิงสาวผมตัดสั้นสวมชุดนักศึกษา มีรอยกะโหลกยุบตรงขมับ ขวาพร้อมบรอยแตกฉกรรจ์ ลืมเลือดเห็นคางใต้กระจากตาที่ลืมโพลง เปลือกตาอีกข้าง หลุบปิดลงมาครึ่งหนึ่ง มีก้อนเลือดแห้งกรังตรงจมูก เห็นได้ชัดว่าถูกตีจนตายด้วยวัตถุหนัก มีเส้นสายใยผ้าติดคางในช่องปากและตามลิ้น [...] เขาพอจะจำได้ถึงเหตุการณ์ที่หญิงสาวโดนทำร้าย รู้ที่มา วันเวลา และสถานที่เกิดเหตุ (วิภาส ศรีทอง, 2558, น. 349)

เช่นเดียวกับอีกร่างหนึ่งของผู้ชายซึ่งคำบรรยายสื่อไปถึงร่างของผู้เสียชีวิตในภาพถ่ายภาพนั้น โดยขยายภาพความรุนแรงให้มากขึ้นกว่าที่ปรากฏในภาพถ่าย

วิทย์ทำงานไปเรื่อย ๆ ลืมเวลา ลืมตัวเอง ไม่เหลือความคิดใดในหัว อยากรู้ก็ตาม มีศพผู้เคราะห์ร้ายรายหนึ่งซึ่งพอได้เห็นทำเอาเขาวาบสะท้าน มันเขย่าใจเขาถึงราก ความละม้ายอันชวนขนลุก ชายวัยต้นยี่สิบ สภาพศพถูกกระทำทารุณโหดเหี้ยมอย่างยึดเยื้อทั้งก่อนและหลังเสียชีวิต จากบาดแผลบอกและระบุได้ว่าผู้ตายเสียชีวิตเพราะถูกยิงด้วยปืนเอ็มสิบหกเข้าที่ช่องท้องสามนัด กระสุนทะลุออกทางแผ่นหลังทั้งหมด มีรอยขีดและรอยถลอกตามเกลี้ยงเชือกเอียงขึ้นจากลำคอด้านหน้าไปยังท้ายทอย หนึ่งศีรษะฉีกขาด และมีรอยยุบแตกของกะโหลก ตามตัวและคอมีรอยฟกช้ำมากมายนับไม่ถ้วน ผลจากการตีฟาดด้วยวัตถุทึบหนัก ยังมีรอยฟันทงทั่วตัว รอยบุหรี่จี๊ดตามแขนขา รอบข้อมือมีวงจ้ำคล้ายถูกใส่กุญแจมือ ในช่องปากพบเศษดินและเส้นใยผ้า

แม้ใบหน้าแหลกยับเยิน ซ้ำยังบวมเป่งผิดรูป ยากจะระบุรูปพรรณและเอกลักษณ์ แต่วิทย์จำได้ทันที ภาพถ่ายประวัติศาสตร์ ชายหนุ่มนักศึกษาผู้ล่องลอยกลางภาพถ่ายท่ามกลางคนมุงดูมากมายรายล้อม แก้อ้อลอยเด่น

การเงี้ยวชั่ววินาที... (วิภาส ศรีทอง, 2558, น. 350-351)

ความรุนแรงของภาพการแขวนคอและฟาดด้วยเก้าอี้ยังเป็นความทรงจำที่ประทับในนวนิยาย *อนุสรณ์สถาน* เช่นกัน ในเรื่องนี้ ขาติ ฉัตรราชูฒิ พ่อของปาจิตต์เป็นหนึ่งในมวลชนผู้กระทำความรุนแรงในเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ผลกระทบจากเหตุการณ์เป็นความรุนแรงอีกแบบหนึ่งสำหรับเขา

ไม่ว่าเขาจะถูกผลักให้เป็นผู้ร้ายในหน้าประวัติศาสตร์ ก็ยังไม่เจ็บปวดเท่าสิ่งที่กำลังเผชิญอยู่ เขาไม่ค่อยมีปัญหาเกี่ยวกับการจัดการอดีตของตัวเอง และมักมองคนที่จมอยู่กับอดีตเป็นคนน่าสมเพช นี่ไม่ใช่การเยาะหยัน แต่เขารู้สึกเช่นนั้น กล่าวให้ตรงกว่านี้ เขาสงสารคนที่จมอยู่กับอดีต เพื่อนฝูงหลายคนที่อยู่ร่วมในประวัติศาสตร์หน้าเดียวกันต่างเจ็บปวดไปกับเหตุการณ์ครานั้น แต่เมื่อประวัติศาสตร์ได้จารึกแล้ว และมันจะติดตัวเขาไปจนวันตาย ดังนั้นเขาจึงบอกตัวเองเสมอว่าไม่มีอะไรต้องเจ็บปวด (วีรพงษ์ สุนทรฉัตรวัฒน์, 2556, น. 152)

แม้ว่าเขาจะยืนยันปฏิเสธการจดจำเหตุการณ์นั้น แต่ในการบรรยายในหน้าต่อมา การเปรียบเทียบความรู้สึกเจ็บปวดจากการรับรู้ความจริงของภรรยากับการถูกเก้าอี้ฟาดก็ยืนยันถึงความรุนแรงของเหตุการณ์ที่ฝังอยู่ในจิตใจ

ขณะตัดสินใจเริ่มอ่าน ไม่ใช่ไม่อยากจะอ่าน ความจริงเขาอยากอ่านมันมาก ตัวหนังสือเหมือนยั่วชวนให้อ่าน แต่ก็กลัวว่าตัวหนังสือเหล่านั้นจะโบยตีเขา เขากลัวว่าอดีตจะชุดเอาชีวิตที่ผ่านมาเงื้อง่าฟาดใส่ ซึ่งชีวิตในวัยหกลีบเอ็ดของเขา ไม่ต่างจากศพที่ถูกแขวนค้ำไว้กับกิ่งไม้ (วีรพงษ์ สุนทรฉัตรวัฒน์, 2556, น. 155)

ใน *ดังนั้นจึงสิ้นสลาย* ความรุนแรงในเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ถูกนำเสนอให้เห็นเป็นภาพที่ชอบ อนุจารี ได้รับรู้ เขabanทิกภาพนั้นไว้ในบันทึกก่อนการฆ่าตัวตายของเขา

คุณมองไปรอบ ๆ เป็นบ้านไม้ คุณบอกได้จากฝาเรือนและบานหน้าต่างที่ถูกปิดตาย ซึ่งคุณรู้หลังจากเดินไปลองเปิดดูแล้ว นอกจากนี้ ในห้องยังประดับไปด้วยรูปและหนังสือพิมพ์ที่ใส่กรอบติดตรึงกับผนัง ส่วนมากเป็นข่าวทหารเสียชีวิตจากการสู้รบ ข่าวใหม่และเก่าผสมปนเปกันผนังทั้งสี่ด้าน แต่ผนังด้านหนึ่งหลอกหลอนคุณด้วยภาพคนตายในอิริยาบถต่าง ๆ ในสภาพอันทุเรศทุรัง ทั้งรูปเก่า รูปใหม่ มีทั้งรูปคนที่ถูกแขวนบนต้นไม้แล้วถูกตีด้วยเก้าอี้ มีทั้งรูปศพที่นอนเกลื่อนบนพื้น มีผู้ชายยืนคร่อมในอากัปกริยาของคนที่กำลังจะตอกลิ้ม และมีทั้งรูปศพที่ถูกลากไปบนพื้น คุณมองรูปต่าง ๆ ด้วยความสะอิดสะเอียนจนเกือบขย้อน ทว่าไม่มีสิ่งใดทะลักออกมาจากความว่างเปล่า (นิธิวีรกุล, 2558, น. 274)

ส่วนตัวละครที่อยู่ในเหตุการณ์เป็นแต่เอ่ยรำลึกย้อนความทรงจำ

6/10/20

ครบรอบหนึ่งปีเหตุการณ์ที่น่าเศร้าที่สุดครั้งหนึ่งในชีวิต เป็นทั้งเหตุการณ์ที่น่าเศร้าและน่าอัปยศในเวลาเดียวกัน [...]

ฉันรู้สึกว่าชีวิตมีแต่เรื่องให้พลาดพลั้งในบางโอกาสเมื่อเรามองย้อนกลับไป คงจะด้วยเหตุผลนี้ ทำให้ฉันนึกอยากเขียนบันทึกขึ้นมาในที่สุด ฉันอยากทบทวนตัวเองเหมือนกันนะว่า ถ้าวันที่ 6 ตุลาคม ปีที่แล้ว ฉันกับพี่มุกไม่โดดจากเรือว้ายเข้าไปฝั่งศิริราช เราคงมีสภาพไม่ต่างจากจารุพงษ์และวิจิตชัย หรืออาจเลวร้ายยิ่งกว่า โดยเฉพาะกับพี่มุก (นิธิ นิธิวีรกุล, 2558, น. 103-104)

ความรุนแรงจึงเป็นโศกนาฏกรรมที่โดดเด่นที่สุดในการบันทึกความทรงจำ 6 ตุลาคม 2519 ในนวนิยายกลุ่มนี้ ภาพความรุนแรงเป็นภาพที่ทรงพลัง และทำให้ความทรงจำจากเหตุการณ์ดังกล่าวกลายเป็น “สิ่งดึงดูดสายตา” (spectacle) ประเด็นที่น่าสนใจคือ โศกนาฏกรรมในนวนิยายที่วาดภาพความรุนแรงขึ้นใหม่สอดคล้องกับงานศิลปะแขนงอื่นที่ทำหน้าที่บันทึกความทรงจำ 6 ตุลาคม 2519 เป็นต้นว่า จิตรกรรม ศิลปะสื่อผสม และภาพยนตร์ (Musikawong, 2006) ความรุนแรงเป็นภาพที่ถูกเล่า เสนอซ้ำ หรือตอกย้ำในนวนิยายสัมพันธ์กับการปราบปราม การเข้าป่า และความขัดแย้งทางอุดมการณ์ดังที่จะได้อธิบายต่อไป

4.2.2 การปราบปรามและการเข้าป่า

6 ตุลาคม 2519 ถูกจดจำอย่างมากในแง่ของเหตุการณ์การปราบปรามนิสิตนักศึกษาประชาชน อันนำไปสู่การหนีเข้าป่าเพื่อหลบภัยทางการเมือง และไปร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.)

ทว่าจากการศึกษาของธงชัย วินิจกุล ในหนังสือ 6 ตุลา ลืมไม่ได้ จำไม่ลง นั้นความคิดดังกล่าวสอดคล้องกับมุมมองของฝ่ายขวาที่ธงชัยศึกษา นั่นคือ มุมมองที่ว่า 6 ตุลาคม 2519 เป็น “การทำความชั่วโหด” (ธงชัย วินิจจะกุล, 2558, น. 138) ผู้กระทำซึ่งเป็นฝ่ายขวาไม่ว่าจะเป็นกระหังแดง นวพล หรือลูกเสือชาวบ้าน มองว่าสิ่งที่ตัวเองกระทำนั้นคือการปกป้องชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ทว่าเมื่อเวลาเปลี่ยนไป คนในสังคมไทย หรือความทรงจำของคนในสังคม เมื่อมองย้อนกลับไปในเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ก็ไม่ได้ยกย่องชื่นชมคนกระทำการล้อมปราบนักศึกษาในครั้งนั้นว่าเป็นวีรกรรมอีกต่อไป โดยมองว่าเป็นเรื่องที่น่าละอายหรือผิดพลาด หรือความรุนแรงโดยรัฐ

นวนิยายที่นำมาศึกษาเลือกหยิบเหตุการณ์ที่เคยใช้ในการปราบปรามและการเข้าป่ามาเชื่อมโยงเรื่องราวในนวนิยายเข้ากับเหตุการณ์ 6 ตุลาคม แต่ต่างแง่มุมในลักษณะเช่นนี้กัน

ในเรื่อง *เนรเทศ* การอ้างอิงถึง 6 ตุลาคม มีลักษณะเรื่องเล่าด้วยลีลาราวกับเรื่องเล่าประวัติศาสตร์ทางการ แลดูเรียบง่ายและให้ข้อเท็จจริง แต่แฝงการจดจำ 6 ตุลาคม 2519 ในภาพของความรุนแรง

รัฐบาลนายธานินทร์ที่ขึ้นมาใช้อำนาจหลังจากการรัฐประหาร ค.ศ. 1976 การรัฐประหารเพื่อหยุดยั้งการเฟื่องฟูของฝ่ายสังคมนิยมและขบวนการนิสิตนักศึกษาที่กำลังฟื้นตัวกลับมาเจ็ดครั้งด้วยอานิสงส์ของเหตุการณ์เดือนตุลาคม ค.ศ. 1973 แต่ก็ต้องถูกกำราบลงอีกครั้งในอีกไม่กี่ปีต่อมาด้วยการปลูกปั่นตั้งองค์กรฝ่ายขวาขึ้นมาคุกคามอย่างเช่นกลุ่มกระต๊ากแดง กลุ่มนวพล กลุ่มลูกเสือชาวบ้าน ชมรมวิทยุเสรี ชมรมแม่บ้าน ทั้งได้ข่าวประกาศโจมตีทำลายภาพลักษณ์เพื่อปูทางไปสู่การปราบปรามอันพรึ่นสยองแสดงในเดือนตุลาคม ค.ศ. 1976 จนนำไปสู่การทำรัฐประหารอีกครั้งของกลุ่ม พล.ร.อ. สัจด์ ชะลออยู่ และกลุ่มของ พล. อ. เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ (ภู กระดาษ, 2557, น. 192)

ในเรื่อง *ดังนั้นจึงสิ้นสลาย* นำเสนอมุมมองต่อเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 จากต่างแง่มุม ด้านหนึ่งคือความทรงจำของผู้ถูกระทำคือโมราและมุกซึ่งอยู่ในเหตุการณ์การล้อมปราบนักศึกษาที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และต้องหนีออกจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มุกเลือกเข้าป่าไปร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย โมราได้รับการช่วยเหลือจากนายทหารยศร้อยเอกชื่อจุมพลช่วยเหลือให้รอดชีวิตจากเหตุการณ์ครั้ง จดหมายฉบับแรกของมุกที่เขียนจากป่าถึงโมรา ลงวันพฤหัสบดีที่ 23 พฤศจิกายน 2519 หลังจากเกิดเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 เพียงเดือนเศษ บอกเล่าชีวิตในป่าและความไฝฝืนถึงสังคมที่ดีขึ้น

คิดถึงโมรามาก ๆ จ๊ะ หวังว่าน้องรักของพี่จะสบายดี ไม่ต้องห่วงทางนี้ พี่กับคนอื่น ๆ จะร่วมสร้างสังคมที่ดีขึ้นในอนาคตให้ได้ สังคมที่ทุกคนมีแต่ความเท่าเทียม ไม่มีชนชั้น ไม่มีอคติ และการเหยียดหยามค่านิยมใด ๆ ที่แตกต่างไปจากตนเอง (นิธิ นิธิวีรกุล, 2558, น. 86)

การเข้าป่าของนักศึกษาหลัง 6 ตุลาคม ถูกจดจำในฐานะเงื่อนไขที่ทำให้ให้นักศึกษาจำนวนมากหนีเข้าป่าและต่อสู้กับรัฐบาลไทย กลายเป็นสงครามระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐกับพคท. และประชาชนที่เห็นต่าง และความผิดหวังและความทรงจำบาดแผลจากการเข้าป่าก็เป็นสิ่งที่ติดตามต่อเนื่องมา ดังจดหมายของโมราที่เล่าถึงความไม่ลงรอยทางความคิดในขบวนการนักศึกษา กับ พคท.

ฐานที่มั่นของพวกเราเริ่มลงตัวและเข้าที่เข้าทางแล้ว พี่จึงมีเวลาเขียนจะหมายมาหาโมเป็นยังงัยบ้าง สบายดีอยู่ใช่ไหม นี่ก็ใกล้จะครบปีกับเหตุการณ์ที่เลวร้ายในวันนั้นแล้วนะ แล้วก็ใกล้จะครบปีที่เรายังไม่ได้เจอหน้ากัน พี่คิดถึงโม ไม่คิดเลยนะว่าพี่จะเขียนออกไปได้ และไม่อายด้วย มารยะหลัง ๆ นี่พี่เริ่มแน่วแน่ในบางอย่าง ยิ่งเมื่อได้พูดคุยกับสหายคนอื่น ๆ ที่ไม่เห็นด้วยกับแนวทางพรรค พี่ยิ่งแน่ใจว่าตัวเองเริ่มเข้ากับพรรคและกลุ่มนำไม่ได้ กระนั้นด้วยเป้าหมายที่พี่หวังถึงวันที่เราได้อยู่ร่วมกัน ก็เหมือนเป็นสิ่งที่จุดรั้งให้พี่ยังอยู่กับพรรคและยินยอมทำตามทุกสิ่งที่ได้รับคำสั่งมา แม้บางคำสั่งจะทำให้พี่ขัดแย้งไรก็ตาม แต่พี่เชื่อในวันพรุ่งนี้ เพราะมันคือเหตุผลเดียวที่ทำให้พี่ยังอยู่ที่นี้ (นิธิ นิธิวีรกุล, 2558, น. 102-103)

นวนิยายเรื่อง *อนุสรณ์สถาน* บันทึกการปราบปรามนักศึกษาในเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ผ่านความทรงจำของตาที่บันทึกถึงการกระทำของตัวเองในอดีตว่า “ฉันคงไม่มีโอกาสได้ขึ้นไปถึงสวรรค์ชั้นฟ้าอย่างคนมีบุญเขาหรอก ก็ฉันนะทำบาปทำกรรมมาเสียมากมาย...” (วีรพงษ์ สุนทรฉัตรวัฒน์, 2556, น. 86) คือการรู้สึกผิดของตัวละครฝ่ายสร้างความรุนแรง โดยที่ก่อนหน้านี้ความทรงจำต่อการปราบปรามเหล่านักศึกษายังน่าภาคภูมิใจ

ในห้วงเวลา 2519-2520 ความทรงจำร่วมของประเทศจดจำว่าภาพความโหดร้ายป่าเถื่อนในเช้าวันนั้นคือภารกิจการป้องกันการล้นชาติ ความทรงจำชุดนี้เดินทางมาตอกย้ำความเชื่อของเลิศ แสงเรือโรจน์ว่าสิ่งที่เขาลงทุนลงแรงเป็นสิ่งถูกต้อง การทำร้ายร่างกายอาชญากรของประเทศยืนยันว่าสิ่งที่ชาติ ฉัตรวุฒิร่วมกระทำกับฝ่ายขวาในเช้าวันนั้นเป็นสิ่งจำเป็น (วีรพงษ์ สุนทรฉัตรวัฒน์, 2556, น. 86)

ขณะที่มุมมองของฝ่ายผู้ถูกกระทำถูกบันทึกไว้ในเรื่องในฐานะความทรงจำเลวร้ายต่อการปราบปรามประชาชน การปราบปรามของรัฐคือการกระทำที่ไม่ชอบ ดังในบทที่ 11 ประวัติศาสตร์กลับข้าง เล่าถึงธงชัย วินิจจะกุล อดีตนักศึกษาผู้ได้รับผลกระทบจากการปราบปราม

ในวันนั้น วันนี้ “เขาเลือกต่อสู้ในสงครามที่เพิ่งเริ่มต้นด้วยการศึกษาสิ่งที่เรียกว่าประวัติศาสตร์” (วีรพงษ์ สุนทรฉัตรวัฒน์, 2556, น. 115) สร้างความทรงจำใหม่แก่การปราบปรามนักศึกษาในวันที่ 6 ตุลาคม 2519

ประวัติศาสตร์กลับข้างส่งผลอย่างไรต่อคนรุ่นผม คนรุ่นใหม่ที่เกิดมาใช้ชีวิตเข้าสู่ระบบการศึกษา จนพลัดหลงเข้าไปในฝันปาประวัติศาสตร์ พวกเรามองเหตุการณ์ในเช้าวันนั้นอย่างไร เมื่อวันที่ 6 ตุลาคม เวียนมา หน้าเพชบุ๊คของผมเต็มไปด้วยสแต็ค: ‘เราไม่ลืม’ ‘เราไม่ลืมว่าใครฆ่าพี่เรา’ (วีรพงษ์ สุนทรฉัตรวัฒน์, 2556, น. 116-117)

การตระหนักรู้ของตัวละครทำให้เห็นว่าความทรงจำต่อการปราบปรามนักศึกษาที่เกิดขึ้นในวันที่ 6 ตุลาคม 2519 เป็นสิ่งแปรเปลี่ยนและแน่นอน การต่อสู้ของธงชัยในสนามรบใหม่นี้เองที่ส่งผลให้นวนิยายเรื่องต่าง ๆ หยิบยก 6 ตุลาคม 2519 มาสื่อความทรงจำเกี่ยวกับเหตุการณ์นี้อีกครั้งในต่างแง่มุม ทำให้ความทรงจำเกี่ยวกับ 6 ตุลาคม 2519 ในนวนิยายไม่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันนัก แม้จะพูดถึงเรื่องเดียวกันอยู่ก็ตาม

4.2.3 ความขัดแย้งทางอุดมการณ์

เหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ในนวนิยายเป็นถูกอ้างถึงเป็นจุดสำคัญของการเมืองไทย สะท้อนความขัดแย้งทางอุดมการณ์ทางการเมืองที่เข้มข้นในช่วงเวลาต่อมา ระหว่างอุดมการณ์ฝ่ายอนุรักษ์นิยมกับอุดมการณ์ฝ่ายเสรีนิยมและสังคมนิยมซึ่งดำเนินมาตั้งแต่ก่อนปี 2500 และทวีความรุนแรงและสุดโต่งในช่วง 3 ปีหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 กระทั่งแตกหักใน 6 ตุลาคม 2519 ดังเห็นจากอารมณ์ของประชาชนฝ่ายอนุรักษ์นิยมที่แสดงออกผ่านจดหมายลงวันที่ 23 ตุลาคม 2519 ที่มีไปถึง คอลัมน์ “สี่เสียด” ตอบสารพันปัญหา ในหนังสือพิมพ์ *ดาวสยาม* เสนอความเห็นให้รัฐบาลใช้มาตรา 17 ลงโทษประหารชีวิตผู้ที่ถูกจับกุม แต่ “สี่เสียด” เขียนตอบกลับไปว่า การใช้ความรุนแรงจะยิ่งผลักดันให้นักศึกษาที่อาจจะไม่เห็นพ้องกับฝ่ายซ้ายเสียทีเดียว หนีเข้าป่าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย สะท้อนให้เห็นความขัดแย้งทางอุดมการณ์ที่รุนแรงในช่วงเวลานั้น

เหตุการณ์วันที่ 6 ตุลาคมนั้น แม้จะเป็นการสำแดงพลังของประชาชนที่เกลียดชังคอมมิวนิสต์ แต่ฝ่ายมันก็ถือเป็นความสำเร็จที่ได้พลพรรคเพิ่มขึ้นมากมายในป่าในเขา แลมีความรู้เสียด้วย แม้จะรู้ในทางเลวก็เป็นอันตรายอยู่ดี **ต่อต้านภัยคอมมิวนิสต์ ต้อง**

คิดกันให้ดี ตรงกันให้รอบคอบ อย่าหลงกลเขา เอาปืนไล่ยิงสู้มั่วๆ ห้า ต่อนคนที่ยังไม่เป็น เข้าป่าเข้าเขาให้อีพวกคอมฯ จริง ๆ มันตีปีกชอบใจก็แล้วกัน” (เน้นตามต้นฉบับ) (หนังสือพิมพ์ดาวสยาม, 2519)

อารมณ์ของผู้เขียนจดหมายรวมถึงคำตอบของ “สี่เสียด” บ่งบอกถึงความขัดแย้งทางอุดมการณ์อย่างรุนแรงถึงขั้นเป็นไปได้ที่จะหมายเอาชีวิตกัน เมื่อกล่าวถึง 6 ตุลาคม 2519 สิ่งที่มาคือการแตกหักของความขัดแย้งทางอุดมการณ์การเมือง

นวนิยายเรื่อง *เนรเทศ* เป็นเรื่องที่เอ่ยอ้างถึง 6 ตุลาคม 2519 ด้วยน้ำเสียงและลีลาที่แตกต่างจากเรื่องอื่นอย่างสิ้นเชิง แต่ก็มีจุดเด่นมากในการจัดวางเหตุการณ์ 6 ตุลาคม นี้ให้เป็นส่วนหนึ่งของความขัดแย้งทางอุดมการณ์ที่สืบสายมาอย่างยาวนาน ดังจะเห็นว่านวนิยายเรื่อง *เนรเทศ* ไม่ได้ถูกนำเสนอในรูปของการเป็นวรรณกรรมที่ทำหน้าที่บันทึกความทรงจำเกี่ยวกับเหตุการณ์ความรุนแรงทางการเมืองโดยตรง แต่เป็นเหตุการณ์ที่ปรากฏในฐานะการปะทะกันระหว่างอุดมการณ์ทางการเมืองแบบชาตินิยม กษัตริย์นิยม ที่ได้รับแรงหนุนจากกองทัพ กับฝ่ายเสรีนิยมและสังคมนิยมหรือคอมมิวนิสต์

เริ่มจาก 6 ตุลาคม 2519 เป็นจุดเปลี่ยนครอบครัว จากความขัดแย้งทางอุดมการณ์การเมืองทำให้พ่อของเขาและเพื่อนต้องหลบหนีเข้าป่าไป และไม่กลับมาแม้จะมียาบำนาญ 66/2523 สลายความขัดแย้งที่เกิดขึ้น แต่ความขัดแย้งมิได้หายไป

ภาพเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ที่ปรากฏในนวนิยายเรื่องนี้แสดงถึงความรู้ต่อเหตุการณ์ดังกล่าว ดังปรากฏการอธิบายสถานการณ์การเมืองไทยโดยวาง 6 ตุลาคม เป็นจุดตั้งต้นของการเข้าสู่ระบอบทหารครั้งใหม่จากการรัฐประหารตอนเย็นวันที่ 6 ตุลาคม 2519 อันกลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฏจักรของการรัฐประหารในสังคมไทย การเมืองไทยก็กลับไปสู่การอยู่ใต้ระบอบทหารยึดเอื้อยาวนานหลังได้ประชาธิปไตยเต็มใบในปี 2530 แต่ก็ถูกทหารยึดอำนาจในเวลาต่อมา และซ้ำอีกในปี 2549

เมื่อเกิดเหตุการณ์เดือนตุลาคม ค.ศ. 1976 ก็เกิดรัฐประหารขึ้นอีกครั้งโดยคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดินที่นำโดย พล. ร.อ. สวัสดิ์ ชะลออยู่ พล.อ. เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ พล.เอก. เสริม ณ นคร พล.อ. บุญชัย บำรุงพงษ์ พล.ท. เปรม ติณสูลานนท์ และคณะ จากนั้นนายกรัฐมนตรีที่อยู่ในอำนาจภายใต้การสนับสนุนของกองทัพมาอีกสิบสองปีและรับบาลภายใต้การนำของ พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ก็อยู่ในอำนาจกว่าแปดปีจากสิบสองปีนั้น ก่อนจะมีการเลือกตั้งทั่วไปอย่างเต็มรูปแบบอีกครั้งหลังจากตลอดระยะเวลาสิบ

สองปีที่ผ่านมาได้มีการเลือกตั้งเป็นไปอย่างจำกัดจำเขี่ยตามระบอบการปกครองที่เรียกกันว่า “ยุคการปกครองแบบประชาธิปไตยครึ่งใบ”

[...] เป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองของประเทศที่มีนายกรัฐมนตรีอันมาจากการเลือกตั้งตามระบอบประชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับนี้ที่มีนายกรัฐมนตรีอยู่จนครบวาระสี่ปีโดยไม่มีการยุบสภา ลาออก หรือถูกทำรัฐประหาร โค่นล้มอำนาจลง

ทว่ามันก็ไม่ปรากฏขึ้นซ้ำอีกเป็นครั้งที่สองเมื่อหมดวาระแล้ว คณะรัฐมนตรีชุดเดิมก็ได้รับเลือกกลับเข้ามาบริหารประเทศอย่างท่วมท้นถล่มทลายอีกครั้ง แต่ครั้งนี้มันอยู่ได้แค่เพียงสองปีก็ถูกทำรัฐประหารโค่นล้มอำนาจลงโดยคณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (กฎ กระดาษ, 2557, น. 118-119)

การเล่าถึง 6 ตุลาคม ใน *เนรเทศ* ในลักษณะเช่นนี้ทำให้ 6 ตุลาคม 2519 ถูกจัดวางลงในสายธารความทรงจำการเมืองไทยที่อยู่ใต้ขบวนการอำนาจนิยมแนวชาตินิยมซ้ำแล้วซ้ำเล่า และ 6 ตุลาคม 2519 เสมือนเป็นแผลเปิดให้เห็นความไม่ลงรอยของอุดมการณ์การเมืองของประเทศไทย

ในเรื่อง *อนุสรณ์สถาน* เสนอการจดจำ 6 ตุลาคม 2519 ในฐานะความขัดแย้งระหว่าง “ฝ่ายขวา” และ “ฝ่ายซ้าย” อย่างหลวม ๆ โดยมีได้มีการนิยามว่าคือสิ่งใด เสมือนเป็นคำที่รับรู้และเข้าใจกันอยู่ได้เอง ว่าฝ่ายขวาคือฝ่ายรัฐบาล และฝ่ายซ้ายคือฝ่ายตรงข้ามรัฐบาล ซึ่งอุดมการณ์ขัดแย้งกันอย่างไม่อาจประนีประนอม และจำเป็นต้องมีฝ่ายหนึ่งถูกและอีกฝ่ายผิด ทำให้ 6 ตุลาคม จึงกลายเป็นเรื่องความขัดแย้งทางอุดมการณ์การเมืองด้วยมิใช่แค่เพียงความรุนแรงและการล้อมปราบเท่านั้น

สองเดือนหลังเหตุการณ์ 6 ตุลาฝ่ายขวาปรากฏในสื่อด้วยภาพลักษณ์วีรชน หลังจากการนิรโทษกรรมในปี 2521 ฝ่ายรัฐเริ่มเรียนรู้ว่าความรุนแรงไม่ใช่คำตอบในการต่อสู้คอมมิวนิสต์ งานเฉลิมฉลองเริงรำ อย่างออกนอกหน้าในหมู่ ฝ่ายขวายุติจบลง (วีรพงษ์ สุนทรฉัตรวัฒน์, 2556, น. 38)

ส่วนในเรื่อง *ดังนั้นจึงสิ้นสลาย* จดหมายโต้ตอบระหว่างมุกกับโมราแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงความเป็นปฏิปักษ์ต่ออำนาจรัฐในขณะนั้น ความเกลียดชัง “รัฐ” ถูกถ่ายทอดผ่านตัวแทนรัฐอย่าง “ทหาร” ซึ่งจัดว่ายืนอยู่บนอุดมการณ์ที่ตรงข้ามกัน

20 มี.ค. 20

ถึงพี่มุก

จดหมายฉบับนี้ โม่เขียนด้วยความรู้สึกชิงชังเป็นที่สุด พี่จ่านายทหารยศร้อยเอกที่ช่วยเราให้หนีออกจาก ธรรมศาสตร์ได้ไหมคะ คนที่มียศร้อยเอก วันนี้เขามาหาโมถึงบ้าน พอปลอดภัยจากแม่ เขาก็สารภาพว่าอยากมาขอโทษแทนเพื่อนพ้องทหารของพวกเขา และยังบอกอย่างหน้าด้านๆ อีกว่า พวกเขาได้รับข่าวกรองมาผิดๆ ทั้งเรื่องญวนและเรื่องคอมมิวนิสต์แฝงตัวอยู่ในหมู่นักศึกษา แต่โมรู้ดีว่าทั้งหมดที่เขาชักแม่น้ำทั้งห้ามาเพียงเพื่อจะมาหาโม โม่รู้ได้จากแววตาเขาและท่าทางประหม่าของเขา

และนั่นแหละค่ะที่โมซัง (นิธิ นิธิวีรกุล, 2558, น. 95)

บันทึกของโมราหลังจากนั้นยังแสดงให้เห็นการผูกโยงการรัฐประหาร 6 ตุลาคม เข้ากับทหาร สะท้อนความคิดเชื่อมโยงความสัมพันธ์ในเชิงอุดมการณ์ของการปราบปรามนักศึกษา การรัฐประหารครั้งแรกแล้วครั้งเล่า ซึ่งขัดแย้งกับของกลุ่มนักศึกษา

21/10/20

จดหมายของพี่มุกมาถึงพร้อม ๆ กับได้รู้ว่าคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดินได้ยึดอำนาจรัฐบาลเสียแล้ว คณะเดิมนำโดยพลเรือเอกคนเดิมกับเมื่อครั้งวันที่ 6 ตุลาฯ ปีที่แล้ว เราจะอยู่กันในประเทศแบบนี้จริง ๆ นะหรือ มันไม่ใช่แค่เรื่องของการปล่อยให้กลไกของระบอบประชาธิปไตยได้ทำงานอีกต่อไปแล้ว แต่เป็นเรื่องของการสมคบคิดกันอย่างน่ารังเกียจของพวกชนชั้นสูงในสังคม (นิธิ นิธิวีรกุล, 2558, น. 104-105)

ความโกรธแค้นจากความแตกต่างทางอุดมการณ์ยังทำให้มุกถูกข่มขืนแล้วฆ่าโดยลูกเสือชาวบ้านในท้องที่จังหวัดพิษณุโลก ดังปรากฏในอนุทินที่โมราเขียนในวันที่ 10 มีนาคม 2521 ความตายของมุกบ่งบอกถึงเวลาที่โมอาจเปลี่ยนความคิดดังที่โมราบอเล่าเรื่องนี้ไว้ในจดหมายเมื่อปลายปี 2519 “เราตายกันไปตั้งเท่าไรแล้ว โม่ไม่หวังจากพวกชนชั้นสูงหรอกค่ะ แต่ประชาชนด้วยกันก็ดูเหมือนจะเจียบ ๆ ไป 6 ตุลาไม่ได้ทำให้พวกเขาเปลี่ยนความคิดที่ว่า พวกเราในวันนั้นไม่มีใครเลยที่เป็นทั้งญวนหรือคอมมิวนิสต์ตามที่ฝ่ายรัฐบาลกล่าวอ้าง” (นิธิ นิธิวีรกุล, 2558, น. 111-112)

4.2.4 ประวัติศาสตร์ที่ไม่ถูกบันทึก

สิ่งที่ย้อนแย้งที่สุดอย่างหนึ่งของ 6 ตุลาคม 2519 คือการที่ 6 ตุลาคม 2519 ถูกจดจำในฐานะที่เป็นประวัติศาสตร์ที่ไม่ถูกพูดถึง หรืออย่างน้อยไม่ถูกกล่าวถึงอย่างชัดเจนและเป็นทางการ ซึ่งเรียกว่าเป็นความทรงจำทางการ การบันทึกความทรงจำทางการอาจกระทำผ่านพิธีกรรม สิ่งปลูกสร้าง หรือแบบเรียน (Misztal, 2003, p. 160) ประวัติศาสตร์ที่ถูกกดทับผ่านการไม่บันทึกนี้เองที่ทำให้ 6 ตุลาคม 2519 เดินทางเข้าสู่พรมแดนของความทรงจำ นอกจากการบันทึกแล้ว 6 ตุลาคม 2519 ยังทำให้เห็นศักยภาพของวรรณกรรมในการบอกเล่าความทรงจำที่ไม่เคยถูกบอกเล่ามาก่อนด้วย (Rigney, 2016, p. 73 cited in นัทธนัย ประสานนาม, 2561, น. 77)

ดังที่ผู้วิจัยนำเสนอให้เห็นแล้วในบทที่ 3 ความคลุมเครือพรั่มวของ 6 ตุลาคม 2519 ในความทรงจำทางการเป็นสิ่งที่ ธงชัย วินิจจะกุล นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์ในฐานะอดีตผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 และเป็นผู้ดำเนินการอย่างเข้มแข็งเพื่อรื้อฟื้นความทรงจำเกี่ยวกับเหตุการณ์นี้ กล่าวไว้ในคำนำหนังสือ *6 ตุลา ลืมไม่ได้ จำไม่ลง* ว่า

[...] ตั้งแต่ 30 กว่าปีก่อนแล้ว ช่วงเดียวกันนั้นคือหลังจากออกมาแล้ว สังคมไทยไม่ต้องการพูดถึงเหตุการณ์ 6 ตุลาอีก ทั้งรัฐและสังคมส่งเสริมให้คนลืม “อย่าฟื้นผองพาตะเข็บ” ความเจ็บปวดเข้าครอบงำการจดจำรู้จัก 6 ตุลาในสังคมไทย (ธงชัย วินิจจะกุล, 2558, น. [13])

ในการศึกษารวบรวมข้อมูลหลักฐานเกี่ยวกับเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ธงชัยยังกล่าวถึงสถานการณ์ความทรงจำเกี่ยวกับเหตุการณ์นี้ว่า

ณ วันนี้ 6 ตุลาได้รับการพูดถึงบ่อยครั้งมากจนไม่สามารถกล่าวได้อีกแล้วว่าตกอยู่ในความเจ็บปวด แต่เอาเข้าจริง ถึงแม้จะมีการพูดถึงกล่าวถึงมากมายบ่อยครั้ง แต่ก็ยังมีอีกเยอะที่ตกอยู่ในความเจ็บปวด นับตั้งแต่การรำลึก 20 ปี 6 ตุลา เมื่อปี 2539 วาทกรรมเกี่ยวกับ 6 ตุลานั้นแต่เรื่องความรุนแรง โศกนาฏกรรม [...] แต่ยังมีอีกมากที่เราจำเป็นต้องพูดถึงเกี่ยวกับ 6 ตุลา ยังมีอีกมากมายที่เราต้องรื้อขึ้นมาเกี่ยวกับความทรงจำต่อเหตุการณ์ครั้งนั้น (ธงชัย วินิจจะกุล, 2558, น. [18])

กล่าวได้ว่าความทรงจำเกี่ยวกับเหตุการณ์ 6 ตุลาคม เป็นความคลุมเครือ แม้จะถูกพูดถึงได้มากขึ้นแต่ก็ขาดคำอธิบายหลายสิ่งหลายอย่าง นวนิยายที่แต่งขึ้นหลังพฤษภาคม 2553 ที่

เลือกมาศึกษานี้บางเรื่องเอ่ยถึง 6 ตุลาคม 2519 ในฐานะของประวัติศาสตร์ที่ไม่ถูกบันทึก ไม่ถูกจดจำ และพูดถึงไม่ได้ และแสดงออกด้วยการไม่กล่าวถึงเหตุการณ์อย่างตรงไปตรงมา

นวนิยายเรื่อง *ประวัติศาสตร์ของความเจ็บ* เป็นเรื่องที่เด่นชัดมากในการแสดงถึงการจดจำเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ในแง่ของการถูกลืมตั้งแต่ชื่อเรื่อง แม้ว่าในเรื่องจะไม่ปรากฏการกล่าวถึงเหตุการณ์นี้โดยตรง แต่เหตุการณ์กลับเป็นสื่อสะท้อนถึงเหตุการณ์นี้จากสัญลักษณ์อย่างสื่อความหมายถึงเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 เช่น การแขวนคอใต้ต้นมะขามพระกิตติ ซึ่งจะกล่าวต่อไปในหัวข้อ 4.3

ประวัติศาสตร์ของความเจ็บ เล่าการไม่ถูกจดจำหรือห้ามจดจำเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ด้วยการอธิบายว่าเหตุการณ์เด็กไม่เคยเกิดขึ้น และไม่มีใครจำได้ หากแต่มีเรื่องราวใหม่ถูกเล่าแทนโดยสื่อจากภาพสีน้ำมันและรูปเสี้ยวจันทร์-จันทร์เสี้ยว เนื้อเรื่องจึงเป็นการตีความความทรงจำของเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ในฐานะ “ความเจ็บ” คือเป็นความเจ็บของความทรงจำที่สังคมไทยแทบจะไม่บรรจุเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ไว้ในความทรงจำทางการหรือประวัติศาสตร์กระแสหลัก อาทิ ในแบบเรียน ในการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ผ่านตำราเรียน ประวัติศาสตร์ฉบับราชการตามอุดมการณ์หลักของสังคม ความพยายามในการสืบค้นความจริงของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นผ่านร่องรอยและหลักฐานต่างๆ ทางประวัติศาสตร์ที่ไม่ต่อเนื่อง และไม่ปะติดปะต่อเป็นเนื้อเดียวกัน

รู้สึกตัวอีกทีเขาก็อยู่ในเขตวัด เขาเดินโซเซผ่านหอไตรกลางน้ำไปพร้อม ๆ กับเสียงและจิตตินที่ดูเหมือนจะเมาไม่น้อยไปกว่าเขา จำหยุดเป็นคนเดินนำหน้าและมีผู้ชายอีกคนหนึ่งเดินอยู่ข้าง ๆ หมาวัดบางตัวส่งเสียงเห่าหอน บรรยากาศขึ้นเย็นหลังฝนตกหนักไม่ได้ทำให้ภักฐิรู้สึกดีขึ้นแต่อย่างใด แล้วทันใดนั้นเขาก็ต้องสะดุ้งสุดตัวเมื่อได้ยินเสียงปืนนัดหนึ่งดังขึ้นใกล้ ๆ จนรู้สึกเจ็บข้างในหู อภิตใจเต้นแรงและมองไปที่จำหยุด เขาเห็นที่แทบเท้าของจำมีหมาวัดตัวหนึ่งนอนซุกกระตักอยู่ และมีเลือดสีแดงข้นไหลอาบส่วนหัวเต็มไปหมด

“มึงเอาตุ้มมึงมานอนทับหลวงพ่อยังงี้ได้ไงวะ ไอ้ห้าเอ๊ย” (อดิภพ ภัทรเดชไพศาล, 2555, น. 180-181)

หลังจากเหตุการณ์ยิงหมา ต่อมาภักฐิได้พบพระรูปหนึ่งชื่อภักฐิ และถามถึงเสียงปืนและอื่น ๆ ที่เขารู้สึกว่าหายไปจากที่เคยพบเห็น แต่พระรูปนั้นปฏิเสธว่ามีเสียงปืน ไม่มีฝนตก และ

ไม่มีสิ่งต่าง ๆ ที่เขาถามถึง สื่อถึงการไม่จดจำและหายไปของเหตุการณ์และสิ่งต่าง ๆ ราวกับว่าสิ่งนั้นไม่เคยเกิดขึ้น

ในเรื่อง *ดั่งนั้นจึงสิ้นสลาย* จดหมายตอบโต้ของตัวละครอยู่ในเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ทำให้เห็นการปกปิดความจริง หรือการบิดเบือนกล่าวหาว่ามีคอมมิวนิสต์ยวนที่อยู่ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ นักศึกษาเป็นคณียังปีนออกมาจากมหาวิทยาลัยก่อน รวมถึงไม่มีการเผาร่างมนุษย์อย่างทารุณ และกล่าวเป็นนัยถึงสิ่งที่พูดไม่ได้ของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนี้

วันนี้ที่ชมรมมีการพูดกันถึงคำสัมภาษณ์ของใครคนหนึ่งที่ยุโรป ซึ่งกล่าวอย่างซื่อว่า พวกเราเป็นฝ่ายยังออกมาจากธรรมศาสตร์ และคนที่ถูกเผาไม่ใช่คนไทยแต่เป็นคนเวียดนาม เพราะตนเองเข้าไปตรวจสอบแล้วกลับพบแต่ศพพม่าถูกยิงเผา ฉันทบไม่อยากจะเชื่อว่ามีคนที่หน้าด้านขนาดนี้จริง ๆ บนโลก หายใจเอาอากาศเดียวกันกับฉันอย่าง ชิงช้า ฉันฉันไม่นึกอยากอยู่ประเทศเดียวกันกับเขาเลย คำว่าเกลียดหรือชังนั้นยังน้อยไปด้วยซ้ำ แต่กระนั้น รุ่นพี่ร่วมชมรมก็บอกว่าคนอย่างผู้ชายคนนั้นเป็นได้แค่ไม้กั้นหมาไม่ให้แตะไปถึงตัวคนที่ถือไม้กั้นเท่านั้น (นิธิ นิธิวีรกุล, 2558, น. 98)

เหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ยังเป็นจุดอ้างอิงในการวิเคราะห์ประวัติศาสตร์การเมืองของตัวละครอย่างชอบ อนุจรี กับ ด.ช. ต้น ในประเด็นเรื่องพระราชอำนาจและนายกฯ พระราชทาน ซึ่งเป็นประเด็นที่ถกเถียงกันอย่างกว้างขวางในช่วงเวลานั้น รวมทั้งการประเมินบทบาทของนายสมัคร สุนทรเวช ซึ่งเป็นนายกรัฐมนตรีที่มาจากพรรคพลังประชาชน ซึ่งในอดีตเคยเป็นผู้ออกรายการวิทยุยานเกราะกล่าวหานักศึกษาในช่วงเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 การค้นพบความจริงบางอย่างเกี่ยวกับความเป็นไปทางการเมืองตลอดช่วงเวลาหลังจาก 6 ตุลาคม จนถึงรัฐประหารปี 2557 ทำให้ชอบ อนุจรี ฆ่าตัวตายในวันที่ 5 ธันวาคม 2557

ในเรื่อง *หลงลบสืบลูญ* เหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ไม่อยู่ในความรับรู้ของตัวละครในเรื่องมาก่อน กระทั่งได้พบหนังสือบันทึกเหตุการณ์และหนังสือภาพเหตุการณ์นี้ ทำให้ตัวละครเปลี่ยนแปลงทัศนคติต่อการชุมนุมของคนเสื้อแดงในปี 2553 เนื่องจาก 6 ตุลาคม 2519 ในเรื่องนี้ไม่ถูกรับรู้มาก่อนก็คือการสื่อถึงการไม่ถูกจดจำในฐานะการกระทำรุนแรงโดยรัฐ ดังจะเห็นจากตัวละครพ่อของปรณซึ่งเป็นอดีตทหารที่มีส่วนในการปราบปรามนักศึกษาเหตุการณ์ดังกล่าว เขาเป็นผู้มีชื่อเสียงและประสบความสำเร็จ ขณะที่เหยื่อของเหตุการณ์ไม่ได้ถูกรับรู้แต่อย่างใด กระทั่งกระแสรื้อฟื้นความทรงจำ 6 ตุลาคม ทำให้สถานะของพลโทเรื่องกิตต์สันคลอน

พลโทเรืองกิตต์ บิดาของเขา เป็นบุคคลที่คุ้นหูคุ้นตาในหมู่นักประวัติศาสตร์การเมือง อยู่พอสมควร เมื่อเร็ว ๆ นี้มีการกระแสน์ตัวทางการเมืองของฝ่ายก้าวหน้า เริ่มมีการ ชำระเหตุการณ์ในอดีต ช่วงเวลาของการปราบปรามคอมมิวนิสต์ ชื่อนี้ได้ถูกเอ่ยขึ้นจาก กรณีของการมีส่วนใช้มาตรการการกวาดล้างฝ่ายซ้ายด้วยวิธีการรุนแรงเด็ดขาด (วิภาส ศรีทอง, 2558, น. 75)

ส่วนนวนิยายเรื่อง*อนุสรณ์สถาน* ดอกหญ้าประเด็นดังกล่าวด้วยการนำเสนอความ ทรงจำเกี่ยวกับ 6 ตุลาคม 2519 ที่ต่างไป คือการสื่อถึงการสร้างและตกแต่งความทรงจำผ่านการเล่า ถึงการทำสารคดีกรณีถึงแดงที่ตัดต่อเรื่องเล่าทำให้เกิดความทรงจำด้านเดียว เช่นเดียวกับความทรงจำ 6 ตุลาคม 2519 ที่เปลี่ยนแปลง ทำให้การจดจำ 6 ตุลาคม 2519 ของแต่ละคนเปลี่ยนแปลงจากเดิม

เวลาผ่านไป ธงชัย วินิจจะกุล เขียนบทความชิ้นหนึ่งพยายามอธิบายถึงความเข้าใจ ของสังคมนั้นขยับเคลื่อน ก่อนการเลือกตั้งปี 2531 นางจงกล ศรีกาญจนา ลูกพรรคของ พล.ต.จำลอง อวดโอ่สรรพคุณทางการเมืองของหัวหน้าพรรค ด้วยการโฆษณาเกียรติ ประวัติ ว่าหัวหน้าพรรคมีส่วนร่วมกับชมรมแม่บ้าน มีส่วนร่วมกับการชุมนุมลูกเสือ ชาวบ้านในวันที่ 6 ตุลาคม พวกเขาเดินทางออกไปยังทำเนียบรัฐบาลเพื่อเรียกร้องให้ ปลดรัฐมนตรีคอมมิวนิสต์ออกจากคณะรัฐมนตรี เกียรติประวัติของ พล.ต. จำลองใน สายตาลูกพรรคคือปลอมตัว สวมวิกผม แวนด้า เข้าไปคอยชี้แนะผู้ปราศรัยในการชุมนุม ลูกเสือชาวบ้านที่ลานพระบรมรูปทรงม้าในเช้าวันที่ 6 ตุลาคม ซึ่งอยู่ห่างจาก มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ไม่กี่กิโลเมตร

แต่ในปี 2531 พล.ต.จำลอง กลับไม่ขอรับเกียรติประวัติที่เคยกระทำในปี 2519 ด้วย การประกาศในที่ชุมนุมใหญ่ของพรรคพลังธรรม ว่าเขาไปชุมนุมในฐานะประชาชนคน หนึ่งที่ไม่ว่าจะแสดงละครหมิ่นเหม่ของนักศึกษา [...]

ประวัติศาสตร์สลับกลับข้างเสียแล้ว ฝ่ายขวาที่เคยภาคภูมิใจในเหตุการณ์นั้น แต่ ต่อมากลับกระหมัดกระหมื่นอัดออดถึงวีรกรรมที่เคยกระทำ (อติภพ ภัทรเดชไพศาล, 2555, น. 116)

นวนิยายจึงกำลังสื่อสารถึง 6 ตุลาคม 2519 ในแง่ความแปรเปลี่ยนหรือ “พลวัต” ของความทรงจำเกี่ยวกับ 6 ตุลาคม 2519 ในสังคมไทยที่เลื่อนไหลและแปรเปลี่ยน การถูก

บันทึกจดจำหรือลืมนั้นเป็นไปตามเงื่อนไขของสถานการณ์ ซึ่งท้ายที่สุดแล้วประวัติศาสตร์ที่บันทึกหรือเล่าเหตุการณ์ใด ๆ ก็ไม่สามารถจดจำเหตุการณ์ทั้งหมดที่เกิดขึ้นจริงได้

4.3 กลวิธีการสร้างความทรงจำ 6 ตุลาคม 2519 ในนวนิยาย

สิ่งที่ทำให้วรรณกรรมต่างกับสื่อความทรงจำประเภทอื่นคือศิลปะการแต่ง วรรณกรรมทำหน้าที่ในการประมวล ปรับรูปแบบ ปรับโครงสร้างทั้งด้านที่เป็นความจริงและจินตนาการในการจดจำและการลืม (Erll, 2011, p. 154) นวนิยายที่ว่าด้วยความทรงจำ 6 ตุลาคม 2519 เขียนขึ้นภายหลังยุคสมัยที่เหตุการณ์นั้นเกิดขึ้น โดยปรากฏการณ์วรรณกรรมนี้เชื่อมโยงกับเหตุการณ์ทางการเมืองหลังปี 2553 จึงเห็นได้ชัดว่าวรรณกรรมถึงความทรงจำ 6 ตุลาคม 2519 ออกจากบริบทเดิมและสร้างเป็นเรื่องเล่าความทรงจำขึ้นใหม่ (Erll, 2011, p. 154)

ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะอธิบายกลวิธีการถ่ายทอดความทรงจำ 6 ตุลาคม 2519 ที่กลายเป็นการสร้างเรื่องเล่าความทรงจำขึ้นใหม่ในนวนิยายกรณีศึกษา โดยเน้นแสดงให้เห็นกลวิธีที่ผู้แต่งนวนิยายกลุ่มนี้ใช้ในการถ่ายทอดความทรงจำโดยเฉพาะ กลวิธีดังกล่าวหลอมรวมการสร้างองค์ประกอบวรรณกรรมและกลวิธีการประพันธ์เข้าไว้ด้วยกัน เช่น การสร้างโครงเรื่อง ตัวละคร ฉากท้องเรื่อง และการเลือกใช้ผู้เล่าเรื่อง ผู้วิจัยวิเคราะห์กลวิธีดังกล่าวจากกลวิธีที่โดดเด่นในนวนิยายแต่งและเรื่องจำแนกได้ 3 ประเด็น ได้แก่ การแกะรอยและบันทึกความทรงจำ การประสานความทรงจำหลากหลายกระแส และการแสดงจำลองเหตุการณ์

4.3.1 การแกะรอยและการบันทึกความทรงจำ

ผู้วิจัยพบว่ากลวิธีถ่ายทอดความทรงจำตามแนวทางนี้โดดเด่นในนวนิยายเรื่อง *หลงลืมสูญ* ของ วิภาส ศรีทอง และ *ดังนั้นจึงสิ้นสลาย* ของ นิธิ นิธิวีรกุล

นวนิยายเรื่อง *หลงลืมสูญ* อาศัยความทรงจำเกี่ยวกับ 6 ตุลาคม 2519 เพื่อสร้างการรับรู้เหตุการณ์พฤษภาคม 2553 มากกว่าการมีเป้าหมายที่จะนำเสนอเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 โดยเฉพาะ ดังนั้นการแกะรอยจนค้นพบเรื่องราว 6 ตุลาคม 2519 ของตัวละครจึงมีความสำคัญ

วิทย์หันมาสนใจเหตุการณ์ทางการเมืองในอดีต ด้วยการอ่านหนังสือที่เป็นหนังสือเกี่ยวกับเรื่องราวเกี่ยวกับ 6 ตุลาคม 2519 รวมทั้งหนังสือภาพที่เขาได้เห็นภาพความรุนแรงของเหตุการณ์ดังกล่าว หนังสือภาพเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ที่เขาอ่าน เขาเห็นจากหนังสือจุดเริ่มต้นจากความอยากรู้อยากเห็น นำไปสู่สำนึกในเรื่องของความรุนแรงทางการเมืองที่เกิดขึ้นใน

ตอนท้าย หนังสือจึงถือเป็นมิติทางวัตถุที่สำคัญในการถ่ายโอนความทรงจำเกี่ยวกับเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 มาสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง

วิทย์เริ่มต้นจากดูองค์ประกอบทั่วไปในภาพ ตั้งใจมองสืบเสาะอย่างตั้งข้อสังเกต ไล่ดูตั้งแต่ฉากหลังที่บ่งบอกสถานที่วันเวลา สภาพอากาศคร่าว ๆ จากนั้นศึกษาลักษณะสีหน้าท่าทางของแต่ละคนในภาพให้ได้มากที่สุด เขาถึงกับใช้แว่นขยายส่องดู วิเคราะห์แต่ละใบหน้า พิจารณารูปแบบของรอยยิ้ม [...]

ยังมีภาพของผู้เคราะห์ร้ายจากเหตุการณ์เดียวกันในสภาพชวนขนลุกพองอีกหลายสิบภาพในหนังสือ ภาพโหดร้ายน่าอเนจอนาถอย่างบีบคั้น แต่ละภาพช่างดูโหดเหี้ยมเหลือเกิน ความตายช่างเปลือยเปล่ายิ่งนัก วิทย์พลิกเปิดไปที่ละภาพ มองมันเต็มตา (วิภาส ศรีทอง, 2558, น. 273-274)

ภาพความรุนแรงจากเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 มีความสำคัญอย่างมากในการปรับเปลี่ยนมุมมองของวิทย์ต่อเหตุการณ์และผู้ชุมนุมทางการเมืองเสื้อแดง ภาพประวัติศาสตร์ที่ชายหนุ่มนักศึกษาถูกแขวนคอแล้วเอาเก้าอี้ฟาด เขาเรียกการเจียนั้นว่า “การเงี้ยวหัววันจันทร์” ซึ่งเป็นเหตุการณ์ซึ่งถูกบันทึกไว้ในภาพถ่ายถูกวิทย์พินิจพิเคราะห์อย่างละเอียด ตอนท้ายเรื่องชายหนุ่มนักศึกษาคนนั้นปรากฏร่างขึ้นในห้วงคำนึงของวิทย์ที่สูญเสียสติสัมปชัญญะจากการถูกยิง เช่นเดียวกับภาพศพนักศึกษาหญิงจากเหตุการณ์เดียวกันที่วิทย์ทำความสะอาดชำระล้างให้เธอพ้นมลทินการเปราะเปื้อน เสมือนเป็นการ “คืนศักดิ์ศรีให้แก่ผู้ตาย คืนความเป็นมนุษย์ให้แก่พวกเขา” (วิภาส ศรีทอง, 2558, น. 350) ในเหตุการณ์ตอนนี้ ภาพเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ถูกขยายความหมายให้มากกว่าการเป็นภาพถ่าย หากถูกรับรู้ในฐานะร่างกายมนุษย์ที่มีเลือดเนื้อและเคยมีชีวิต

การแกะรอยความทรงจำจากเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ใน *หลงลืมสูญ* เปรียบเสมือนการลากเส้นเชื่อมโยงระหว่างความรุนแรงทางการเมืองในอดีตกับความรุนแรงทางการเมืองในสังคมร่วมสมัย ผ่านกระบวนการที่ความทรงจำวัฒนธรรมจากภาพหรือหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ตัวละครเอกไปแกะรอยแทรกซึมประสานกับความทรงจำส่วนบุคคล เนื้อหาในนวนิยายโดยเฉพาะช่วงปัจฉิมบทเน้นย้ำว่า การเป็นประจักษ์พยานต่อเหตุการณ์นั้นสำคัญ เพราะมีนัยยะทางศีลธรรมและความยุติธรรม ความทรงจำ 6 ตุลาคม 2519 จึงต้องอาศัยการรื้อฟื้นกลับคืนมาเพื่อที่จะได้ไม่หลงลืมสิ่งที่เคยเกิดขึ้น อีกทั้งป้องกันไม่ให้เกิดความรุนแรงเกิดขึ้นซ้ำ

การมองย้อนกลับไปในอดีตมีเป้าหมายเพื่อพิจารณาความรุนแรงกับปัจเจกบุคคล การกระทำของคนต่อคน การกระทำของรัฐต่อพลเมือง ทั้งยังมีนัยยะทางศีลธรรม ในขณะเดียวกันก็มี

ข้อเรียกร้องในเชิงการเมือง ความยุติธรรมที่จะมอบคืนให้ผู้ตายหรือผู้สูญเสีย การกระทำของวิทย์ ในนวนิยายอย่างการชันสูตรศพ และเขียนข้อมูลรายละเอียดของศพอย่างละเอียด คือความพยายาม คืนความยุติธรรมและความเป็นมนุษย์ให้แก่ผู้ที่จากไป นอกจากนั้นยังอาจตีความได้ว่าการชันสูตรศพ คือการแกะรอยและร่องสิ่งที่ควรถูกกลบฝังหรือผ่าน “การฉาบปกปิด” โดยสังคม ดังนั้น การชันสูตรศพ จึงเป็นความพยายามรื้อฟื้นความทรงจำที่สังคมต้องการลืม

แต่นอกจากจะแกะรอยความทรงจำแล้ว วิทย์ในฐานะตัวละครเอกยังลงมือเขียน เพื่อถ่ายทอดความทรงจำด้วย แม้ว่า “ทันทีที่จรดปากกาเขียน บางสิ่งย่อมสูญสลายเสมอ ถ้อยคำเป็น เพียงเศษซากหลงเหลือของความคิดที่มรณกรรมไปแล้ว” (วิภาส ศรีทอง, 2558, น.51) มุมมองของ วิทย์ที่มีต่อการบันทึกหรือถ่ายทอดความทรงจำมีความสำคัญ จากเดิมที่เป็นการหมกมุ่น แสวงหา ตัวตนที่แท้จริง หรือเดินตามความคิดสร้างสรรค์ตามวิถีของศิลปิน ไปสู่การมองการเขียนในฐานะการ บันทึกความรุนแรงที่ผู้มีอำนาจกระทำต่อเหยื่อทางการเมือง ความหมายของการเขียนที่เปลี่ยนไปนี้ ทำให้ความหมายของคำว่าความทรงจำเปลี่ยนไปด้วย นั่นก็คือ ความทรงจำไม่ใช่แค่เศษซากของอดีต เป็นสิ่งที่ช่วยนิยามความสัมพันธ์ของเราต่ออดีต อันเป็นหนทางหนึ่งในการมองไปข้างหน้าหรือสร้าง อนาคตขึ้นมาได้ (Nora, 1996, p. 11 cited in นัทรนัย ประสานนาม, 2562, น. 109)

ดังนั้น จากเดิมความหมายของเหตุการณ์สลายการชุมนุมปี 2553 ที่วิทย์เอาตัว เข้าไปหาผู้ชุมนุม เพียงเพื่อที่จะทดลองการหลงลืมตัวเองและหลุดหลงไปท่ามกลางฝูงชน แล้ว ใคร่ครวญว่าตัวเองจะมีประสบการณ์อย่างไร กลับกลายเป็นสิ่งที่มากระตุ้นเร้าจิตสำนึกของเขาให้มอง เรื่องนี้ในมุมมองที่ต่างไป นอกจากนั้น จุดเริ่มต้นของวิทย์คือหนังสือภาพ หนังสือจึงถือเป็นมิติทางวัตถุ ที่สำคัญในการถ่ายโอนความทรงจำเกี่ยวกับเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 มาสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง เช่นเดียวกับการแกะรอยและการบันทึกความทรงจำใน *หลงลบลิ้มสูญ* ที่จะส่งต่อความทรงจำ 6 ตุลาคม 2516 สู่ผู้อ่านในวงกว้างไม่ให้ “ลืมสูญ”

ส่วน *ดังนั้นจึงสิ้นสลาย* นำเสนอการแกะรอยและการบันทึกความทรงจำผ่าน บันทึก ที่เป็นลายลักษณ์ บทสนทนา จดหมาย รวมทั้งอีเมล เนื้อเรื่องของนวนิยายแบ่งออกเป็น 5 ช่วง ได้แก่ ระหว่างปี 2490-2492 ระหว่างปี 2519-2523 ระหว่างปี 2535-2544 ระหว่างปี 2549-2555 และสุดท้าย ระหว่างปี 2556-2557 โดยแต่ละช่วงเวลาที่มียุคสำคัญอยู่ที่การรัฐประหารและเหตุการณ์ ความรุนแรงทางการเมือง

เรื่องราวในบันทึกหรือเอกสารต่าง ๆ มิได้ดำรงอยู่อย่างเอกเทศหรือจำกัด เฉพาะบุคคล แต่ในเรื่อง เอกสารเหล่านี้ถูกค้นพบ ถูกเปิดอ่าน ถูกแบ่งปันให้ผู้อื่น ทำให้เรื่องราวต่าง ๆ เผยแพร่ออกไป ไม่เพียงเฉพาะเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เท่านั้น หากแต่ยังส่งผ่านคนแต่ละรุ่น แต่ละกลุ่มด้วย นวนิยายเสนอว่าความทรงจำต่อเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ถูกส่งผ่านด้วยความ

ทรงจำส่วนบุคคลมิใช่ความทรงจำร่วม เป็นความทรงจำที่เกิดการเข้าไปมีส่วนร่วมในเหตุการณ์โดยตรงของตัวละคร ทั้งฝ่ายนักศึกษาและฝ่ายเจ้าหน้าที่ อย่างไรก็ตาม เนื้อเรื่องไม่เล่ารายละเอียดของเหตุการณ์ การรับรู้ความรุนแรงของของ 6 ตุลาคม 2519 แฝงมาด้วยความรู้สึกคับแค้นของโมราแม่ของชอบ อนุจारी เช่นเดียวกับชีวิตที่ล้มเหลวของพ่อของเขาที่เป็นอดีตทหารที่บุกเข้าไปในมหาวิทยาลัยในวันนั้น

การที่ *ดังนั้นจึงสิ้นสลาย* ใช้กลวิธีการนำเสนอความทรงจำผ่านบันทึกรูปแบบต่างๆตามแต่ละยุคสมัยนั้น นอกจากจะทำให้เห็นการเลือกสรรความทรงจำที่สร้างความจริง-ความหลงอันปราถนาแล้วนั้น ในความหมายสากลทั้ง อนุทิน จดหมาย นิยายสั้น และอีเมล นอกจากจะมีนัยยะถึงการสื่อสารทางความคิดแล้ว ยังเป็นส่วนหนึ่งของ “บันทึก” ที่ผู้บันทึกเลือกที่จะบันทึกความทรงจำและเรื่องราวส่วนตัวของผู้บันทึกในแง่ใดบ้าง ถือเป็นหนึ่งในการเอกสารทางประวัติศาสตร์ส่วนบุคคล หรือ “จดหมายเหตุส่วนบุคคล” (personal archive) ที่ผู้บันทึกเองก็มีการคัดเลือกข้อมูลที่จำเป็นต่อการเล่าเรื่องของตัวเอง นำข้อมูลต่างๆมาเรียงร้อยเข้าด้วยกัน

การถ่ายทอดความทรงจำในนวนิยายเรื่องนี้ให้ความสำคัญแก่การเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างความทรงจำร่วมกับความทรงจำส่วนบุคคล ในด้านความทรงจำส่วนบุคคล ชอบ อนุจारी เป็นตัวละครที่ตัวตนแตกสลาย เขาพยายามสร้างตัวตนโดยอาศัยเศษเสี้ยวความทรงจำนับตั้งแต่รุ่นยาย โดยเขาได้นำอนุทิน และจดหมายมาถักทอเรื่องราวในอดีตที่สัมพันธ์กับตนเอง แล้วเรื่องก็ตัดกลับมาที่การนำข้อความโต้ตอบในอีเมลมาร้อยต่อกันให้เห็นเรื่องราว ตามด้วยบันทึกของชอบ อนุจारी ที่เขียนก่อนฆ่าตัวตาย ปิดท้ายด้วยบันทึกของ ด.ช. ต้น เพื่อนของเขา โดยเฉพาะในส่วน of บันทึกนี้ที่นำเสนอมุมมองของคนอื่นต่อตัวตนของชอบ อนุจारी ที่แตกหักและพยายามประกอบสร้างตัวตนขึ้นมาใหม่

คุณรู้ดีว่าความทรงจำไม่ได้คงอยู่อย่างอิสระ หรือไม่ควบคุมอย่างที่เข้าใจเสมอไป ที่จริงเราอาจเลือกเก็บความทรงจำ ละทิ้งบางความทรงจำ กระทั่งสร้างความทรงจำที่ไม่เคยมีอยู่จริง ความทรงจำที่จะหล่อหลอมเราให้ดำรงตัวตนด้วยภาพพจน์อีกแบบหนึ่ง ภาพที่ไม่สะท้อนอยู่ในเศษเสี้ยวกระจกชิ้นใดเลย หรือกล่าวอีกแบบ เราผลิตสร้างเรื่องราวจากคำลวง แล้วกล่อมให้คนอื่น (ที่อยู่เพียงริมของเศษกระจก มองเห็นได้แต่เพียงภาพพรมัว) เชื่อ โดยไม่จำเป็นต้องเห็นอย่างชัดเจนว่าภาพนั้นคือภาพเดียวกัน (นิธิ นิธิวีรกุล, 2558, น. 258)

การที่นวนิยายเรื่องนี้เลือกนำเสนอเรื่องเล่าด้วยการเขียนด้วยบันทึกในรูปแบบต่างๆ ตามแต่ละยุคสมัยน่าจะสอดคล้องกับการเล่าเรื่องแบบสะท้อนคิดที่นำเสนอให้เห็นกระบวนการที่ความทรงจำก่อรูปขึ้นมา ดังนั้นจึงสันนิษฐานได้ว่า แต่ละบุคคลเลือกสรรความทรงจำจากประสบการณ์ส่วนตัว ซึ่งสัมพันธ์กับเหตุการณ์ต่างๆ ในสังคม โดยการเลือกดังกล่าวทำให้เส้นแบ่งระหว่างความจริง-ความลวงพร่าเลือน แต่ช่วยยืนยันว่าอดีตมิได้มีเพียงชุดเดียวและอดีตเป็นสิ่งที่ประกอบสร้างขึ้น ความคิดดังกล่าวยิ่งปรากฏชัดในนวนิยายที่ใช้การประสานความทรงจำหลากหลายกระแสนในการถ่ายทอดความทรงจำ 6 ตุลาคม 2519

4.3.2 การประสานความทรงจำหลากหลายกระแส

ในหัวข้อ 4.3.1 ผู้วิจัยอธิบายการแกะรอยและการบันทึกความทรงจำในนวนิยายที่นำเสนอความทรงจำ 6 ตุลาคม 2519 กลวิธีดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าตัวละครเปรียบเสมือนนักสำรวจที่เดินทางสู่อดีตทั้งที่เป็นของตนเองและไม่ใช่ของตนเอง และอดีตฉบับต่างๆ นั้นมีส่วนในการเปลี่ยนมุมมองและสร้างตัวตนของตัวละคร ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยมุ่งแสดงให้เห็นว่านวนิยายทำหน้าที่เป็น “พื้นที่” ที่เปิดให้ความทรงจำ 6 ตุลาคม 2519 หลากหลายกระแสนีบทสนทนาต่อกันได้ เพราะการมองความทรงจำในวรรณกรรมให้เห็นพลวัตเป็นความพยายามที่จะวางความทรงจำลงในพื้นที่ระหว่างอุดมการณ์ที่ถูกยึดเยียดให้โดยผู้มีอำนาจกับความเป็นไปได้อื่นๆ ในการทำความเข้าใจประสบการณ์ (Radstone, 2000, p. 18 cited in Misztal, 2003, p. 68) ทั้งยังเป็นการมองว่าความทรงจำเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการต่อรองทางความหมายด้วย (Misztal, 2003, p. 67)

จากการศึกษา ผู้วิจัยพบว่านวนิยายที่ใช้การประสานความทรงจำหลากหลายกระแสเป็นกลวิธีที่โดดเด่นที่สุดคือเรื่อง *อนุสรณ์สถาน* ของ วีรพงษ์ สุนทรฉัตรวัฒน์ และ *เนรเทศ* ของ ภู กระดาษ

ใน *อนุสรณ์สถาน* ความทรงจำ 6 ตุลาคม 2519 ปรากฏเด่นชัดอย่างไม่อ้อมค้อมในเรื่องด้วยการที่นวนิยายอ้างอิงถึงความเกี่ยวข้องที่ตัวละครมีต่อเหตุการณ์นี้ ทั้งตาและพ่อของปาจิตต์ อดีต กอ. รমন. และมวลชนฝ่ายขวาที่ร่วมในความรุนแรงใน 6 ตุลาคม ตามลำดับ

ทั้งเลศตาของปาจิตต์ และชาติพ่อของปาจิตต์ต่างมีความทรงจำต่อ 6 ตุลาคม คนละ “กระแส” เลศถ่ายทอดหรืออาจเรียกว่า “ระบาย” ความอัดอั้นต่อความทรงจำนี้ด้วยการกล่าวว่าตน “ทำบาปทำกรรม” ไว้มาก การค้นพบของแม่ของปาจิตต์ว่าพ่อของเธอละทิ้งโล่เกียรติยศชั้นชมวีรกรรมครั้งเป็น กอ. รমন. นั้นสะท้อนความเปลี่ยนแปลงของความทรงจำของตาอย่างชัดเจนที่สุด เพราะเขานำโล่นั้นเก็บซ่อนไว้ มิได้วางโดดเด่นให้คนอื่นได้เห็นซึ่งคือการปกปิดเก็บซ่อนความทรงจำเกี่ยวกับอดีตที่น่าละอายในทัศนะของเขา ณ เวลานั้น

ความทรงจำต่อเหตุการณ์และการนิยามตนเองของเลิศสัมพันธ์อย่างยิ่งกับการแปรเปลี่ยนมุมมองต่อประวัติศาสตร์ 6 ตุลาคม 2519 หลังจากกระแสรื้อฟื้นความทรงจำ 6 ตุลา ซึ่งนวนิยายผนวกเอาธงชัย วินิจจะกุล กิจกรรมการรำลึก 20 ปี 6 ตุลา และการศึกษาความทรงจำ 6 ตุลาคม 2519 ของธงชัยมากล่าวไว้อย่างตรง ๆ ในเรื่องนี้ในบทที่ชื่อ “ประวัติศาสตร์กลับข้าง” ตรงข้ามกับชาติพ่อของเลิศซึ่งเพียงพยายามเลิกจำ 6 ตุลาคม 2519 ด้วยว่าเขาเป็นส่วนหนึ่งของความรุนแรงนั้น แต่กระนั้นเขาก็มิได้ปฏิเสธมันเพื่อที่จะเจ็บปวดทุกข์ทรมานกับสิ่งที่เขาทำลงไปเพราะคิดว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง ซึ่งสอดคล้องกับความคิดของฝ่ายอนุรักษนิยมที่ปรากฏในหนังสือ 6 ตุลา สัมไม่ได้ จำไม่ลง ของธงชัย วินิจจะกุล (2558) ความยกย่องของความทรงจำในฐานะผลผลิตจากกระบวนการจดจำและการลืมนี้จึงเป็นสิ่งที่ นวนิยาย อนุสรณ์สถาน ตั้งข้อสังเกตเอาไว้อย่างชัดเจน โดยตระหนักถึงความทรงจำหลากหลายกระแสที่ตัวนวนิยายเองกำลังนำมาประสานเข้าด้วยกัน

เรื่องราวที่ถูกคัดเลือกมาเรียบเรียงในหนังสือที่ถูกคัดเลือกมาเวลาใดเวลาหนึ่งของชีวิตมาเผยเล่าอย่างที่เราบางคนบอกไว้เรื่องเล่าเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่แล้วและเป็นสิ่งที่สร้างในเวลาเดียวกัน งานคัดสรรหรือหยิบฉวยหรือเอาฉากหนึ่งของชีวิต กระนั้นจะตัดสินว่าหนทางนั้นเป็นความเท็จก็ไม่ได้เพียงแค่เรื่องราวทุกเรื่องราวล้วนขึ้นอยู่กับการเล่าเรื่องแบบไหนข้อเท็จจริงร้อยแปดที่รายล้อมด้วยเราหนึ่งผู้เลือกจะหยิบข้อเท็จจริงไหนมาเล่า (วีรพงษ์ สุนทรฉัตรวัฒน์, 2556, น. 57)

ลักษณะดังกล่าวนี้ตีความได้ว่า อนุสรณ์สถาน ใช้ประโยชน์จากการเล่าความทรงจำแบบสะท้อนคิด (reflexive mode) เพราะนอกจากจะแสดงความ “รู้สึกตัว” ว่าอดีตที่กลายเป็นประวัติศาสตร์และความทรงจำมีความยกย่องแล้ว นวนิยายยังแสดงอาการ “รู้สึกตัว” ผ่านการอธิบายกระบวนการสร้างความทรงจำและการลบเลือนที่เกิดควบคู่กันตลอดเวลา เท่ากับรู้สึกตัวว่านวนิยายเองกำลังทำหน้าที่บางอย่างในการทำให้ความทรงจำบางชุดเป็นที่จดจำได้ (memorable) ขึ้นมาเช่นเดียวกัน

พวกเราถูกกำหนดมาตั้งแต่ต้นแล้วว่าต้นลืมนก่อนจะเริ่มจดจำสิ่งที่เราเพิ่งลืมไปหรือเราถูกออกแบบให้ลืมเลือน วัฏจักรของมนุษย์คือการวนเวียนระหว่างการจดจำและการลืมเลือน เห็นไหม เมื่อเราจดจำเราก็จะถูกทำให้ลืมเพื่อกลับมาจดจำมันอีกครั้งรอเวลาเพื่อจะเดินทางไปยังดินแดนแห่งการลืมและกระบวนการจดจำได้เริ่มต้นอีกครั้งดังนั้นระหว่าง

มีชีวิตเรายังโชคดีที่ยังสามารถเลือกจะหรือเลือกลืมเรื่องบางเรื่องได้ (วีรพงษ์ สุนทรฉัตร ราวัฒน์, 2556, น.194)

การที่นวนิยายมีชื่อว่า *อนุสรณ์สถาน* สื่อถึงเนื้อหาของนวนิยายที่ว่าด้วยการ “ก่อสร้าง” สิ่งเตือนใจหรือชวนให้รำลึกถึงเหตุการณ์หรือบุคคลในอดีต ทั้งยังอาจเกิดจากความเชื่อมั่นที่ว่า “วรรณกรรมก็อาจทำหน้าที่เป็นอนุสาวรีย์ของเหตุการณ์ที่ไม่มีการสร้างอนุสาวรีย์ให้ก็เป็นได้” (นัทธนี ประสานนาม, 2516, น. 77) กระบวนการประสานความทรงจำหลากหลายกระแสในนวนิยายจึงกระทำการผ่านการเขียน/งานเขียน รวมทั้งการอ่าน/สิ่งที่อ่านซึ่งพาตัวละครกลับไปประสานกับความทรงจำที่เต็มไปด้วยอารมณ์ความรู้สึก “ตัวหนังสือเหมือนย้วยวนให้อ่านแต่ก็กลัวว่าตัวหนังสือเหล่านั้นจะโบที้เขา เขากลัวว่าอดีตที่ผ่านมาจะเงื้อง่าพาดใส่ชีวิตในวัย 61 ของเขา ไม่ต่างกับศพที่ถูกแขวนค้ำไว้กับกิ่งไม้” (วีรพงษ์ สุนทรฉัตรราวัฒน์, 2556, น. 155) และดังที่ปรากฏในกรณีการประสานผลงานทางวิชาการของธงชัย วินิจจะกุล

ส่วนมิติลายลักษณ์และมิติทางวัตถุของความทรงจำเกิดการประสานผ่านการกล่าวถึงอนุสรณ์สถานของคนที่เป็นเหยื่อในกรณีถั่งแดงที่จังหวัดพัทลุง ข้อมูลในเรื่องนี้ นวนิยายระบุว่ำนำมาจากงานวิจัยเรื่อง “การซ่อมสร้างประวัติศาสตร์ และความทรงจำหลอน: การศึกษากิจกรรมจากความทรงจำกรณี ‘ถั่งแดง’ ในชุมชนลำสินธุ์ อำเภอสรรคบุรี จังหวัดพัทลุง” ของ จุฬารัตน์ ดำรงวิจิตรธรรม ([2552] 2559)

อนุสาวรีย์ที่มีรูปถ่ายทรงถั่งน้ำมันขนาดใหญ่สีแดงสูงประมาณ 6 ฟุตจากฐานกลางจังหวัดพัทลุงทศวรรษ 2510 เจ้าหน้าที่ทหารได้ไปตั้งกองบัญชาการในชุมชนแห่งนี้ มีการสังหารชาวบ้านที่ทางการสงสัยว่าให้ความช่วยเหลือหรือเข้าร่วมกับคอมมิวนิสต์พวกเขาจะถูกนำมาสอบสวนซึ่งลงเอยโดยการถูกทำร้ายก่อนถูกจับยัดเข้าไปในถั่งน้ำมันขนาด 20 ราดน้ำมันแล้วจุดเผาทั้งเป็น พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยหายไปจากความสนใจของผู้คน คนในชุมชนซึ่งส่วนหนึ่งเป็นอดีตสหายที่เคยเข้าร่วมพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยได้รวมตัวกันสร้างเครือข่ายเพื่อพัฒนาชุมชน ภารกิจของเขาคือการสร้างอนุสาวรีย์แห่งนี้ ชุมชนทุกแห่งล้วนมีประวัติศาสตร์แต่ไม่ใช่ชุมชนทุกแห่งที่สามารถกำหนดโครงเรื่องให้ประวัติศาสตร์ได้ซึ่งมันเป็นหนทางให้เรื่องเล่าของชาวบ้านที่ถูกเจ้าหน้าที่รัฐกระทำเมื่อ 30 กว่าปีก่อนอย่างราบลงบนผืนป่าต้องหำนั้น-ประวัติศาสตร์ (วีรพงษ์ สุนทรฉัตรราวัฒน์, 2556, น. 110-111)

ประเด็นที่น่าสนใจคือ ความทรงจำจากกรณีดังแดงมิใช่ภาพความรุนแรงจากเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 โดยตรง แต่การที่นวนิยายประสานความทรงจำชุดนี้เข้ามาเพื่อย้ำว่าความรุนแรงที่กระทำโดยรัฐมีขายเอยเชื่อมโยงถึงกันอย่างเป็นระบบ การพินิจความทรงจำว่าด้วยความรุนแรงดังกล่าวไม่อาจทำแบบแยกส่วนได้ หรืออีกนัยหนึ่งคือ ทั้งกรณีดังแดงและ 6 ตุลาคม 2519 ต่างเป็นเพียงตัวอย่างบางส่วนเท่านั้นในความรุนแรงที่กระทำโดยรัฐหรือในนามรัฐ ซึ่งความรุนแรงดังกล่าวถูกชุกซ่อนอยู่ใน “ประวัติศาสตร์ที่ไม่ถูกบันทึก”

มองเช่นนี้อาจกล่าวได้ว่าตัวเหตุการณ์วันที่ 6 ตุลาคม 2519 เองมิได้มีความหมายโดยตัวของมันเอง หากแต่ถูกใส่ความหมายเข้าไปในช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์แต่ละ ทำให้มันกลายเป็นสัญญาณ (sign) ที่สื่อความหมายแตกต่างกัน จากการปกป้องรักษาชาติ กลายเป็นความรุนแรงโหดเหี้ยม ผู้แต่งยังย้ำการไร้ความหมายของสื่อความทรงจำในฐานะสัญญาณ ที่ว่างเปล่าและพร้อมถูกใส่ความหมายด้วยเรื่องเล่าการทาสาคืออนุสรณ์สถานดังแดงที่ สารคดีตัดทิ้งเหตุการณ์ที่ไม่สอดคล้องกับโครงหรือพล็อตเรื่อง ซึ่งทำให้เรื่องเล่านั้นสร้างความทรงจำต่อการตายของผู้เสียชีวิตผิดไปจากความเป็นจริง การสื่อนัยนี้ก็โยงไปถึงการสร้างความทรงจำเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 จากเรื่องเล่าแต่ละฝ่ายที่ต่างก็ถูกตัดต่อปรุงแต่งเพื่อความทรงจำที่สอดคล้องกับเป้าหมายของแต่ละฝ่าย

ในขณะเดียวกัน นวนิยายเรื่อง *เนรเทศ* เล่าเรื่องด้วยกลวิธีผสมผสานเรื่องเล่าและเสียงเล่าต่าง ๆ ผ่านลีลาของเสียงเล่าที่แตกต่างกัน การอ้างถึงเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 มีความตรงไปตรงมา แต่การสร้างความทรงจำเกี่ยวกับ 6 ตุลาคม 2519 นั้นเชื่อมโยงกับวิธีการเล่าเรื่องที่หลากหลายแสดงให้เห็นเจตนาในการประสานความทรงจำหลากหลายกระแส

ในด้านหนึ่ง 6 ตุลาคม 2519 ถูกเล่าในฐานะเหตุการณ์ประวัติศาสตร์การเมืองที่ร้อยต่อกับเหตุการณ์อื่น ๆ อย่างต่อเนื่อง ในอีกด้านหนึ่ง 6 ตุลาคม 2519 เป็นความทรงจำของครอบครัวเพราะเป็นเหตุการณ์หรือจุดเปลี่ยนที่ทำให้ครอบครัวของสายชนและเพื่อนบ้านชาวอีสานในหมู่บ้านต้องบ้านแตกสาแหรกขาดเพราะผู้นำครอบครัวต่างพากันหนีเข้าป่าเพื่อหลบภัยจากทางการ

พ่อของเขาเข้าป่าไปเป็นคอมมิวนิสต์และเดินทางเข้าออกไปมาระหว่างเขตป่าเขาและหมู่บ้านอยู่เนืองๆ เป็นปกติ หลังจากเกิดการปราบปรามนิสิตนักศึกษาอย่างเลือดเย็นในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เมื่อเดือนตุลาคม ค.ศ. 1976 แล้ว แม้จะมีการประกาศนโยบาย 66/23 ออกมาเป็นปีๆ แต่การสู้รบยังไม่ได้มีการยุติลงแต่อย่างใด ส่วนที่ยังสู้รบก็สู้รบกันไป ส่วนที่ออกมามอบตัวก็มอบตัวกันไป ในขณะที่เขมรสามฝ่ายกับเวียดนามก็ยังเหิมหาญรุกรานกันอยู่อย่างหน่วงเข้มนตึงเปรี๊ยะ กระทั่งพ่อเขาก็สู้รบจนถูกฆ่าตายในเขตป่า (ภู กระดาษ, 2557, น. 109)

ในบทที่ 36 การกล่าวถึงเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ในฐานะแหล่งอ้างอิงอดีตของครอบครัวหรือความทรงจำครอบครัวกลับมาอีกครั้ง ตอนที่สายชน ไชยปัญญา และครอบครัวที่ร่วมเดินทางกลับศรีสะเกษพบกับครอบครัวของแม่ใหญ่โงงที่หมอชิต และได้สนทนาวิสาสะ ไถ่ถามสารทุกข์สุกดิบ สามีของแม่ใหญ่โงงเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์เช่นเดียวกับพ่อของสายชน และหายสาบสูญไปพร้อมกับพวกอีก 5 คน ในช่วงที่มีการเรียกร้องให้ผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์มอบตัวเพื่อร่วมพัฒนาชาติตามนโยบาย 66/23 ที่เริ่มประกาศใช้ในปี 2523 ซึ่งดูจะมอบความหวังที่ครอบครัวจะกลับมาพบหน้าค่าตากันอีกครั้ง

ดูจหอมเข้าของดอกเกด ดอกจำปาอวลในสายลมนำพา นำมาซึ่งความชื่นใจของครอบครัวของสายชนและครอบครัวของแม่ใหญ่โงง ความหวังจะได้พบหน้าค่าตากันวิบวับพริบพราวสุกกระจ่างยิ่งนัก ทว่าทุกอย่างกลับมืดดับลงไปเมื่อพ่อของสายชน สามีของแม่ใหญ่โงงและพี่น้องป๋องปายอีกสี่คนไม่ได้กระตือรือร้นออกจากป่ามามอบตัวแต่ประการใด ทั้งหมดยังสู้รบอยู่ในเขตป่าเขาอยู่เช่นเดิมจนเสียชีวิตโดยไม่เห็นแม้แต่ร่างแต่กระดูกที่พอจะได้นำกลับมาทำบุญอุทิศส่วนกุศลยังหมู่บ้าน (ภู กระดาศ, 2557, น. 190-191)

การรอคอยข่าวคราวของครอบครัว ทั้งแม่ของสายชนและแม่ใหญ่โงงทำให้เกิดความทุกข์ทรมาน ซึ่งคู่ขนานไปกับยุคสมัยของรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ที่ยาวนานถึง 8 ปี ซึ่งรัฐบาลไม่ถูกอภิปรายไม่ไว้วางใจหรือมีการวิพากษ์วิพากษ์น้อยมาในสังคมไทย จนกระทั่งการรัฐประหารที่เรียกกันว่ากบฏยังเติร์ก ซึ่งท้ายที่สุดก็ถูกปราบปรามภายในเวลาวันเดียว

เรื่องเล่าประวัติศาสตร์ที่มี 6 ตุลาคม 2519 สอดแทรกอยู่ จึงเป็นความทรงจำเกี่ยวกับประวัติศาสตร์การเมืองไทยที่แสดงถึงการก้าวขึ้นมาของระบอบประชาธิปไตยแบบที่ฝ่ายกษัตริย์นิยมสนับสนุน ร่วมมือกับกองทัพ ซึ่งเป็นเงื่อนไขให้เกิดการรัฐประหารขึ้นบ่อยครั้งตลอดช่วงเวลาในประวัติศาสตร์ไทย และทำให้การเมืองชะงักงัน และวนเป็นวัฏจักร ตั้งแต่ก่อน 6 ตุลาคม 2519 และหลังจากนั้นจนกระทั่ง 2554 ยืนยันถึงการปะทะกันระหว่างอุดมการณ์ทางการเมืองแบบชาตินิยม กษัตริย์นิยม ที่ได้รับแรงหนุนจากกองทัพ

ใน *เนรเทศ* นวนิยายวางเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ลงในภาพปฏิบัติการต่อสู้ภัยคอมมิวนิสต์ด้วยการพัฒนา จึงมีการโยงประวัติศาสตร์การเมืองกับประวัติศาสตร์การคมนาคมของไทย โดยเฉพาะสายอีสาน

การอนุมัติโครงการสร้างถนนสายใหม่ ๆ ในคราวนั้นเป็นการพยายามเชื่อมโยงกันระหว่างภูมิภาคต่าง ๆ ได้มากที่สุด และยังเป็นการเชื่อมกับข่ายงานให้สะดวกขึ้นในการขนส่งเคลื่อนย้ายกำลังพลและอาวุธยุทโธปกรณ์ต่าง ๆ ของฐานทัพสหรัฐอเมริกาในการทำสงครามต่อต้านการแผ่ขยายของคอมมิวนิสต์ ฐานทัพที่กระจายอยู่ตามจังหวัดนครราชสีมา อุบลราชธานี ขอนแก่น อุดรธานี และหนองคาย อีกทั้งความกังวลต่อสถานการณ์ในประเทศลาวที่อาจรุกร้าเข้ามาทุกเมื่อนั้นอีกด้วย ซึ่งทางรัฐบาลไทยก็ได้เคียงบ่าเคียงไหล่กับพันธมิตรอย่างสหรัฐอเมริกาในการถล่มราชอาณาจักรเวียตนามคู่แข่งอันฉกาจฉกรรจ์ของไทยและร่วมเข้าไปปฏิบัติการลับเพ่นพ่ายผู้คนในลาวฝั่งซ้ายอย่างเมามัน (ภู กระดาษ, 2557, น. 76)

ประวัติศาสตร์การพัฒนาที่นำเสนอในนวนิยายสัมพันธ์กับวิถีชีวิตกับการเดินทางของแรงงานอีสานในช่วงเวลาต่อมา โดยเฉพาะในช่วง 2500-2523 ซึ่งรัฐบาลไทยมีนโยบายปราบปรามผู้กระทำการอันเป็นคอมมิวนิสต์อย่างเข้มข้น ในตอนที่ 22 นั้นแสดงให้เห็นถึงการพลัดถิ่นในถิ่นฐานของตนของคนอีสานอย่างชัดเจน ในยุคสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ มีการตัดเส้นทางคมนาคมเพื่อจัดการกับภัยคอมมิวนิสต์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย โดยอาศัยแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504-2509) และได้รับงบประมาณสนับสนุนจากสหรัฐอเมริกาในปี 2505 เพื่อสร้างถนนเชื่อมโยงภูมิภาคต่าง ๆ แต่การปราบปรามภัยคอมมิวนิสต์ในช่วง 2500-2523 นี้ทำให้เกิดภาวะ “เนรเทศ” หรือการพลัดถิ่นฐานของคนอีสาน เป็นเส้นทางที่คนอีสานใช้เดินทางไปทำงานต่างถิ่นอื่น

เส้นทางสายนี้แหละที่ได้พาทั้งวัยรุ่นและหนุ่มสาววัยทำงานให้ออกเดินทางไปทำงานยังต่างถิ่น ไปผจญภัยเผชิญโชคตามวัยคะนองอย่างรู้ยากเห็น กวาดต้อนไปจุดเดียวกับอดีตกว่าสองร้อยปีที่ผ่านมายังกรุงเทพฯ กรุงเทพฯและภาคตะวันออกของประเทศ อันเป็นภูมิภาคที่น้ำไหลไฟสว่าง ทางดี มีงานให้ทำ มีเงินให้ใช้ ได้เลี้ยงปากเลี้ยงท้องเคลื่อนย้ายหลังไหลตามกันไปนับตั้งแต่เดือนปีเหล่านั้นเป็นต้นมาอย่างมิเคยบันเบาสร้างศาลงแม้แต่สักน้อยหนึ่ง (ภู กระดาษ, 2557, น. 77)

เนรเทศ สร้างความทรงจำ 6 ตุลาคม 2519 ผ่านการประสานความทรงจำหลากหลายกระแส ผู้กร้อยเรื่องเล่าหลายระดับ ได้แก่ ประวัติศาสตร์การเมืองไทยสมัยใหม่

ประวัติศาสตร์การคมนาคม ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นอีสาน ประวัติศาสตร์ครอบครัว และตำนานต่าง ๆ รวมทั้งเรื่องเล่าเกี่ยวกับการเดินทางของสายชน ไชยปัญญา ซึ่งปรากฏป้ายเฉลิมพระเกียรติที่มาคู่กับทหาร ในด้านหนึ่งก็เป็นการพรรณนาเหตุการณ์ในช่วงที่สายชนและครอบครัวเดินทางคือ ต้นเดือนพฤษภาคม ในยุครัฐบาลอภิสิตี ซึ่งในวันที่ 5 พฤษภาคม เป็นวันสำคัญในปฏิทินคือ วันฉัตรมงคล ในอีกด้านหนึ่งก็เป็นสัญลักษณ์ของการสร้างความทรงจำเกี่ยวกับสถาบันกษัตริย์และกองทัพ

ที่สำคัญคือนิทานปรัมปราพื้นบ้านอีสานที่ผสมผสานกับเรื่องเล่าประวัติศาสตร์ดำเนินคู่กันมา แสดงถึงการต่อรองของประชาชนผู้พ่ายแพ้ในโลกความเป็นจริงผ่านเรื่องราวของพญาคันคากสู้รบกับพญาแถน จนกระทั่งแถนพ่ายแพ้ ข้าวปลาอาหารก็กลับมาสมบูรณ์พูนสุขอีกครั้ง

กลวิธีสร้างความทรงจำ 6 ตุลาคม 2519 ด้วยการประสานความทรงจำหลากหลายกระแสใน *อนุสรณ์สถาน* และ *เนรเทศ* ใช้วิธีนำเสนอแบบสะท้อนคิดที่เน้นการวิพากษ์กระบวนการนำเสนอหรือสร้างความทรงจำ (Erll, 2011, p. 162) กรณี *อนุสรณ์สถาน* กระทำผ่านการอ้างอิงข้อค้นพบจากงานวิชาการของธงชัย วินิจจะกูล ร่วมกับอนุสรณ์สถานและการเขียนถึงอนุสรณ์สถานกรณีถึงแดง ส่วน *เนรเทศ* เองก็นำเสนอการประสานความทรงจำดังกล่าวผ่านหนังสือประวัติศาสตร์ที่ตัวละครอย่างสายชนได้อ่าน ได้แก่หนังสือ เป็นต้นว่า *การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ* ของ ทักษิณ เจริญมิตร เพื่อคัดง้างกับประวัติศาสตร์กระแสหลักหรือความทรงจำทางการ ร่วมกับปรัมปราคติ ประวัติศาสตร์การเมืองไทย ประวัติศาสตร์การพัฒนาของไทย รวมทั้งความทรงจำครอบครัวของตัวละคร ซึ่งทำให้เห็นว่า การก่อรูปความทรงจำของชาติ ชุมชน ครอบครัว และปัจเจกบุคคลเกิดขึ้นผ่านความทรงจำมิติต่าง ๆ หลากหลายกระแส

4.3.3 การแสดงจำลองเหตุการณ์

การแสดงจำลองเหตุการณ์ (re-enactment) เป็นกิจกรรมหรือภาคปฏิบัติที่สำคัญอย่างยิ่งในพิธีรำลึก (commemorative ceremony) เพราะการแสดงจำลองเหตุการณ์เป็นการนำบุคคล เหตุการณ์ หรือวัตถุจากอดีตมานำเสนอใหม่ และมีลักษณะเป็น “นาฏกรรม” หรือการแสดง (performative) ซึ่งต้องอาศัย “ตัวแสดง” การเคลื่อนไหวร่างกายของตัวแสดง (Connerton, 1989, pp. 51-58 cited in Misztal, 2003, p. 80) องค์ประกอบของการแสดงจำลองเหตุการณ์ นอกจากตัวแสดงแล้วยังมีผู้ชมซึ่งมีอีกสถานะหนึ่งคือผู้เข้าร่วมพิธีรำลึก การแสดงจำลองเหตุการณ์จึงมีส่วนในการสร้างรับรู้อดีตร่วมกันของชุมชน อย่างน้อยที่สุดก็ในพื้นที่ที่พิธีรำลึกนั้นเกิดขึ้น

นอกพื้นที่ของพิธีรำลึก การแสดงจำลองเหตุการณ์ยังอาจเกิดขึ้นในบริบทของสถานที่เก็บรักษาจดหมายเหตุหรือพิพิธภัณฑ์ที่อาศัยสื่อความทรงจำอันหลากหลายในการพาผู้ใช้หรือผู้เข้าชมเข้าถึงอดีตและกาละเทศะแห่งการรำลึกความทรงจำ นอกจากนั้นแล้ว สื่ออย่างภาพยนตร์

รายการสารคดีทางโทรทัศน์ หรือรายการเรียลลิตีที่ยังมีกอสตาร์ดการแสดงจำลองเหตุการณ์เป็นองค์ประกอบหนึ่งด้วยร่วมกับภาพถ่ายหรือฟุตเตจของวัตถุ บุคคล หรือเหตุการณ์ในอดีตด้วยเช่นกัน (Erll, 2011, p. 140) การแสดงจำลองเหตุการณ์จึงเป็นพื้นที่ที่ “ฟุตเตจ” หรือภาพชิ้นส่วนทางประวัติศาสตร์มาบรรจบกับการแสดงเหตุการณ์ในอดีตซึ่งจำลองขึ้นมาใหม่หรือมีลักษณะเป็นเรื่องแต่ง (Erll, 2011, p. 136)

การแสดงจำลองเหตุการณ์มีความสำคัญต่อการสร้างและ/หรือถ่ายทอดความทรงจำ 6 ตุลาคม 2519 สังเกตได้จากลำดับเหตุการณ์ของ 6 ตุลาคม 2519 ในปลายเดือนกันยายน พ.ศ.2519 เกิดเหตุฆ่าแขวนคอผู้ติดโปสเตอร์การเมืองที่จังหวัดนครปฐม ทำให้ในการชุมนุมประท้วงรัฐบาลมีการแสดงจำลองเหตุการณ์จนกระทั่งขยายตัวไปสู่ความรุนแรงในวันที่ 6 ตุลาคม 2519 ซึ่งมีการฆ่าแขวนคอซ้ำ ในการรำลึกถึงความทรงจำ 6 ตุลาคม 2519 นอกจากภาพความรุนแรงในฐานะ “องค์สำคัญ” ของเหตุการณ์แล้ว (นัทธนาย ประสานนาม, 2562, น. 101) การแสดงจำลองเหตุการณ์จึงถูกใช้เป็นเครื่องมือเพื่อรำลึกถึงภาพความรุนแรงดังกล่าว ทั้งยังเป็นการสะท้อนโต้ตอบกับการแสดงจำลองเหตุการณ์ในฐานะ “องค์” (act) หรือองค์ประกอบสำคัญขององค์ประกอบหนึ่งในความทรงจำ 6 ตุลาคม 2519

ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยเห็นว่า นวนิยายเรื่อง *ประวัติศาสตร์ของความเจ็บ* ของ อติภพ ภัทรเดชไพศาล เขียนขึ้นในฐานะการแสดงจำลองเหตุการณ์ในรูปแบบนวนิยาย อันเป็นกลวิธีสำคัญในการสร้างความทรงจำ 6 ตุลาคม 2519 อธิบายได้ดังนี้

โครงเรื่องของ *ประวัติศาสตร์ของความเจ็บ* เป็นการสืบค้นตามหาเรื่องราวในอดีตที่สาบสูญไปของตัวละคร “อภิต” ผ่านบทกวีที่ซ่อนอยู่หลังผลงานศิลปะของ “โกเมศ อิศรา” นักเขียนที่หายตัวไปอย่างลึกลับหลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 โดยอภิตได้เดินทางมายังบ้านเกิดในอดีต หลังเหตุการณ์สลายการชุมนุมเมื่อปี 2553 และเขาเคยเผชิญกับความรุนแรงในครั้งนั้น

นวนิยายเรื่องนี้ใช้กลวิธีการการทิ้งร่องรอยระหว่างทาง ให้ผู้อ่านเห็นภาพเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ผ่านสัญญาณต่างๆ ในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนเล็กๆ แห่งหนึ่ง ซึ่งเป็นร่องรอยที่สื่อความหมายถึงเหตุการณ์ข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในช่วง 6 ตุลาคม 2519 ซึ่งหากอ่านผ่านๆ อาจคิดว่ากำลังพูดถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนแห่งหนึ่ง ทว่าหากพิจารณาแล้ว จะเห็นได้ว่าการซ่อนนัยของการสร้างความทรงจำ 6 ตุลาคม 2519

บทความของโกเมศ อิศรา ลงวันที่ 2 ตุลาคม 2519 เป็นสิ่งที่ตั้งผู้อ่านโยงเข้ากับ 6 ตุลาคม 2519 จากวันเดือนปีที่ใกล้เคียงกันอย่างมีนัยสำคัญ และผู้เขียนถูกกล่าวถึงว่าหายไปหลังเหตุการณ์ล้อมปราบนักศึกษาในนั้น บทความของโกเมศกล่าวถึงบทบาทของงานศิลปะคือภาพสีน้ำมัน อันสื่อความหมายลึกซึ้ง ถึงตำแหน่งที่ตั้งของพระจันทร์เสี้ยวในภาพ ซึ่งในตอนแรกมันประทับอยู่กับ

พื้นดิน มาพร้อมกับบทกวีแนวสังสัจจนนิยมที่อยู่ด้านหลังของภาพ และในท้ายเรื่องที่เหตุการณ์ย้อนกลับเริ่มต้นเหตุการณ์แรกอีกครั้งแต่ไม่เหมือนเดิม พระจันทร์เสี้ยวกลับลอยเด่นบนฟ้า พร้อมกับบทกวีแนวชาตินิยม

ความเปลี่ยนแปลงของบทกวีและภาพสีน้ำมันในตอนต้นและตอนท้ายถูกคั่นกลางด้วยเรื่องราวของอดีตกับการประสบเหตุฆาตกรรมเด็กวัดคนหนึ่งที่ต้องนักการภารโรงเก็บมาเลี้ยง การตายของเด็กคนนี้ทิ้งร่องรอยถึง 6 ตุลาคม 2519 ผ่านการแขวนคอกับต้นมะขามอันเปรียบเสมือนการแสดงจำลองเหตุการณ์หรือภาพความรุนแรงที่ผู้วิจัยได้กล่าวถึงข้างต้น

คนที่พบเด็กชายคนนั้นเป็นคนแรกเป็นเด็กวัดคนหนึ่งที่เกิดสังเกตุว่าเขาหายไปหลังจากกลับจากเดินตามพระบิณฑบาตก็เลยเดินตามหาดูทั่วๆ วัด ตอนนั้นเป็นเวลาราวหกโมงครึ่ง ร่างปวกเปียกของเด็กชายไ้นอนคว่ำอยู่บนพื้นดินใต้ต้นมะขามต้นหนึ่งข้างๆ เมรุตรงส่วนหลังวัด เลือดไหลโชกกาย ที่รอบลำคอมีรอยรัดเชือกแน่น เหมือนกับว่ามีใครพยายามจะแขวนคอเข้ากับต้นมะขามแต่ไม่สำเร็จ (อติภาพ ภัทรเดชไพศาล, 2555, น. 154)

การแขวนคอใต้ต้นมะขาม เป็นเหตุการณ์หนึ่งที่เกิดขึ้นในเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 โดยเป็นหนึ่งในภาพถ่ายที่เป็นเสมือนสัญลักษณ์ของเหตุการณ์ดังกล่าว มีนัยสำคัญที่ต้องการสื่อถึงเหตุการณ์ความรุนแรงของ 6 ตุลาคม 2519 เพราะชนวนเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดการปะทะกันอย่างรุนแรงระหว่างฝ่ายนักศึกษาและฝ่ายอนุรักษ์นิยมนั้น คือการแสดงของชมรมศิลปะการแสดงมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่จัดแสดงละครรำลึกถึงคดีที่พนักงานการไฟฟ้า 2 คน ซึ่งร่วมปิดโปสเตอร์ประท้วงที่ตำบลดงพระประโทน จังหวัดนครปฐม ถูกทำร้ายจนเสียชีวิตแล้วนำศพไปแขวนคอไว้หน้าประตูทางเข้าที่ดินจัดสรรแห่งหนึ่งที่ลานโพ และหนังสือพิมพ์สองฉบับลงภาพการแสดงล้อการแขวนคอที่แต่งภาพดูคล้ายของครุฑทลายทาท จนนักศึกษาถูกกล่าวหาว่าหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ และเป็นชนวนสำคัญสาเหตุหนึ่งที่น่าไปสู่การปะทะกันอย่างรุนแรงในเช้ามีดของวันที่ 6 ตุลาคม 2519

ดังที่ได้กล่าวแล้วว่าการแสดงจำลองเหตุการณ์เน้นสิ่งที่เป็นการแสดง ตัวแสดงร่วมกับสื่ออย่างอื่นที่อาศัยภาพ การมองเห็น หรือทัศนภาพ (visuality) นอกจากภาพการแขวนคอแล้ว การหมิ่นยังถูกนำมาเสนอในเรื่องผ่านการแปรไปเป็นการใช้รูปกราฟิตีบนกำแพงวัดโดยลูกชายตาคอม เด็กหนุ่มยืนยันว่าเขาเพียงแค่ต้องการสร้างงานศิลปะบนกำแพงเหมือนที่เคยเห็นเพื่อนๆทำ และที่วาดก็ไม่ใช้หหลวงตานันท์ แต่เมื่อหลวงตานันท์ยืนยันว่านี่คือ “การจงใจล้อเลียน” เหตุการณ์นี้ยังสัมพันธ์กับเหตุการณ์จำหุดยิ่งหมาเพราะ มันนอนทับภาพพระผู้ใหญ่

“มึงเอาตุตมานอนทับรูปหลวงพ่อยังงี้ได้ไฉวะ ไอ้ห้าเอ๊ย”

จำหยุดตะโกนเสียงดังอ้อแอ้แล้วก้มลงจับมุมหนึ่งของแผ่นป้ายไวน์ลึที่ดูเหมือนจะเป็นป้ายโฆษณางานวัดเก่า ๆ ที่มีรูปพระภิกษุสูงอายุรูปหนึ่งเข้าใจว่าเป็นหลวงตานันทพิมพ์ประกอบอยู่ด้วย [...] จำหยุดถึงปัยนั้นอย่างแรงจนทำให้หมาวัดตัวที่นอนทับแผ่นป้ายอยู่นั้นกลิ้งขลุกขลักออกไปด้านข้าง ขาหน้าสองขาของมันก็ยังคงสั่นกระตุกอย่างไม่หยุดยั้ง อภิตเห็นแผ่นป้ายนั้นเประเฉี้ยนไปด้วยเลือดสีแดง (อติภพ ภัทรเดชไพศาล, 2555, 181)

เหตุการณ์ยิ่งหมาถูกปฏิเสธว่าไม่ได้เกิดขึ้น เช่นเดียวกับเด็กที่ตาย และการหายไปของโพรงลึกลับ และบ้านที่ถูกไฟไหม้ ผู้ปฏิเสธการมีอยู่ก็คือคนในหมู่บ้านและพระชื่อกิตติ และชื่อกิตตินี้เองที่ทำให้นึกถึงพระกิตติวุฒโฒเจ้าของวาทะ “ฆ่าคอมมิวนิสต์ไม่บาป” ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนการปราบปรามฝ่ายตรงข้ามรัฐบาลด้วยความรุนแรง

การแสดงจำลองเหตุการณ์เป็นสื่อที่ทำให้อดีตกลายเป็นปัจจุบัน สื่อการซ้อนทับกันระหว่างอดีตกับปัจจุบัน หรือ “ประวัติศาสตร์ซ้ำรอย” ดังนั้น นวนิยายจึงยังกล่าวถึงการซ้อนทับกันระหว่าง 2 เหตุการณ์ นั่นก็คือเหตุการณ์ในเดือนพฤษภาคม 2553 กับเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ระหว่างนั้นตัวละครจะเห็นภาพต้นมะขาม เจาต้นไม้ใหญ่ และก็รู้สึกถึงการพาดด้วยเก้าอี้ การเอายางรถยนต์ทับศพและเผา ซึ่งเหตุการณ์เหล่านี้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นใน 6 ตุลาคม 2519 ในขณะที่เขากำลังอยู่ระหว่างเหตุการณ์สลายการชุมนุมปี 2553 ซึ่งอนุมานได้จากระหว่างที่ตัวละครนอนราบกับพื้นยางมะตอย เพื่อป้องกันตัวเองจากกระสุนปืนหลายสิบล้านนัดเป็นชุดยาวที่ยิงข้ามหัวเขาไปมา และได้กลิ่นเผาไหม้ไฟ กลิ่นของการเผายางรถยนต์ที่นำไปสู่การนึกถึงการเผานั่งยางมนุษย์ ท่ามกลางรถไฟฟ้าควั่นไฟ แผงกั้นถนน และคมแฝก ในกรณีนี้ความรุนแรงจากประสบการณ์รับช่วงจากความทรงจำจางราวกับกลิ่นเป็นเนื้อเดียวกันกับความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับตัวละครในประสบการณ์ตรง ก่อนที่จะส่งต่อในรูปแบบความทรงจำและกลายเป็นประสบการณ์รับช่วงของผู้อ่าน

บทสรุปของการเชื่อมโยงเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 เข้ากับเรื่องคือการที่เรื่องราวทั้งหมดหายไปในตอนท้าย บทที่ 18 จันทรเสี้ยว ซึ่งมีเนื้อหาเกือบจะเหมือนกับต้นเรื่องในบทที่ 1 เสี้ยวจันทร ในบทที่ 1 คือจุดเริ่มต้นของการเดินทางไปค้นพบการฆาตกรรมลึกลับที่ไม่มีคำตอบ ขณะที่บทที่ 18 คือการเล่าซ้ำการเดินทางของอภิตที่ไม่พบเหตุการณ์ผิดปกติใด ๆ การฆาตกรรมลึกลับและความตายปริศนาสูญหายไปอย่างสิ้นเชิงแม้ในการรับรู้ของอภิตเอง และนั่นจึงย้อนกลับมาสู่ชื่อเรื่องที่พยายามบอกเล่าถึง 6 ตุลาคม 2519 ที่หายไป

ในหัวข้อ 4.3 ผู้วิจัยได้อธิบายกลวิธีสร้างความทรงจำ 6 ตุลาคม 2519 ในนวนิยายที่เป็นขอบเขตการวิจัยโดยชี้ให้เห็นลักษณะเด่นด้านกลวิธีของนวนิยายแต่ละเรื่อง ขึ้นต่อไปจะเป็นการเชื่อมโยงความทรงจำ 6 ตุลาคม 2519 เข้ากับบริบทการเมืองหลังปี 2553 อันเป็นจุดประสงค์ประการหนึ่งของการวิจัย

4.4 ความทรงจำ 6 ตุลาคม 2519 ในนวนิยายสู่บริบทการเมืองหลังปี 2553

เหตุการณ์ทางการเมืองปี 2553 เป็นเหตุการณ์การชุมนุมประท้วงต่อต้านรัฐบาลครั้งใหญ่ครั้งหนึ่งของประเทศ เหตุการณ์ครั้งนี้กินระยะเวลายาวนานนับจากการเริ่มต้นชุมนุมในเดือนมีนาคม บริเวณสะพานผ่านฟ้าลีลาศ จบลงด้วยการสลายการชุมนุมในช่วง 13-19 พฤษภาคม 2553 มีผู้เสียชีวิตอย่างน้อย 98 คน ได้รับบาดเจ็บนับพันคน แต่ไม่มีผู้ได้รับการฟ้องร้องพิจารณาคดีจากข้อหาการทำร้ายร่างกายหรือสังหารกลุ่มผู้ชุมนุมทั้งที่มีผู้บาดเจ็บและเสียชีวิตจำนวนมาก

ยิ่งไปกว่านั้น ช่วงเวลาที่มีการชุมนุมได้เกิดความขัดแย้งระหว่างคนในสังคมเกี่ยวกับท่าทีของผู้ชุมนุม และท่าทีของผู้คนที่มิต่อการชุมนุมและผู้ชุมนุม การเสียชีวิตของประชาชนผู้บริสุทธิ์ ปฏิบัติทางทหารต่อประชาชน และดูเหมือนว่าการชุมนุมจะไม่ได้รับการสนับสนุนหรือเห็นพ้องจากคนบางกลุ่มในกรุงเทพฯ หลังสิ้นสุดการชุมนุม เกิดการจัดกิจกรรมปักคั่นหนึ่งเดีย ซึ่งสร้างความขัดแย้งแตกแยกทางความคิดในหมู่ประชาชนมากยิ่งขึ้น การแสดงความรำลึกถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในวาระครบรอบมักมีการกีดกันขัดขวางจากเจ้าหน้าที่

นวนิยายหลายเรื่องนำเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 มาเล่าซ้ำอีกครั้งในการพูดถึงเรื่องราวการเมืองไทยในปัจจุบัน โดยเป็นปรากฏการณ์ที่ค่อนข้างเด่นชัด จากการศึกษาพบว่าความสัมพันธ์ระหว่างความทรงจำ 6 ตุลาคม 2519 กับการเมืองไทยร่วมสมัยมีความสัมพันธ์กันในลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

4.4.1 ความคลุมเครือของเหตุการณ์

สิ่งที่เด่นชัดมากในการจัดวางเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 คู่เคียงกับเมษายน-พฤษภาคม 2553 คือการมองว่าเหตุการณ์ทางการเมืองทั้งสองมีความคลุมเครือ มีเบื้องลึกเบื้องหลังที่ไม่สามารถพูดถึงได้ สำหรับเหตุการณ์สลายการชุมนุมของกลุ่มเสื้อแดงมีแนวโน้มที่จะถูกเชื่อว่าเกี่ยวข้องกับสถาบันทางสังคมที่มีความสำคัญแต่ไม่สามารถพูดถึงได้ ส่วนเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 แม้จะมีความชัดเจนว่าฝ่ายใดเป็นผู้กระทำการบ้าง แต่กระนั้นก็เป็นที่ยสงสัยเกี่ยวกับความเป็นไปได้ของสาเหตุหรือเบื้องหลังการปลุกปั่นยุยงให้เกิดความเข้าใจผิดและเกลียดชังนิสิตนักศึกษา

การที่ 6 ตุลาคม 2519 ถูกมองว่าเกิดจากความหวาดวิตกกังวลกับกระแสเฟื่องฟูของลัทธิคอมมิวนิสต์ ทำให้เกิดการสันนิษฐานเกี่ยวกับสาเหตุและเบื้องหลังการล้อมปราบในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์นั้นว่าเกี่ยวข้องกับผู้มีอำนาจในสังคม และสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสมัยปัจจุบัน ความเชื่อมโยงระหว่าง 2 เหตุการณ์จึงอยู่ที่การถูกจดจำร่วมกันถึงไม่เป็นธรรมชาติอำนาจที่ปกปิดปิดเป็นนกดทับความจริงที่เกิดขึ้น เป็นความคลุมเครือและไม่สามารถพูดถึงหรือทำให้กระจ่างแจ้งได้

นวนิยายเรื่อง *ประวัติศาสตร์ของความเจ็บ* เป็นเรื่องหนึ่งที่เชื่อมโยง 6 ตุลาคม 2519 และการสลายการชุมนุม 2553 เข้ากับความคลุมเครือไม่ชัดเจนนี้ และนำเสนอเรื่องราวเชิงเปรียบเทียบให้เห็นความตายที่ถูกปกปิดและไม่สามารถค้นหาความจริงได้ ทั้งสาเหตุที่เกิดไฟไหม้กระต๊อบซึ่งทำให้ชายผู้อาศัยถูกไฟคลอกที่ไม่อาจคลี่คลายได้ การตายของเด็กใบ้ที่อยู่กับชายในกระต๊อบซึ่งเป็นพยานปากเอกซึ่งถูกบอกเล่าว่าถูกจำประจําหมู่บ้านพาตัวไป ความตายของหมาที่ถูกจำยิงเพราะนอนทับรูปหลวงตาพระผู้ใหญ่ของหมู่บ้าน การจับกุมเด็กหนุ่มที่วาดภาพกราฟิตีบนกำแพงวัด เหตุการณ์ทั้งหมดนี้พลิกกลับในท้ายเรื่อง กลายเป็นว่าไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน เป็นเรื่องราวที่ถูกกลบฝังอย่างไม่มีร่องรอย

4.4.2 ความขัดแย้งทางอุดมการณ์และชนชั้น

ภาพความทรงจำหนึ่งเกี่ยวกับเหตุการณ์ชุมนุมของกลุ่มเสื้อแดงในปี 2553 คือเป็นการชุมนุมของกลุ่มคนรากหญ้า ภาพประต๋านี้สะท้อนมุมมองต่อผู้ชุมนุมในมิติความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจในสังคม ทำให้เนื้อหาสาระการเรียกร้องของกลุ่มผู้ชุมนุมแม้ว่าจะเป็นเรื่องการเมืองแต่ก็แฝงอุดมการณ์การเมืองเรื่องชนชั้นอยู่ด้วย ความขัดแย้งทางอุดมการณ์และชนชั้นสะท้อนออกมาอย่างเด่นชัดจากการทัศนคติของคนกรุงเทพฯ ที่มีต่อกลุ่มผู้ชุมนุม โดยเฉพาะอย่างยิ่งชนชั้นกลางและชนชั้นสูงที่แสดงให้เห็นถึงความไม่พึงพอใจกลุ่มผู้ชุมนุมที่สร้างความเดือดร้อนจากการจัดชุมนุมยึดเยื้อที่ใจกลางแหล่งธุรกิจสำคัญ

การชุมนุมของกลุ่ม “รากหญ้า” เหล่านี้ยังถูกโยงไปถึงอุดมการณ์ทางการเมืองเรื่องของการระบอบการปกครอง ซึ่งเป็นจุดที่ถูกเชื่อมโยงเข้ากับการต่อสู้เรียกร้องของขบวนการนิสิตนักศึกษาและประชาชนในช่วงหลัง 14 ตุลาคม 2516 ซึ่งนำมาสู่การล้อมปราบในวันที่ 6 ตุลาคม 2519

นวนิยายเรื่อง *เนรเทศ* จัดวาง 6 ตุลาคม 2519 และพฤษภาคม 2553 ลงในประวัติศาสตร์การเมืองไทยที่ไล่เลียงมาตั้งแต่ต้นรัตนโกสินทร์ สะท้อนอุดมการณ์ทางการเมืองที่ยึดถือและยกให้สถาบันกษัตริย์มีความสำคัญและมีบทบาทในทางการเมืองในประเทศไทย โดยมีกองทัพเป็น

ฝ่ายสนับสนุนจากการรัฐประหารหลายครั้งอันเป็นการตั้งอำนาจจากประชาชนกลับไปยังกลุ่มผู้ปกครองที่ประชาชนไม่ได้เลือก หาก 14 ตุลาคม 2516 และพฤษภาคม 2535 และถูกจดจำว่าเป็นชัยชนะของฝ่ายประชาธิปไตย เหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 และพฤษภาคม 2553 ก็คือความพ่ายแพ้ของการต่อสู้เชิงอุดมการณ์ของฝ่ายประชาชนผู้ไร้อำนาจ

นวนิยายเรื่อง *หลงลบลิ้มสูญ* เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่โยงการชุมนุม 2553 กับ 6 ตุลาคม 2519 ด้วยเรื่องของการต่อสู้เชิงอุดมการณ์และชนชั้น นวนิยายจึงนำเสนอประสบการณ์ของตัวละครชนชั้นกลางกับการประสบกับการชุมนุมของกลุ่มคนเสื้อแดง ดึงให้ความขัดแย้งระหว่างชนชั้นปรากฏตัวเด่นชัด โดยเฉพาะการที่ปรกรณ์ทำร้ายผู้ชุมนุมคนหนึ่งด้วยความคลุ้มคลั่งรังเกียจและต้องการแสดงอำนาจ และวิทย์เข้าไปสวาทแสวงสาวจากกลุ่มผู้ชุมนุมในป้อมค่ายที่สร้างขึ้นใจกลางเมือง การกระทำของปรกรณ์เกิดขึ้นโดยเขารับรู้ถึงมีความอำนาจที่เหนือกว่าอีกฝ่ายจากสถานะทางสังคม เปิดช่องให้เขารู้สึกขมใจและเฝ้าใจในการกระทำรุนแรง ไม่แตกต่างกับมวลชนฝ่ายขวาในเหตุการณ์ 6 ตุลาคม ที่ไม่อาจยับยั้งห้ามใจไม่ให้กระทำรุนแรงได้ ดังที่วิทย์เพ่งพิจารณาอารมณ์ของผู้ชมความรุนแรงจากภาพกลุ่มคนที่มุ่งดูการแขวนคอและใช้เก้าอี้ฟาดนักศึกษาในท้ายเรื่อง ส่วนวิทย์เลือกที่จะเข้าไปทำความเข้าใจความแตกต่างระหว่างเขากับผู้ชุมนุม จนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงจุดยืนทางการเมือง

นวนิยายเรื่อง *ดั่งนั้นจึงสิ้นสลาย* เป็นเรื่องที่แสดงถึงการสูญเสียความศรัทธาในอุดมการณ์ที่ยึดถือจนนำมาสู่การสิ้นสลายของตัวตน อุดมการณ์นั้นเป็นความขัดแย้งที่สืบเนื่องมาตั้งแต่สมัยรุ่นยายสมัยการก้าวเข้าสู่อำนาจของกองทัพอย่างเบ็ดเสร็จในทศวรรษ 2490 และรุ่นแม่ที่ฝ่ายอำนาจนิยมเข้ายึดครองอำนาจหลัง 6 ตุลาคม 2519 มาจนถึงสมัยของชอบ อนุจारी ที่ทหารกลับเข้ามามีอำนาจอีกครั้งหลัง 2549 และ 2557 และเขาได้ค้นพบโครงสร้างอำนาจของชนชั้นที่ชอบตัวอยู่เบื้องหลังการฉกฉวยอำนาจของเหตุการณ์ต่างๆ ซึ่งปรากฏไต่เรียงการทบทวนตัวเองในบันทึกก่อนการฆ่าตัวตายของชอบ อนุจारी เนื้อหาในบันทึกสื่อถึงกลไกเชิงอุดมการณ์ที่กล่อมเกลาคความเชื่อความศรัทธาของผู้คน เสี้ยวส่วนของประสบการณ์ชีวิตและเรื่องราวของคนรุ่นก่อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งร่องรอยสาเหตุความรุนแรงวันที่ 6 ตุลาคม 2519 ที่เขาค้นพบ ช่วยให้เขาประกอบและเห็นภาพรวมของสิ่งที่ครอบงำสังคมไทยและการยึดกุมอำนาจเหนืออย่างไม่ปล่อยละ และนำมาสู่การสิ้นสลายของเขาในฐานะประชาชน

4.4.3 การจัดการความทรงจำ

สิ่งหนึ่งที่มีการสลายการชุมนุมเดือนพฤษภาคม 2553 และการล้อมปราบในวันที่ 6 ตุลาคม 2519 ต้องเผชิญในสิ่งที่เดียวกันก็คือการจัดการสร้างมุมมองให้แก่ผู้คนเพื่อที่จะจดจำผู้

ชุมนุมสื่อแดงและนิสิตนักศึกษาในฐานะเป็นฝ่ายล้มล้างสถาบันกษัตริย์ โดยอาศัยขบวนการโฆษณาชวนเชื่อผ่านสื่อลักษณะต่าง ๆ แตกต่างกันตามยุคสมัย การสร้างภาพประทับใจแก่นักศึกษาและผู้ชุมนุมทำให้ประชาชนเพิกเฉยต่อความรุนแรงที่เกิดขึ้น และในขณะเดียวกันก็สร้างความทรงจำเกี่ยวกับเรื่องราวที่เกิดขึ้นให้เกิดการจดจำและส่งต่อกันต่อไป

นวนิยายเรื่อง *อนุสรณ์สถาน* พยายามที่จะดึงรั้งการแก้ตามกระแสที่สร้างความทรงจำให้แก่เหตุการณ์และเรื่องราวต่าง ๆ ด้วยการแสดงให้เห็นการจัดการความทรงจำของปัจเจกบุคคลในการจำและการลืมสิ่งต่าง ๆ เพื่อสร้างนิยามตนเองที่น่าพึงพอใจ ดังที่ตัวละครจำและลืมบทบาทของตัวเองในการเข้าไปมีส่วนร่วมกับการเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ในช่วงเวลาที่กระแสสังคมเปลี่ยนแปลงไป ยิ่งไปกว่านั้น นวนิยายยังแสดงการจัดการความทรงจำสังคมโดยสถาบันสื่ออย่างรายการโทรทัศน์ สถาบันการศึกษาอย่างธงชัย วินิจจะกูล สถาบันการเมืองอย่างรัฐบาล เป็นต้น

นอกจาก *อนุสรณ์สถาน* นวนิยายเรื่องอื่นก็สื่อถึงการจัดการความทรงจำต่อเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 และเหตุการณ์การเมืองปี 2553 เช่นกัน ในแง่ของการพูดถึงได้และห้ามพูดถึง เช่นใน *ประวัติศาสตร์ของความเจ็บ* เหตุการณ์ฆาตกรรมถูกลบไปจากเรื่อง ในเรื่อง *หลงลืมสูญ* เป็นเรื่องสำคัญที่แสดงการลบเลือนความทรงจำเกี่ยวกับการสังหารประชาชน ณ ใจกลางเมืองหลวง ด้วยกิจกรรม “บ๊ีกคลีนนิ่งเดย์” ที่ภาครัฐเชิญชวนประชาชนร่วมกันทำความสะอาดบริเวณที่มีการชุมนุม

นวนิยายที่อยู่ในขอบเขตการวิจัยทั้ง 5 เรื่อง ผลิตซ้ำเรื่องราวและภาพความทรงจำ 6 ตุลาคม 2519 ที่คนทั่วไปรู้จักและรับรู้ รวมทั้งซ่อมสร้างความทรงจำที่พร่าเลือนหรือไม่ถูกบันทึกในความทรงจำทางการหรือประวัติศาสตร์กระแสหลักผ่านกลวิธีการประพันธ์ นวนิยายกลุ่มนี้นำความทรงจำ 6 ตุลาคม 2519 มาอธิบายเหตุการณ์การเมือง 2553 ซึ่งแม้จะเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาอันใกล้ แต่ก็กลับมีเงื่อนไขข้อจำกัดที่ทำให้ไม่สามารถนำมาพูดถึงหรืออธิบายได้อย่างกว้างขวาง หรือตรงไปตรงมา การนำเรื่องราวของ 6 ตุลาคม 2519 มาเล่าซ้ำหรือสร้างใหม่ในนวนิยายกลุ่มนี้ จึงเป็นการอาศัยความทรงจำมาอธิบายและสร้างความทรงจำเกี่ยวกับเหตุการณ์ปราบปรามประชาชนครั้งใหม่ซึ่งไม่เคยถูกอธิบายหรือยอมรับว่าเป็นการกระทำรุนแรงของรัฐต่อประชาชน และด้วยเหตุนี้จึงไม่มีใครต้องรับผิดชอบความตายของประชาชนเช่นเดียวกับที่เกิดขึ้นกับ 6 ตุลาคม 2519 แสดงให้เห็น “ความทรงจำซ้ำรอย”

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการวิจัย

วิทยานิพนธ์ 6 ตุลาคม 2519 ในนวนิยายไทยหลังเหตุการณ์ทางการเมืองปี 2553 มุ่งศึกษานวนิยายจำนวน 5 เรื่องของนักเขียน 5 คน นวนิยายที่อยู่ในขอบเขตการวิจัยล้วนมีจุดเน้นและความเชื่อมโยงสัมพันธ์ความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตของปัจเจกบุคคล ครอบครัว และสังคมไทย ซึ่งเป็นไปใน 2 ด้าน ได้แก่ การผูกโยงเรื่องราวทั้งก่อนและหลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 อันเป็นเงื่อนไขให้เกิดความขัดแย้งทางการเมืองเรื่อยมาถึงเหตุการณ์สลายการชุมนุมแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ (นปช.) หรือคนเสื้อแดงในปี 2553 นวนิยายทั้ง 5 เรื่อง ได้แก่ ประวัติศาสตร์ของความเจ็บ โดย อติภพ ภัทรเดชไพศาล ตีพิมพ์เดือนมีนาคมปี 2555 อนุสรณ์สถาน โดย วีรพงษ์ สุนทรฉัตรวัฒน์ ตีพิมพ์เดือนมีนาคมปี 2556 เนรเทศ โดย ภู กระดาษ ตีพิมพ์เดือนตุลาคมปี 2557 หลงลบลืมสูญ โดย วิภาส ศรีทอง ตีพิมพ์เดือนมีนาคมปี 2558 และ ดังนั้นจึงสิ้นสลาย ของ นิธิ นิธิวีรกุล ตีพิมพ์เดือนมีนาคมปี 2558

การวิจัยครั้งนี้ใช้ทฤษฎีความทรงจำวัฒนธรรม (cultural memory) (Erll, 2011) เป็นกรอบในการวิจัย เพื่อพิสูจน์ให้เห็นว่านวนิยายมีสถานะเป็นสื่อความทรงจำที่ถ่ายทอดและสร้างอดีตขึ้นใหม่ในบริบทปัจจุบัน อดีตที่สร้างขึ้นผ่านสื่อความทรงจำยังมีความซับซ้อนในฐานะภาคปฏิบัติหนึ่งของการสร้างความทรงจำในสังคมที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความขัดแย้ง การต่อรอง โดยเฉพาะความทรงจำ 6 ตุลาคม 2519 อันเป็นความทรงจำที่มีปัญหา เพราะยังอยู่ในการถกเถียงของสังคม และมีความเป็น “ปัจจุบัน” เพราะเป็นความทรงจำว่าด้วยความรุนแรงที่กระทำโดยรัฐ ผ่านการนำเสนอคู่ขัดแย้งระหว่างรัฐกับพลเมือง รวมทั้งมีความพยายามที่จะทำให้ความทรงจำจากเหตุการณ์ดังกล่าวถูกกดทับหลงลืม ทำให้การรื้อฟื้นความทรงจำ 6 ตุลาคม 2519 เป็นส่วนหนึ่งของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม (ธงชัย วินิจจะกุล, 2558)

ผู้วิจัยขอสรุปผลการวิจัยโดยลำดับตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาความทรงจำที่ถูกคัดสรรและผลิตซ้ำเกี่ยวกับเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ในนวนิยายไทยที่เขียนขึ้นหลังเหตุการณ์ความรุนแรงทางการเมืองเดือนพฤษภาคม ปี 2553 โดยใช้แนวคิดเรื่องความทรงจำวัฒนธรรม

ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ผู้วิจัยพบว่า การคัดสรรและผลิตซ้ำความทรงจำ 6 ตุลาคม 2519 ในนวนิยายไทย เกิดขึ้นผ่าน การนำเสนอภาพความรุนแรงจากเหตุการณ์ ซึ่งเป็นภาพที่ดึงดูด

สายตา เป็นต้นว่า ภาพการฟาดด้วยเก้าวัว และภาพการฆ่าแขวนคอ ภาพความรุนแรงดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของการปราบปรามผู้ชุมนุมโดยเจ้าหน้าที่รัฐอันประกอบด้วยทหารและตำรวจ ความรุนแรงที่เกิดขึ้นนำไปสู่การที่นักศึกษาประชาชนมุ่งหน้าสู่ป่าเพื่อร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ก่อนที่จะกลับออกจากป่าในทศวรรษ 2520

นอกจากภาพความรุนแรง การปราบปราม และการเข้าป่าแล้ว ความทรงจำ 6 ตุลาคม 2519 ที่นำเสนอในนวนิยายยังเน้นความขัดแย้งทางอุดมการณ์ โดยเฉพาะอุดมการณ์ทางการเมืองระหว่างฝ่ายซ้ายกับฝ่ายขวา ผู้ยึดถืออุดมการณ์ที่แตกต่างกันนี้ยึดถือความทรงจำที่แตกต่างกัน ทำให้นวนิยายทำหน้าที่สำคัญในการบอกเล่าหรือบันทึกประวัติศาสตร์ที่ไม่ถูกบันทึกในความทรงจำทางการเมือง เช่น ในแบบเรียนหรือในพิธีรำลึกที่ดำเนินการโดยรัฐ

ความทรงจำ 6 ตุลาคม 2519 ที่เชื่อมต่อกับบริบทการเมืองไทยหลังปี 2553 เห็นได้จากความสัมพันธ์รูปแบบต่างๆ ลำดับแรกคือความคลุมเครือของเหตุการณ์ทั้งสองเหตุการณ์ มีเบื้องลึกเบื้องหลังที่ไม่อาจบันทึกหรือบอกเล่าได้ เพราะมีผู้เกี่ยวข้องจากหลายฝ่ายที่ยังพัวพันกับสถาบันต่างๆ ในสังคมไทย ลำดับต่อมาคือ ความขัดแย้งทางอุดมการณ์และชนชั้น เหตุการณ์ทั้งสองเหตุการณ์เกิดขึ้นจากการชุมนุมเพื่อเรียกร้องต่อรัฐ สิ่งที่ผนึกคนเข้าไว้ด้วยกันมิใช่อุดมการณ์ฝ่ายขวาหรือซ้ายเท่านั้นแต่ยังสัมพันธ์กับชนชั้น โดยเฉพาะในบริบทการเมืองหลังปี 2553 ที่กระแสการเมืองเรื่องชนชั้นเข้มข้นมาก นวนิยายจึงนำเสนอการปะทะกันของอุดมการณ์และความแตกต่างทางชนชั้นโดยอาศัยความทรงจำจากเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ความเชื่อมโยงระหว่าง 6 ตุลาคม 2553 กับการเมืองหลังเหตุการณ์ทางการเมืองในปี 2553 ยังเห็นได้จากการจัดการความทรงจำที่นวนิยายแสดงให้เห็นว่าวรรณกรรมภายในบริบทวัฒนธรรมทำหน้าที่ในการบันทึกและส่งต่อความทรงจำหลากหลายชุด ทั้งที่ประสานและขัดแย้งซึ่งกันและกัน

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อศึกษากลวิธีการนำเสนอเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ในนวนิยายไทย

กลวิธีการนำเสนอเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ในฐานะความทรงจำที่ถูกเล่าใหม่หรือสร้างใหม่ในวรรณกรรม จำแนกได้ 3 กลวิธี กลวิธีแรกคือ การแกะรอยและการบันทึกความทรงจำ กลวิธีพบในนวนิยายที่ผู้อ่านเดินตามตัวละครที่พยายามค้นคว้า สืบหา แกะรอย และชั้นสูตรความทรงจำ 6 ตุลาคม 2519 โดยอาศัยเอกสารหลักฐานเป็นต้นว่า ภาพถ่าย การแกะรอยความทรงจำในนวนิยายยังถูกยกระดับขึ้นเป็นการเขียนหรือการบันทึกความทรงจำเพื่อส่งต่อไปยังวงกว้าง อันเป็นเหตุผลเดียวกับที่นวนิยายกลุ่มนี้ถูกเขียนขึ้น นอกจากนั้น การแกะรอยและบันทึกความทรงจำยังนำเสนอผ่านอนุทิน จดหมาย และอีเมล หลอมรวมเป็นจดหมายเหตุส่วนบุคคลที่เชื่อมความทรงจำส่วนบุคคลกับความทรงจำร่วม

กลวิธีที่ 2 คือการประสานความทรงจำหลากหลายกระแส นวนิยายกลุ่มนี้ประสานองค์ความรู้ด้วย 6 ตุลาคม 2519 จากหลากหลายกระแสเพื่อแสดงให้เห็นปัญหาหรือความไม่ลงรอยกันในการถ่ายทอดความทรงจำจากเหตุการณ์ดังกล่าว ความไม่ลงรายนั้นเป็นช่องว่างที่ทำให้นวนิยายผนวกเอาความทรงจำที่อยู่นอกการทรงจำของรัฐหรือชนชั้นนำทางการเมืองมาใช้ประโยชน์ด้วย เช่น ความทรงจำครอบครัวที่ผนึกเข้ากับประวัติศาสตร์การพัฒนาของรัฐ ความทรงจำดังกล่าวบอกเล่าความทรงจำว่าด้วยความรุนแรงที่กระทำโดยรัฐทั้งทางตรงและทางอ้อม การประสานความทรงจำหลากหลายกระแสนี้แสดงให้เห็นความรุนแรงที่รัฐกระทำผ่านเหตุการณ์ต่างๆ ที่เชื่อมร้อยกันเป็นข่ายใย

กลวิธีที่ 3 คือการแสดงจำลองเหตุการณ์ (re-enactment) นวนิยายนำเสนอตนเองในฐานะการแสดงจำลองเหตุการณ์โดยอาศัยภาพความรุนแรงที่ปรากฏซ้ำในความทรงจำ 6 ตุลาคม 2519 เป็นต้นว่า การพาดด้วยเก้าอี้ การฆ่าแขวนคอ และการเผาทั้งย่าง การจำลองภาพเหตุการณ์เหล่านี้ซ้ำในนวนิยายจึงไม่ต่างกับการที่ความรุนแรงโดยรัฐเกิดขึ้นซ้ำในเหตุการณ์ที่จำลองมาในนวนิยายทั้งจากเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 และความรุนแรงทางการเมืองในปี 2553

ผลการวิจัยยืนยันว่าวรรณกรรมทำหน้าที่เป็น “สื่อ” ที่ทั้งสร้าง ฝังสัจเจตความทรงจำ และใคร่ครวญกระบวนการสร้างภาพแทนของอดีต (Erll, 2008, p. 391) โดยเฉพาะความทรงจำที่มีปัญหาหรือคัดง้างความทรงจำทางการเมือง วรรณกรรมพาผู้อ่านหรือคนในสังคมกลับไปสำรวจอดีตได้โดยแสดงให้เห็นมิติด้านอารมณ์ความรู้สึกได้มากกว่างานเขียนทางประวัติศาสตร์ ความทรงจำ 6 ตุลาคม 2519 ในนวนิยายไทยหลังเหตุการณ์พฤษภาคม 2553 จึงมีส่วนตอกย้ำว่าความรุนแรงในสังคมไทยมีความต่อเนื่อง เป็นเหตุการณ์ที่ร่วมสมัยอยู่เสมอ และเป็นความทรงจำที่ยังต้องคงต้องสร้าง ทบทวน หรือรำลึกอย่างต่อเนื่อง

5.2 ข้อเสนอแนะ

ควรศึกษาศิลปะแขนงอื่นที่สร้างสรรค์ขึ้นโดยอาศัยความทรงจำ 6 ตุลาคม 2519 เป็นวัตถุดิบ โดยเฉพาะผลงานที่สร้างสรรค์ขึ้นหลังเหตุการณ์ทางการเมืองปี 2553 แล้วนำมาขยายผลกับความทรงจำที่ปรากฏในวรรณกรรม หรือศึกษาวรรณกรรมประเภทอื่นนอกจากนวนิยายที่ทำหน้าที่บันทึกและถ่ายทอดความทรงจำหรือภาพความรุนแรงหลังเหตุการณ์ทางการเมืองปี 2553 เป็นต้นว่า เรื่องสั้น กวีนิพนธ์ และสารคดีโดยเฉพาะกลุ่มงานเขียนเกี่ยวกับชีวิต (life writing)

รายการอ้างอิง

หนังสือและบทความในหนังสือ

คณะกรรมการดำเนินงานสร้างกำแพงประวัติศาสตร์ ธรรมศาสตร์กับการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย. (2543).

ประติมานุสรณ์ 6 ตุลา 2519. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

คณะกรรมการประสานงาน 20 ปี 6 ตุลา. (2539). เราคือผู้บริสุทธิ์: เลียงจากอดีตจำเลยคดี 6 ตุลา.

กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี.

จุฬารัตน์ ดำรงวิจิตรธรรม. (2559). ถังแดง: การซ่อมสร้างประวัติศาสตร์และความทรงจำหลอนใน

สังคมไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ชัยกร แสงกระจ่าง. (2552). เหมือนฟ้ามีพระอาทิตย์สองดวง. กรุงเทพฯ: คมบาง.

ชัยสิริ สมุทวนิช. (2524). วรรณกรรมการเมืองไทย 14 ตุลา 2516-6 ตุลา 2519: รากเหง้า, การก่อ

เกิด, การเติบโตและพัฒนาการ. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, และธำรงค์ศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์ (บรรณาธิการ). (2556). ตุลา-ตุลา สังคม-รัฐไทย

กับความรุนแรงทางการเมือง. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (2551). “6 ตุลา” กับสถานะทางประวัติศาสตร์การเมือง (ใหม่). กรุงเทพฯ:

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (2551). 6 ตุลา 2519 ตาย 1 ถ้าไม่ใช่ “ไอ้ปัด” แล้วใคร?: ความอับจนทาง

ปัญญาและ “วิชาประวัติศาสตร์” ของสยามประเทศ (ไทย). กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำรา

สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (บรรณาธิการ). (2549). จาก 14 ถึง 6 ตุลา และทองปาน. กรุงเทพฯ: มูลนิธิ

โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

ธงชัย วินิจจะกุล. (2558). 6 ตุลา ลืมไม่ได้ จำไม่ลง: ว่าด้วย 6 ตุลา 2519. นนทบุรี: ฟาเดียวกัน.

ธนาวิ โชติประดิษฐ์. (2559). แผ่นดินไทยได้ร่มพระบารมี อนุสาวรีย์อันเนื่องมาแต่การต่อสู้กับ

คอมมิวนิสต์ในภาคเหนือตอนบน กับปฏิบัติการสร้างความทรงจำของประเทศไทย. ใน เอกสาร

ประกอบการประชุมวิชาการ เครือข่ายประวัติศาสตร์ มานุษยวิทยา และสังคมวิทยาภาคใต้

ครั้งที่ 2 “ศาสตร์แห่งการจำ ศิลป์แห่งการลืม” เล่ม 1. (น. 289-304). ปัตตานี:

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.

ธิกานต์ ศรีนารา. (2553). หลัง 6 ตุลาฯ ว่าด้วยความขัดแย้งทางความคิดระหว่างขบวนการนักศึกษา

กับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. กรุงเทพฯ: 6 ตุลารำลึก.

চারঙ্গকর্ত্তি পেশরলেক্ষনন্ত. (2561). “ข้ออ้าง” การปฏิวัติ-รัฐประหารในการเมืองไทยสมัยใหม่.

กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

চারঙ্গকর্ত্তি পেশরলেক্ষনন্ত. (2547). ธรรมศาสตร์: การเมืองไทย: จากปฏิวัติ 2475 ถึง 14 ตุลา 2516-6 ตุลา 2519. กรุงเทพฯ: มติชน.

นันทนัย ประสานนาม. (2562). ประพันธ์ศาสตร์ของความหลัง: ความทรงจำวัฒนธรรมกับวรรณกรรมศึกษา. ใน สุรเดช โชติอุดมพันธ์ (บรรณาธิการ), นววิถี: วิถีวิทยาร่วมสมัยในการศึกษาวรรณกรรม (น. 45-117). กรุงเทพฯ: สยามปริทัศน์.

นันทวัลย์ สุนทรภาระสถิตย์. (2548). เรื่องสั้นบันทึกเหตุการณ์เดือนตุลา: ทวิวัจนระหว่างประวัติศาสตร์และวรรณกรรม. ใน เอกสารประกอบการประชุมวิชาการเวทีวิชาการเพื่อเสนอผลงานและรายงานการวิจัยประจำปี 2548 (น. 53-68). นครปฐม: คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

นิธิ นิธิวีรกุล. (2558). ดั่งนั้นจึงสิ้นสลาย. กรุงเทพฯ: สมมติ.

บัณฑิต จันทรโรจนกิจ. (2560). การเมืองไทยร่วมสมัย. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.

เบเกอร์, ซี. และผาสุก พงษ์ไพจิตร. (2559). ประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัย. กรุงเทพฯ: มติชน.

แบรดลีย์, ดับเบิลยู. แอล. และคนอื่น ๆ. (2522). เหตุการณ์ 6 ตุลา ในทัศนะนักวิชาการอเมริกัน (เอกรงค์รังคประทีป, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: ลานา.

ป่วย อังภากรณ์. (2521). แนวทางสันติวิธี ทางเลือกของคนไทยหลัง 6 ตุลา. กรุงเทพฯ: ปิยสาส์น.

ป่วย อังภากรณ์ และคณะ. (2551). เอกสารวิชาการตลาดวิชา ชุดตุลา/ตุลา/พฤษภา. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

ประจักษ์ ก้องกีรติ. (2558). การเมืองวัฒนธรรมไทย: ว่าด้วยความทรงจำ/ วาทกรรม/ อำนาจ. นนทบุรี: ฟาเดียวกัน.

ประจักษ์ ก้องกีรติ. (2547). กว่าจะเป็น 14 ตุลา: ความเคลื่อนไหวทางการเมืองวัฒนธรรมของนักศึกษาและปัญญาชน. ใน ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (บรรณาธิการ), 3 ทศวรรษ 14 ตุลา กับประชาธิปไตยไทย (น. 175-187). กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

พนม เอี่ยมประยูร (บรรณาธิการ). (2539). 20 ปี 6 ตุลา. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

ภู กระดาษ. (2557). เนรเทศ. กรุงเทพฯ: มติชน.

วิภาส ศรีทอง. (2558). หลงลบลิ้มสูญ. กรุงเทพฯ: สมมติ.

- วิไล ตระกูลสิน (บรรณาธิการ). (2549). *ขบวนการเดือนตุลามีคุณค่ากับสังคมไทยจริงหรือ: สรุปการเสวนาในวาระครบรอบ 30 ปี 6 ตุลาคม (2519-2549)*. กรุงเทพฯ: ฝ่ายศิลปกรรม สถาบันปรีดี พนมยงค์.
- วีรพงษ์ สุนทรฉัตรวัฒน์. (2556). *อนุสรณ์สถาน*. กรุงเทพฯ: Way of Book.
- ศรัณยู หมั่นทรัพย์. (2559). ความทรงจำร่วมของการต่อสู้ของประชาชน มองผ่านรูปหล่อแกนนำอนุรักษ์ท้องถิ่นบ่อนอก และเครือข่ายประชาชนภาคตะวันออก. ใน *เอกสารประกอบการประชุมวิชาการ เครือข่ายประวัติศาสตร์ มานุษยวิทยา และสังคมวิทยาภาคใต้ครั้งที่ 2 “ศาสตร์แห่งการจำ ศิลป์แห่งการลืม” เล่ม 1*. (น. 249-268). ปัตตานี: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.
- สมยศ เชื้อไทย (2531). *คดีประวัติศาสตร์ 6 ตุลา ใครคือฆาตกร*. กรุงเทพฯ: สามัคคีสาส์น.
- สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล. (2544). *ประวัติศาสตร์ที่เพิ่งสร้าง: รวมบทความเกี่ยวกับกรณี 14 ตุลา และ 6 ตุลา*. กรุงเทพฯ: 6 ตุลารำลึก.
- สายชล สัตยานุรักษ์. (2558). *ประวัติศาสตร์รัฐไทยและสังคมไทย: ครอบครัว ชุมชน ชีวิตสามัญชน ความทรงจำ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์*. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). *หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5-6 เล่ม 1 ประวัติศาสตร์ไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ สกสค.ลาดพร้าว.
- เสาวณิต จุลวงศ์. (2561). *วรรณคดีศึกษา: จากพื้นผิวถึงโครงสร้างสู่อุดมการณ์*. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- อดิเทพ ภัทรเดชไพศาล. (2555). *ประวัติศาสตร์ของความเจ็บ*. กรุงเทพฯ: ระหว่างบรรทัด.
- แอนเดอร์สัน, ปี. (2552). *ชุมชนจินตกรรม: บทสะท้อนว่าด้วยกำเนิดและการแพร่ขยายของชาตินิยม* (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, บรรณาธิการแปล). กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

บทความวารสาร

- นันทนัย ประสานนาม. (2561). “วรรณกรรมกับประวัติศาสตร์” ในประเทศไทย จากมุมมองความทรงจำศึกษา. *วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร*, 40(2), 51-84.
- ประจักษ์ ก้องกีรติ. (2559). การลดทอนความเป็นมนุษย์: พื้นที่ทางศีลธรรม และความรุนแรง “ฆ่าคอมมิวนิสต์ไม่บาป” ถึง “กำจัดเสื้อเหลืองนามแผ่นดิน”. *ฟ้าเดียวกัน*, 14(2), 39-75.

พวงทอง ภาวครพันธุ์. (2559). ใบอนุญาตให้พ้นลอยนวลพ้นผิด: องค์การอิสระกับการสลายการชุมนุม
เสื้อแดง 2553. *ฟ้าเดียวกัน*, 14(2), 137-161.

ภิญญพันธุ์ พจนะลาวัณย์. (2557). พื้นที่ความทรงจำเดือนตุลาในภาคเหนือ ประวัติศาสตร์การเมือง
แบบลักปิดลักเปิด. *มนุษยศาสตร์สาร มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*, 15(1), 27-61.

บทความหนังสือพิมพ์

“ถึงเวลาต้องเลิกทะเลาะ ร่วมกันสร้างชาติ.” *สยามรัฐ*, 18 กันยายน 2521, 1.

“นายกฯ ชี้ นิรโทษจำเลยคดี 6 ต.ค. เพื่อความสามัคคีของคนในชาติ.” *ไทยรัฐ*, 15 กันยายน 2521,
1.

“นายกฯ เผย กรณี 6 ต.ค. ให้ทั่วโลกรับรู้ นศ. ยึดธรรมศาสตร์ ใช้อาวุธร้ายยิ่งก่อน.” *ดาวสยาม*, 19
พฤศจิกายน 2519, 3.

“นายกฯ ห้ามจัด รับขวัญ 6 ต.ค. ยันเพื่อความสงบสุข ไม่เกี่ยวกระทิงแดง ชี้แจงบรรยากาศยังไม่
อำนวยให้” *ไทยรัฐ*, 20 กันยายน 2521, 1.

“นโยบายด้านแดง ให้ทหารสอนวิชาหลัก บังคับมหาวิทยาลัยทุกแห่ง จัดสอนวิชาประชาธิปไตยไทย
ต่อต้านคอมมิวนิสต์.” *ดาวสยาม*, 21 พฤศจิกายน 2519, 3.

“รำลึก 6 ตุลา พระภิกษุสุธรรม แสงประทุม และอดีตจำเลยคดี 6 ต.ค. ที่บวชเป็นพระรับบิณฑบาต.”
ไทยรัฐ, 7 ตุลาคม 2521, 1.

ลัดดาชุบชิบ. “สวลี กิตติยากร สุภาพสตรี ที่จะเป็นข่าวใหญ่ไปทั่วโลก ซึ่ง “ลัดดา” ไขข่าวไปวันก่อน
มีคนถามมามากมาย เลยเอารูปมาลงไว้ให้เห็นกันก่อน.” *ไทยรัฐ*, 17 พฤศจิกายน 2519, 4.

“ลืมนเสียเถิดความหลัง นายสุธรรม แสงประทุม นำกลุ่มอดีตจำเลย 6 ต.ค. เข้าพบมอบช่อกุหลาบไม่ให้
พล.อ.เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ นายกรัฐมนตรีที่บ้านพัก.” *ไทยรัฐ*, 18 กันยายน 2521, 1.

“สภาฯ รับ พรบ.นิรโทษกรรม สุธรรม ชี้เป็นทางที่ดีที่สุด.” *สยามรัฐ*, 15 กันยายน 2521, 1.

วิทยานิพนธ์

จุฬารัตน์ ดำรงวิจิตรธรรม. (2552). *การซ่อมสร้างประวัติศาสตร์และความทรงจำหลอน: การศึกษา
กิจกรรมจากความทรงจำกรณี "ถังแดง" ในชุมชนลำสินธุ์ อำเภอศรีนครินทร์ จังหวัดพัทลุง.*
(วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, คณะสังคมศาสตร์, สาขาการ
พัฒนาสังคม.

- นันทวัลย์ สุนทรภาระสถิตย์. (2547). *เรื่องสั้นบันทึกเหตุการณ์ทางการเมือง 14 ตุลาคม 2516 และ 6 ตุลาคม 2519*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะอักษรศาสตร์, สาขาภาษาไทย.
- นันทวัลย์ สุนทรภาระสถิตย์. (2559). *การนำเสนอภาพแทนความตายในเรื่องสั้นไทยร่วมสมัยระหว่าง พ.ศ. 2547-2556*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะอักษรศาสตร์, สาขาวรรณคดีและวรรณคดีเปรียบเทียบ.
- วิศิธา อนันต์โท. (2547). *กวีนิพนธ์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 และ 6 ตุลาคม 2519*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะอักษรศาสตร์, สาขาภาษาไทย.
- สิริวิทย์ สุขกันต์. (2550). *ขบวนการนักศึกษา ระหว่าง พ.ศ. 2511-2519: ภาพตัวแทนที่ปรากฏในนวนิยายไทย*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะอักษรศาสตร์, สาขาภาษาไทย.
- อังกร หงษ์คนานุเคราะห์. (2552). *เรื่องเล่าจากสหาย: รูปแบบและการปรากฏตัวของความทรงจำร่วมจากชุมชนอดีตแนวร่วม พคท.* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา, สาขามานุษยวิทยา.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

- ‘โครงการบันทึก 6 ตุลา’ พิพิธภัณฑ์ออนไลน์ที่จะพูดถึง 6 ตุลาทุกเดือน. (10 มิถุนายน 2561). *ประชาไท*. สืบค้นจาก <https://prachatai.com/journal/2018/10/79015>.
- ลำดับเหตุการณ์กรณี 6 ตุลาคม 2519 (2561). บันทึก 6 ตุลา. สืบค้นจาก <https://doct6.com/learn-about/timeline>.
- ‘วิภา ดามณี’ 17 ปี กับการขยายพื้นที่ ‘6 ตุลา’ ในวันที่ถูกกระชับพื้นที่กิจกรรม. (5 ตุลาคม 2557). *ประชาไท*. สืบค้นจาก <https://prachatai.com/journal/2014/10/55845>.

Books

- Erl, A. (2008). Literature, film, and the mediality of cultural memory. In A. Erl & A. Nünning (Eds.), *Cultural memory studies: An international and interdisciplinary handbook* (pp. 389-398). Berlin: Walter de Gruyter.

- Erll, A. (2011). *Memory in culture* (S. B. Young, Trans.). Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Hutton, P.H. (2016). *The memory phenomenon in contemporary historical writing: How the interest in memory has influenced our understanding of history*. New York: Palgrave Macmillan.
- Misztal, B. A. (2003). *Theories of social remembering*. Philadelphia: Open University Press.

Thesis

- Musikawong, S. (2006). *Mediating memories of the 1970S in Thai cultural production*. (Doctoral dissertation). University of California, Santa Cruz, Program in Sociology.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ

นางสาวสิรินันท์ ห่อหุ้ม

วันเดือนปีเกิด

15 พฤศจิกายน 2526

วุฒิการศึกษา

ปีการศึกษา 2549 อักษรศาสตรบัณฑิต (ภาษาไทย)

มหาวิทยาลัยศิลปากร

